

ÉDESANYÁM.

I.

Egy hete csépeltek már a Jójárt tanyában. A tágas udvar közepén állott a masina; mind a kettő: a gőzgép is, meg az újfajta hadarószerkezet, amit az idén rendelt meg a jópálhegyi gazdaszövetkezet. Sietni kellett hát a munkával, mert Bakacsi keresztjeiből pergett már a szem, Csóti is leste a gépet, velük együtt még vagy hatan, a szövetkezet kiscgazdái. Sorba járt a cséplőgép, portáról portára, szeptember derekára el kellett készülni a munkával mindenütt.

— Na, embörök! — adta fel a szót ennek okáért a gazda és míg szalmaszállal piszkálgatta fogait, szétkémlelt az asztag árnyékában hűsülő munkásai között — hogy löszünk az éccakai pártival?

— Hát hogy lögyünk? — kérdezte vissza Róvó, az öregbéres és körülötte rábólintottak a többiek is, a lányok is, legények, asszonyok, vagy kilencen, akik hordták, adogatták, zsákolták a gabonát, a kazalrakók és a gépészek, mert nyilvánvaló volt, hogy éjtszaka is folytatni kellett a munkát.

Szép, nekivaló idő ígérkezett. Rekkenő augusztusvégi nap volt, semmi felhő az égen, szemernyi szél a letarolt földek felett; még jobb is ilyenkor az éjtszakai munka, ma meg éppen a telihold lesz a lámpás...

— Savanya, Prágai, mög Szél humhatnak egyet vacsora után — mutogatott szét a gazda a szalmaszállal az illetőkre — te is Vera, Örzse.

— Én is? — szólt most a legutoljára említett, egy szép, sudár barna leányzó a fehérnépek csoportjából — harmadik nap éccakázok már...

— Ahogy gondolod — rántott vállán a gazda, majd hamisan hunyorított egy szőkebajszos legényre, aki hasmánt nyúlt el a földön és két erős öklével támasztva fel állát, merően nézte a leányt.

— Mert te, Pista, vállalod, úgy-e? — fordult Jójárt a szőkebajszos felé.

A legény nem szólt, csak rábólintott.

Néhányan most felvihogtak, egy menyecske elkurjantotta magát:

— Nem bírja már a lelköm...

— Nehéz tehör a szerelöm — hangzott fel innen is, onnan is az incselkedés.

Mert Örzse és Pista jegyesek voltak, templomban is kihirdetett mátkapár, betakarítás után össze is költöznek majd és ilyenkor mutatja meg a lány, hogy jó asszony lesz belőle, hogy nem ijed meg a nagy munká-

tól és vállalják is erre a lányok ezt a próbatételnek beillő virtust, ha megszakadnak is bele.

Örzse elvörösödött és szólt.

— Beírhat engöm is Matyi bácsi . . .

Erre aztán Jójárt vette a plajbászt és odakanyarította a napszám-mutatató irkába Örzse és Pista neveit is.

II.

Pedig az aratás rogyasztó, nehéz munka. Aki nem próbálta, nincs annak fogalma hozzá, milyen fáradalom ez, amely július első heteitől szinte szakadatlanul tart szeptemberig. Amikor a kaszások beállanak a rendbe és vágják, vágják naphajlatig, holdkeltéktől, hajnalokig, néhány órai alvással, evésidővel. Mi az, amikor a hangyányi emberek hét, nyolc, nekiveselkednek a tíz, meg húszholdas gabonarengeteg roppant tábláinak, levágják, megkévézik, keresztberakják, behordják, kicsépelik, asztagba építik az életet, a minden más élet elsejét és megindítóját, a gabonát . . .

Hány ezer suhintást tesznek meg a karok a nehéz kaszával, hány-szor hajlik meg és egyenesedik fel az asszonyi derék, amíg a keblekhez emelkedik a kéve és rásodródik a szalmakötél . . . A cséplőgép dobjának padkáján, fenn az emeletnyi asztag ormain, pelyvafelhő záporában, a lángoló tarló tüzes szegein, mezítláb . . . Kinek van fogalma arról, mi-csoda béketűrés lakozik ezekben az emberekben, mekkora alázat és kötelességtudás . . .

Dologidő . . . így hívják az esztendőnek ezt a forró szakaszát, amikor ég a munka . . . istenem, mintha égne is valóságosan, a hőség gyehennás kemencéje az ég és a föld, az agyvelőt bontogató verőfény, a tarlóról feláramló gőzök, a milliárd megölt gabonaszár kilehelt lelke, mint fülledt pára nehezedik a tájra . . . még este is, amikor féleszméletlenül lehullanak egymás mellé a rövid pihenőre . . . pár órát csupán, a hűvösödő hajnalig, amely harmattalan és forró, csak az alszél játszadozik a levelekkel, de hűsíteni, fölűdíteni nem tud.

— Auf ! Embörök ! — hangzik el a majdnem katonai vezényszó. — Tovább !

Tovább, mert vihar jöhet, mert a szem így is megszorult már a kalászbán, mert egyetlen nap mulasztása mázsákat határoz a végső eredménynél és mert ezeken a heteken dől el a gazdálkodónak és a mezei munkásnak egész esztendei sorsa, kihozza-e a termés az árendát, az adót. A részarató és a béres most keresi meg a kibérelendő saját föld árát, esetleg a vályogviskót is, amit kiver majd ősszel belőle a tíz körmével, most dől el, jut-e kalácsra és dióra karácsonykor.

Aratás van, hahó ! embörök, hajrá !

III.

Mikor a holdvilág verestányér képét felütötte a láthatár peremén, Örzse és Pista elvackolódtak az asztag tövében.

Igy szokás ez itten, nincs benne semmi kivetni való, hiszen majdnem embere-asszonya ők már egymásnak és a közös fészekre való a kettős keresmény.

— Nagy a termés — mondta csendesen a legény.

— Mögáldott bennünket a jó Isten — válaszolta a másik.

Aztán elhallgattak és mindkettő képzeletében fölépült a hajlék, a fészük . . . Szép piros cserépteteje van, szoba, konyha, kamara, ól is hátul és bazsarózsák, meg törökszegfűk a zöldrepingált ablakok alatt. Csak pár hét kitartás még, a végén vannak úgyis, talán kibírják erővel. Talán kibírják . . .

A legény tarkója alá párnázott karokkal hanyatt feküdt a szalmában, a leány ölbehullott karokkal ült még és az emberét nézte. Izmos, arányos testét, amely rezesen csillogott a holdvilágban, a homlokra hulló fürtöket, erős mellét, amelyen szétnyílt az ing és emelkedtek, sülyedtek a bordák . . .

— Szögény — sóhajtotta magában — hogy igyeközik, szenved.

Az udvarban, az asztagon túl bőgött a cséplőgép és panaszos, vontatott hangokat eregetett a kazánkürtő a tájék fölé . . .

— Bu-u-u-a-a . . . Bu-u-u-u . . .

Olyan volt ez a monoton zene, mint valami különös, pogány szertartás muzsikája. Afrika vad törzseinek gongjai szólnak így, a Cézárrok légióinak tubái üvöltöttek ehhez hasonlatosan Hispánia vadonerdőiben, a sivatagi oroszlánbőgése ilyen, vagy földrengéskor a hegyek gyomrának kordulása . . .

A mérhetetlen bánat és a panasz melódiája ez a hang, mintha a megkínzott élet sírna benne, a megölt búzaszálak egyesített hörgése áradna ki a kürtőn. . . mondják, hogy minden aratáskor valami áldozatot követel a munka, néha vészes szerűégéseket, hirtelen támadt jégverést, megvadult lovakat, emberhalált a korcsmai verekedéseken, de legtöbbször magában a gépben, a roppant szerkezet tiloló vasai között, a dob torkának halálalmába hullva . . .

* * *

Feljött a Sziriusz és oldalt láthatók lettek a Kaszások is, amint a Sántalány sündörög utánuk . . . Kis vékonysugarú csillagocska a Sántalány, olyan, mint a surbankó pesztra szeme villogása, ahogy az ételes szakajtóval alázkodik a rendet vágók után. A Göncölre felleget rakott épen valami nagyon magasan járó szél, a Fiastyúk meg épen nem látszott, pedig ott bujkál valahol a Tejút alatt, közel a csillagszekér rúdjához . . .

... Amint a legény így vizsgálta, nézegette az égi tájéket, megint csak eszébe jutott a leány, a párja.

Mosoly játszadozott az ajka körül és most nagyon boldognak érezte magát mellette ...

— Lám csak ... a lelköm — ajnározta szívében az érzést — hogy töri magát, hogy igyekszik ő is ... pedig megárthat néki a férfinak való nehéz munka.

Félálomban volt már és szinte a felrajzó alakoknak beszélgetett, amint hangosan mondta :

— Örzsi ... csak maradj, majd én ...

— Neköm szolt? — felelt a hangra a leány.

A váratlanul jött beszéd úgy riadt rá az elcsigázott emberre, mintha vad erővel felrázták volna. Összerándult és felkönyökölt :

— Mi az? Baj van? ...

Két sima kar fonódott a nyaka köré és a leány mellére hulló, alázatos feje a szétbomlott selyem hajakkal.

— Örzse ... egyetlenöm — ölelte át a remegőt és lassan eszméltre térve, a fellobogó vér ömlött el tagjain, a vér és a vágy, amelyet felgyújtott a füledt és babonás éjtszaka.

* * *

Lebillent már a Göncöl rúdja és napkelet iránt lilás derengés jelezte a közeledő hajnalt.

Jójárt jött, a gazda, hogy felkeltse őket.

A két ember egymás karjai között aludt. Örzse egészen odabujt embere mellé; finom dereka, a kék blúz és a kartonszoknya elveszett a szalmában csak kibomlott haja áradt el a legény mellén. Feketés és lágyan szétkanyargó fürtök, mintha el akarta volna takarni a födetlen mellet és az ölelő kart is leplezte volna, a leány karját, amely álomban nyúlhatott ki a legény fölé, hogy védje és tartóztassa.

Jójárt megállva felettük kettésodorta bajszát.

— Alszanak — mormogja és egy kicsit sajnálta is őket, amint a csizmaorral megbillentette a legényt.

— Auf, hé! — szolt — röggel van ... ráértök a télön ... de a gép nem vár — azzal elballagott.

Talpraugrottak.

— Az ám, — ropogtatta meg derekát a legény — elaluttunk ...

— El — súgta Örzse és elindult engedelmesen embere mellett.

Az udvar közepén bűgött a gőzgép. Lükő, a gépész vastag akác-hasábokkal etette a kemencét, surrogott az általvető szíj és a hatalmas lendítőkerék kékesen csillogott a vasszörnyeteg oldalán.

Pista felkapaszkodott az etető párkányára, Örzse helye a zsákolónál volt, idáig Kispéter és a Róvó gyerek szolgálta ki a masinát, őket kellett leváltani. Prágai adogatta a kévéket alulról. Repültek a szőke kötegek, Pista félkarral kapta el őket, lerántotta a szalmakötelet és

arányos, vigyázatos lendítésekkel bocsájtotta le a szétoldott kévét az etető torkán át a dobba.

Ütemre beosztott, egyhangú munka ez és mégis nagy figyelmet, ügyességet kíván. Vigyázni kell rá, hogy a gép etetése folytonos legyen, a gabonaszárak ne hulljanak csomósan alá, mert akkor törik a szalma és kalászban marad a szem. Néha a szíjjat is ledobja a gép zökkenése, ez idővesztés és méreg; másrészt nagy szégyen a munkásra nézve. Pistát különösen bántaná a dolog, rá mindjárt kirobbanna a csúfolódás: szerelmes a jámbor, betakarítás után megasszonyosodik... tehát vigyázni kellett...

Egy álló óra hosszáig nyugodtan ment minden. Egészen kivilágosodott már és még egy negyedóra volt hátra a reggeli pihenőig. Addig Pista el akart fogyasztani vagy két keresztre való kévét...

— Gyorsabban adja kend! — kiáltott Prágaira, — hamar kiürül a dob...

— Akko' mög szorul majd! — szuszogott Prágai letről és Pistában feltámadt a virtus. Meg akarta tréfálni és kifárasztani a legényt, aki jó kaszás volt ugyan, de a karjai alighanem gyöngék az emelgetésre...

— Tán kifulladtál, hé? — ingerelte.

— Én nem... csak té vigyázz!

— Mire?

— A lábad alá...

Pista hetykén felkacagott a dobogón... Jó, jó, gondolta és amíg fiatal testében szétáradt az erő, eszébe jutott hirtelen a nyakigláb Prágai ott alul... Láta, amint sóvárogva pislog Örzse után a bálban, fosztókákon, búcsúk alatt, mert járt a leány után ő is, a vetélytárs, csak akkor maradt el végkép, amikor Örzse is kimutatta, hogy nem szívelheti és amióta elgyűrűzték egymást. Hiábavaló vetélkedés volt ez, de Pista nem állhatott ellen a vágynak.

— Szóltál, Mátyás? — kurjantotta el megint magát.

— Mi a'? — morgott alul a másik.

— Kérdözöm, hogy szóltál-é?

— Nem én...

— Mer' akkorákat szuszogsz, hogy... és kacagott.

Prágai dühös lehetett nagyon, de ez csak a repülő kévéről látszott, amiket vad erővel hajított el a favelláról, Jancsi alig győzte elkapkodni őket...

Vagy tíz percig megint szó nélkül folyt a munka, bőgött a gép, kelepelt a polyvaverő, berregett a szelelő motolla...

Zúgott, remegett a behemót kerekesszekerény, benn a dobban surrogtak a vasrészek és finom porfelhő szállott fel a bűgő kráterből, amely felgomolygott a ragyogó levegőbe... a kelő nap sugárdárdái aranyos küllőket vágtak bele és a gépetető legény úgy állott ezekben a fellegekben, mint egy fiatal, megelevenedett bronzszobor...

— Birod-e Mátyás? — hangzott megint a kiáltása.

Ekkor, nem tudni hogy történt, egy eldobott kéve volt-e súlyos, vagy a dobás iránya érte váratlanul . . . hirtelen megtántorodott a legény ott a padkán . . .

— Jaj! — hallatszott tétován és nyomban utána egy tompa zuhanás zaja.

A gép mélyet hördült, valahol acélok pattogtak és a sivitva perdült le a szíj a lendítőkerékről . . .

A gépész ebben a pillanatban nyomta meg a tűzvész jelző gőzsípöt, az emberek felordítottak :

— Mi az? Hej! Beleesett! Gyorsan, az istenért!

A dob hídja üres . . . már nem mozdul egyetlen rész sem, csak a lokomotív befűtött ereje pörgeti az általvető kereket . . .

Valaki átbúvik a cséplőgép tengelyén, néhányan felkapaszkodnak az etetőkorlátig.

— Mi az, hát? — ordítja Jójárt, a megrémült gazda . . .

— Vér . . . hallatszik a gép alól . . . folyik a vére . . .

— Belesédült, — szörnyülködnek a dobkáva fölé hajolva.

Örzsé eszelősen hallja mindezeket. Szaladna, de nem tud, pár pillanatig, mintha mozdulna és elhajolna alatta a föld, az égen összezavarodnak a felhők és ő sikoltani akar, de csak nyöszörögve ennyit tud kiejteni :

— Irgalmas Isten! . . .

És egész hosszában végigzuhan a búzával telt zsákok mellett . . .

IV.

Nem lehetett segíteni rajta.

Mikor kiszedték a vasak közül, még élt. Iszonyú seb volt a bal hóna alatt, mindkét lábszárát összetörték a tiloló vasak.

Örzsét csak egy félóra múlva vették észre ott a zsákok mellett, akkor felloccsolták, talpraállították. A holttestet már nem láthatta, mert Jójárt befogatott időközben és elvitette Jancsi öregapjának, az öreg csőznek viskójába, ne késleltesse a munkát az orvos, meg a csendőrzárás, legalább a munkát be lehessen fejezni, ha már megtörtént a szerencsétlenség.

Felmosták hát a vért, másik legény állott a halott helyére, felrakták a szíjjat és megint belekezdett baljóslatú bűgásába a szörnyeteg :

— B-u-u-u . . . Bu . . . a . . .

A néma, robotos emberek szívében ráfelelt egy másik hang, egy mérhetetlen szomorú, bánatos nyöszörgés . . . de mit sem lehetett cselekedni, dologidő van, be kell takarítani az életet, akár gabonáról, akár másmilyen életről van szó . . . Végeredményben egyremegy, minek szünetet tartani benne . . .

—Hajrá! Tovább!

A leány ideglázba esett és hónapokig viaskodott a halállal. Karácsonyra be kellett vinni a városi közkórházba, ahol lassan magához tért. De nem bocsájtották el egészen a következő év májusáig — valami irgalmasszívű főorvos rendelkezett így a sorsáról, akinek elmesélték a szegény leány tragédiáját és aki megsajnálta.

— Na, nem kell azért búsulni, lelkem, — vigasztalták a kórházban, ahol csendesen dolgozgatott már, hogy meghálálja az ápolást és a kosztját.

— Benn marad a városban, majd elszerezzük valami jó úrihelyre cselédnek.

Itt a kórházban született meg a gyermek is.

Egészséges, pufók fiúcska volt, Örzsének majd megszakadt a szíve az örömtől, de a fájdalomtól is.

— Most már mitévő legyek, hogy nevelem fel, hogy vállaljam a világ előtt . . .

Csakugyan nehéz volt a helyzet.

Egy tisztos úriháznál kínálkozott is hely, ahol vállalták volna Örzsét. De a főorvos azt tanácsolta neki, hogy adja ki inkább a fiát valahova, felnevelni; inkább így keresse meg a költséget, mert a táblabíró szigorú és erkölcsös ember, talán nem venne házához szívesen egy esett leányzót. A porontyot kiadta hát egyik nénjéhez, a tanyára és megkezdte a szolgálatot Zsótér nagyságos úr házában.

* * *

Nem is cseléd, inkább afféle házvezetőasszony lett belőle. Megszokták és megszerették, alig mult el egy esztendő és szinte családtagnak számított. Akadnak még ilyen cselédek is, elvéve, vidéki kúriákban, ahol egy életre szokták vállalni a szolgálatot az alárendeltek, írás, cselédkönyv, szerződés nélkül.

Csendes, szorgalmas, szomorú fehérszemély volt Örzsé, azaz hogy Örzsé néni, ahogy Zsótér nagyságos úr szólította emiatt a szomorúság miatt, meg néhányan, akik eljárógattak a házhoz, öreg barátok, rokonság. Most már igen csak ritkán, félve legalább is, mióta özvegységre jutott a táblabíró, elkomorodott és magának élő lett maga is, legfeljebb vadászni járt ki a mezőkre ősztájon, meg a kaszinó tarokpartijához délutánonként; nyugalomba is azért nem vonult, mert félt, hogy nem tud mit csinálni a sok szabadidővel.

Bíró létére pedáns és szigorú volt az öregedő Zsótér, de emberes érzés lakozott szívében, mint a legtöbb törvényosztóiban, hiszen ők tudják legjobban, milyen esendők vagyunk és milyen gyarlandó minden a teremtett világban. Szenvedélye volt, hogy mindenáron meg akarta menteni a bűnöst; órákosszat beszélt a szürlopók és tilos legeltetésen rajtakapott parasztok lelkére — nagyobb ügyek ritkán akadtak a megyeszékhelyen — meg akarta javítani a bűnöst és hitt az igazságszolgáltatás javító erejében. Meglepő ítéleteiről sokat beszéltek

a város ügyvédei és döntéseit mindig helybenhagyták a magasabb bíróságok, ami nagy tekintélyt és megbecsülést szerzett neki.

Igy multak az évek nyugodalmas egyhangúsággal. A városban semmit sem tudtak a gyermekről, titokban tartotta azt Örzse nagyon, csak lopva látogatta meg néha, most már szegény Jancsi apjánál, a csösznél, mert a nénje nem vállalta tovább.

Kérték volna feleségül is sokan, de Örzse nem ment.

— Jó löszök én már csak úgy magamnak, — válaszolta a nógatásokra és senki sem sejtette, miért vállalja az örök pártát, miért háritja el magától a komoly hajlandóságú férfiakat. Olyanokat is, mint Fördök Mártont, aki szabómester volt és a táblabíró ruháinak készítője, Lábadi Jóskát, a vármegyei hajdút — szép, deli özvegyember — sőt magát Vőneki Csont Istvánt is, a nagyvendéglő iccését, aki gazdag ember hírében állott és csinos tanyája volt a Jópálhegy-dűlőben.

— Ne erőltessönek, — szabadkozott — nem löszök én asszony ebbe az életbe' . . . háritotta el a leány a noszogatót. Igy ragadt aztán rajta végérvényesen a «néni», amit különben béketűrőssel vállalt, nem tiltakozott ellene.

Senki sem sejtette az okát ennek az állhatatosságnak, titokban maradt az, pedig rá lehetett volna jönni könnyen, de arrafelé, a csendes mezővárosokban nem kíváncsiskodik bele senki a szerény mindenes-cselédek élete-folyásába és elmúlt cselekedeteibe.

Igy éldegélt Örzse egyedül a nagy keserű szegénnyel, ami ha nem is volt szegény a Legfőbb Bíró örök irgalmassága előtt, de mit várhasson a vétekből találtatott idelelni, a gyarlandó világ ítéletétől, még ha tele volna is a szíve bizalommal. Továbbra is titkolta a porontyot ; jól el volt rejtve a csösznél a szegény gyermek, az árvasággal született, akit ott is kereszteltek meg, s az anyai névből a Tápaít, az apjából csak az Istvánt kaphatta.

Apátlan-nyátlan az ilyen szerencsétlen már a megszületéskor. Tévedt fattyúhajtás, hivatlan jövevény, átokkal elegyes áldás. Nem anya neveli őket, úgy cseperednek fel irgalomból és azzal a számítással, hogy talán megszolgálják libaörzszéssel, varnyúkergetéssel, lóitatással-mivel a betevőt. Még szerencse, hogy fiúgyermek, könnyebben elkallódik a kívülső világban, de aztán ki a megmondhatója, hogy mi lesz belőle?

— Életömet adnám, ha mellette löhetnék — sóhajtotta sokszor Örzse néni a csendes, békességes évek alatt, ha a gyerekre gondolt. Lopva látogatta, nehogy megtudják itt a titkát, a városban, gazdája a bíró . . . mit képzelne ő róla, a föld alá sülyedne el szegényletében . . .

* * *

Nőtt, növekedett az anyátlan gyermek. Járt is iskolába, nem is, hancúrozott a kanászkölykökkel, tisztességet nem sokat szedegetett föl a bíbices sáskalegelőkön, a nevelőszülők viskója körül. Pedig az anyja megpróbált mindent. Kért, könyörgött a csösznek, tanítaná, nevelné

emberségre, hordta neki a megtakarított pénzecskéket. Mihaszna tahó-paraszt volt maga a császár is, nem rossz épen, de pálinkás, eszem-izom ember, olyan bánomisén-természetű, bizony csak elkutyult mellette az idegen poronty.

Mikor aztán lopogatni is elkezdett — tízéves forma volt abban az időben — és be is fogták a csendőrök valami lacibetyárkodás miatt, a megrémült anya behozta a városba és inasnak állította el bizonyos Bukocza Gergely nevezetű kalaposmesterhez, Felsővárosban.

De már nem segíthetett rajta. Legalább ekkor még úgy látszott.

A szeplős, nyurga siheder méginkább elvadult a lármás, ember-sokadalmas városi környezetben. Örzse, a szegény Örzse, ettől az időtől kezdett igazán nénivé, bánatos öregasszonnyá átalakulni. Beteg épen nem volt, elvégezte a dolgát is pontosan, épen csakhogy búskomorság jött rá, kicsattanó orcái elfogytak és elfehéredtek, sötét ruhákat vett magára mindig és éjtszakákat sírt keresztül a különszobában, amivel gazdái megtisztelték.

— Mi lelte magát, Örzse? — kérdezte sokszor tőle a táblabíró —, ha beteg, miért nem szól, hiszen tudja, hogy szeretik itt magát, miért bánkódik, mi a panasz?

— Nincs énneköm semmi bajom — szabadkozott váltig.

— Ej-ej — csóválta a fejét a bíró —, mit csinálhatok, ha nem mondja meg, hogyan segíthetnék . . .

— Nem segíthet énrajtam senki . . .

— Hogy-hogy?

— Nagyon mögvert engöm az Isten . . .

De többet nem mondott sohasem. Ráhagyták. Jámbor, szorgalmas teremtés volt és ezután még a fájdalmait is eltitkolta, kétségbeesett hősies igyekezettel, mert azt hitte, hogy csak rontana sorsán a vallo-mással.

Képtelenül sokat szenvedett a siheder miatt. A vásott kölyök, mintha sejtette volna a tehetetlen gyöngeséget, most pénzért kínozza és ő adott, adott, adott. Mindent kész volt nekiadni, a másvilági üdvöségét is, ha megjavíthatta volna, de nem használt ez sem.

Multak az esztendő, a csendes, nyugodalmas évek és Örzse néni, a szelíd, szomorú Örzse néni családtagi méltóságig emelkedett Zsótér táblabíróéknál. Hozzákerültek a kulcsok is a háziasszony halála után, ő vezette a háztartást pontosan, aprólékos, hű gondossággal. Voltak idők, amikor meg is enyhült hónapokig, a bíró rájött, hogy leveleket hoz neki a posta valakitől és az öregedő leány annak a valakinek küldözgeti a fizetését.

— Hát aztán, Örzse lelkem, az esküvőre én is hivatalos legyek ám — évődött vele gyakran.

Szegény ilyenkor elpirult, majd falfehérre sápadt, nem tudott válaszolni és elfutott, hogy kerülje a pillantást is.

— Ördög látott ilyen beteges szemérmességet — bosszankodott

a bíró, de megnyugodott, mert ismerte az egyszerű emberek zárkózottságát, ami a szív ügyeiben nem tűr semmi közlékenységet, sőt a legtöbb esetben konoksággá válik és sértésnek érzi a kíváncsiszkodást.

* * *

Egy késő őszi délután egymagában üldögélt Zsótér táblabíró úr a vadszőlős ambituson. Enyhe napsugár játszadozott a vérszínre vált levelekkel, a kiskertben még virítottak a törökszegfűk — a nagyságos asszony juccái és begóniái helyébe Örzse néni most szerény paraszti virágokat nevelt — boldog nyugalom mosolygott mindenfelől.

Egyszerre csak megállott egy ember a kiskapuban.

A bíró jól láthatta a levelek mögül, ő azonban elhagyatottnak gondolhatta az udvart, mert óvatosan betaszítva a rácskaput, belopakodott. Gondozatlan külsejű, húszévesforma csavargó volt, ruhája gyűrött, szalmás — ugyan melyik határ szérűskertjében hempereggetett —, haja a homlokára kócosodva . . . gyanúkteltő, szeplős ábrázat, savós, alkoholfátylas szemek . . .

— Ugyan mit akarhat? — hajolt előre a táblabíró és ideges érdeklődéssel követte minden mozdulatát.

A jövevény el akart surranni a kerti ösvényen, hátra, a ház mögé, ahol a színek és a hombárok állottak. Zsótér érces kiáltása épen a lugasfeljáró előtt állította meg:

— Megálljon, hé! Kit keres?

Hátrahőkölt a hangra és szemei ijedten fürkésztek be a levelek mögé. Aztán hunyászkodva rántotta félre vállát, leemelte a kalapot és éneklő, alázatos hangon könyörgött:

— Szegény munkanélküli . . . beteg . . . Egy kis segítséget . . . az Isten nevében . . .

Zsótért elöntötte a méreg. Jócsontú legény és kéreget . . . rá-mordult:

— Miért nem dolgozik? . . .

— Nem kapok munkát, uram . . .

— Hazugság! Munkát mindig adnak, csak vállalni is kellene . . . úgy-e?

— Ismeretlen vagyok itt — rimánkodott amaz és sunyi tekintete körülfutott az ambituson, mintha keresne valakit.

— Nem szégyenli magát — dorgálta tovább Zsótér és a régi moralista lassan életrekapott a gondolatokkal, amik rögtön az emberjavítás felé irányították elhatározását —, hiszen fiatal és erős . . . nem érzi, mekkora gázság ez, önmagával szemben és mások előtt? . . .

— Higyjen nekem — rimánkodott a fiatalember —, én kész volnék, de ha nem adnak, ha nincsen . . .

— Hm — gondolkodott el a bíró. Láthatólag leszerelte ez a makacs állhatatosság. A szociális zavarok jutottak eszébe, a munkaalkalmak megfogyatkozása, sztrájkok, kizárások. Elvégre törekedni kell az objek-

tivitásra, igaza is lehet . . . viszont az ő városában . . . képtelenség . . . nahát, lássuk csak . . .

— Aztán, mióta van itt? — kezdte el megint.

— Ma érkeztem.

— Honnét?

— Szeghátrol.

— Foglalkozása?

— Kalapossegéd . . . elbocsájtottak . . .

— Jó, jó . . . várjon csak . . . hm . . .

A szeplősképű alázatba görnyedten pislogott és a bíró már pénz után kotorászott a mellényzsebében, amikor hirtelen eszébe vágódott valami.

— Hát csakugyan vállalna munkát, mi?

— Kész örömmel — volt a válasz.

— Na, jól van . . . hát addig is, amíg nem kap másutt . . . megkezdheti mindjárt nálam. Épen behordták a télirevaló tűzifámat. Ha felvágja, felaprítja, megfizetem . . . na?

A siheder fanyalogva mondta :

— Igenis . . . köszönöm.

— Hát ez rendben volna. Jó napszámot adok . . . majd meglátom, talán nagyobbat is a szokottnál . . . hiszen vannak esetek, nem mondom . . .

Ezzel fennhangon kiáltott :

— Örzse néni ! Jöjjön csak, Örzse néni !

Pár néma perc, a csavargó idegesen villogott a kiskapu felé.

Jött az asszony.

Mikor észrevette a kéregetőt, a fiát, halálsápadtan dermedt a küszöbre, felnyilott szájában megfagyott a sikoltás, de Zsótér nem vett észre semmit, nyugodtan rendelkezett :

— Nézze, Örzse néni, ez a fiatalember majd betakarítja a tűzifát . . . Felfogadtam. Adja ki neki a fűrész és a baltát, aztán ennivalót is kap. És feljegyezi pontosan, hány órát dolgozik naponta. Ha akarja, elkezdheti mindjárt — fordult a legény felé.

— Igen — dadogta a munkábacseppent.

Azzal elvonultak. Elöl az anya, támolygó, gutaütött lépésekkel, utána a fia.

Kisvártatva fűrészelés hangzott fel a hátulsó udvarból, majd nehéz baltacsapások, órákhosszat, egészen késő alkonyatig.

A táblabíró boldog megelégedéssel tette le az estilapot, amikor megint előkerült a jövevény.

— Na, itt van egy kis pénz, barátom — mondta neki —, vegyen szállást magának és reggel korán folytassa tovább . . .

* * *

Reggel korán be is állított megint.

Vidám volt, hetyke mozdulattal billentette rá kalapját a tábla-

bíróra, aki ebben az időben már az ámbituson üldögélt, olvasmányaiba mélyedve, vagy a «Jogi Szemle» részére küldendő cikkeit készítette el. Ebben az időben épen az «Emberiesség a jogszolgáltatásban» című nagy tanulmányának befejezésén dolgozott és optimista felfogását szinte eldöntötte a véletlen eset ezzel a munkátkereső legénnyel.

— Lám, lám, — mélázott el most is — milyen nagy dolog az emberi részvét és jóakarát. Humanitást és könyörületet kell vinni a merev formák közé, a jól alkalmazott pártfogás, a segítség és a jóakarát sokszor nagyobb eredményt ér el, mint a megtorlás kegyetlen szigorúsága. Ez a siheder, cinikus csavargó bizonyára, ismerem ezt a szeplős-arcú, koravén, alkoholista típust. Nyugodt lelkiismerettel le lehetne tartóztatni és kiderülne rá néhány lopás, vagy szélhámosság. Itt véletlenül megrekedt, ebben a városban, jó csillaga elibém hozta és én rákényszerítettem a munkára. Egy szép napon rájön majd, hogy az élet biztosabb így, normális keretek között, munka árán megváltott feltételekkel. Megszokja a munkát, megbecsüli az ellenszolgáltatást és a bért, amit verejtékével érdemelt meg. Visszatér önérzete és az emberi méltóság tudata, amelyet meg kell becsülni az alacsonyorsú bérmunkásnál épúgy, mint a kiváltságosaknál.

A bűn és az emberi gyarlóságokkal való hosszú, hosszú bibelődés valóságos filantroppá alakította a táblabíró. Ezt ugyan leplezte mindig, a törvényosztó hideg és mord szigorúságát erőltette magára, de a vármegye vagabondjai ismerték és hálát adtak a véletlennek, amely eléje adta ügyüket.

Ezt a fiatalembert kísérletnek szánta. Nem firtatta multját, neve után sem érdeklődött, de elhatározta, hogy állást szerez neki valamelyik kalaposnál, sőt segíteni is fogja, ha kell valami pénzceszkével is. Embert formál belőle, megment a társadalomnak egy veszendőt. Bárcsak valamennyit meg tudná ilyenformán javítani.

Hátrádólt kertiszékben és hallgatta a fűrész nyiszorgását, amint a szilánkok sikoltoztak az acélpengén, amint dobogott a fejsze és tompán puffogtak a lehulló fahasábok.

— Kínosan megy neki, — gondolt részvétellel a verejtékezőre, — sokat pihen . . . persze, nem szokta még meg . . . na, majd idővel.

Elcsodálkozott, amikor a fiú üdén és frissen jött elő az ebédért, hogy vidáman füttyörészik és cigarettát füstöl, míg Örzse néni hajlott, fekete ruhás alakja elébeteszi a tányért a szín elé terített konyhaasztalára.

— Már meglátszik a kedélyén a léleknevesítő elfoglaltság, állapította meg egy ízben, amikor hátrakerült a színekhez, ahol különben csak igen ritkán fordult meg, — más az arckifejezése is, határozottan szimpatikusabb . . .

Örzse néni alig mutatkozott ilyenkor.

— De mi lelte ezt az elsavanyodott fehérszemélyt megint, — emlékezett a táblabíró, — mintha elhanyagolná a házat mostanában. Az már

még sincs rendjén, hogy elfelejt mosdóvizet készíteni, mint ma reggel is... na, majd szólok neki...

Nem szólott persze, inkább utánafényesítette a cipőket, megtörülgette maga a borotvát, leporolta az íróasztal tetejét.

— Öregszik szegény — nyugtatta el a zsörtölődést — mostanában olyan beteges a színe. Hej... bizony... megöregszünk lassan.

Harmadnap, amikor a teát felszolgálták, mégsem hagyhatta szó nélkül:

— Valami baja van, Örzse, látom..., miért nem szól, ha beteg valaki csak megmondhatja, nézze meg az ember!

Az asszony összerázkódott. Tágranyílt, alázatos szemeit az urára függesztette és könyörgött:

— Igen... a derekam... mostanában... de semmi az, volt már máskor is... elmúlt.

— Azért, mert nem szeretem a néma kínlódásokat, tudja, hogy ki nem állhatom ezt a szokását.

Örzse néni keskeny ajkai körül a szepegő sírás görcsei táncoltak. Olyan szánandó és elesett volt a szegény, amint ott állott hajlott derekával, keskeny válláival, a fejkendő alól kilebegő tincseivel.

— Őszül — vette észre a táblabíró és mert enyhíteni akarta a szelíd dorgálást, évödni kezdett:

— Mondja csak Örzse néni, hány éves maga mostan?

Csodálkozó pillantással meredtek rá a szürkekék szemek.

— Nacsak, nekem megmondhatja, nem árurom el...

— Nem is tudom, hirtelen... talán harminc...

— Ugyan?... harminckilenc?

— Annyi még nem... harmincnégy.

— Lehetetlen... hiszen maga őszül már...

Örzsi néni feje aláhanyatlott és az ezüstös, de még most is dús, selyemfonatú fürtökkel együtt kibuggyantak szemeiből is a könnyek. Visszatartott, fuldokló zokogás volt, de még ez is alázatos, szinte hangtalan, csak a vézna vállak rázkódtak bele és az ökölboszorult ujjakon látszott valami vad erőlködés...

— Ej, ej... ne sírjon hát — vigasztalta — nem akartam megbántani, na... Tréfa volt az egész... nézze csak, kedves, jó Örzse néni... meg aztán nem is az ősz haj számít, hanem a szív... az nem vénül meg soha... úgy-e, ... na, jól van hát...

Az asszony kitámolygott.

— Ostobaság volt — dühösködött magára a táblabíró — ismerhetném a bogarait... áldott jó lélek... nem érdemelte.

És elhatározta, hogy nem szól neki többé, inkább elvégzi helyette azt a kis munkát, amit feledékenységből elmulaszt.

Csakhogy erre nem lett ezután alkalma Zsótér táblabíró úrnak. Ettől a naptól kezdve ragyogtak a poharak megint, pehely sem volt a szőnyegeken, porszem a bútorokon, rozsa a borotván. Multak a napok

ütemes egyhangúsággal és nagyszerű arányokban bontakozott, fejlődött az «Emberiség a jogszolgáltatásban» című tanulmány.

* * *

Október közepére el is készült, ugyanazon a napon, amikor a favágó beállított a jelentéssel:

— Mondani jöttem tisztelettel, hogy elkészültem a favágással . . .

— Na, ennek, fiatal barátom, nagyon örülök. Lásza, ilyen szorgalommal kell azután tovább is . . . de mondja csak, talált-e már munkát a saját mesterségében?

— Még nem . . .

— Ejnye, ejnye, ez a hiba . . . mert állandóan nem tarthatom, beláthatja . . .

A legény csak állott, nem felelt.

— Furcsa . . . majd utánanézek magam is. Akarja?

— Köszönettel venném . . .

— De addig mit csinál majd?

— Nem tudom . . .

— Baj, baj — gondolkodott el a táblabíró. Viszont most már elbocsájtani nem akarta így. A sorsa kezdett beleszövődni az ő elvonult életébe, de leginkább hozzátartozott ama tanulmány alapeszméjéhez, amely kibontva ragyogott már a megoldott probléma szövevényében.

— Hát ez nagy baj, de nem orvosolhatatlan. Várjon csak . . . mi is van most, október . . . a kertet is fordítani kellene . . . elvállalhatja? A szivattyúskutat is, igen, azt is ki akartam tisztíttatni, bemeszlni a házat . . . van itt munka elég, na, mit szól hozzá?

— Elvállalom!

— Nagyon jól van — és kezét nyújtotta neki, amit a legény vonakodva fogadott el és mintha a szokatlan mozdulatra el is pirult volna.

— Na, áldja Isten.

Az ajtóban utánakiáltott:

— Megkapta a járandóságát?

— Igen . . .

— Van valami panasza, kívánsága?

— Nincsen.

— Hát ahogy megegyeztünk, csak jöjjön, szívesen látom.

A legény behúzta maga mögött az ajtót és a táblabíró szívét újra elöntötte a meleg vérhullám. Lehúnyta szemeit és hátradőlt a karoszékekben.

— Milyen jól esik jól cselekedni — adta át magát az érzés simogatásának — ha ezt tudnák az emberek, valamennyi ember . . .

V.

Felásta a kertet, kitisztította a szivattyúskutat, bemeszelte a házat. Decemberben jártak már ekkor és egy napon bekopogott a legény a táblabíró úr dolgozószobájába.

— Na, mit kíván? — kérdezte tőle Zsótér szívélyesen.

— Búcsúzni jöttem és megköszönni nagy jószágát.

— Semmi, semmi . . . de mihez kezd most már?

— Beállottam egy kalaposműhelybe, régi mesterségem, kevés fizetés, de biztos . . .

— Tehát, Isten áldja . . . és dolgozzon szorgalmasan. Béketűrés és munka az élet, nem vonhatja ki magát alóla senki. Kívánom, hogy szerencsével járjon.

Elment és a táblabíró úr azon az estén befejezte a nagy tanulmányt. Valóban nagyszerű, alapvető munka volt, valóságos gyöngyszeme a jogi irodalomnak. Országos sikert aratott vele és a főváros legnagyobb szakfolyóíratára kért engedélyt a mű közzétételére.

A kalaposlegénnyel ezután még két ízben találkozott Zsótér táblabíró úr. Pár hónap múlva egyszer, tavaszra hajló meleg délelőtt volt — a hetipiacon, mestere sátorában árult a segéd.

— Na, hogy megy a sora? — ereszkedett szóba vele a bíró, amikor megismerte és fogadta illedelmes köszöntését.

— Köszönöm, most már jól . . .

Zsótér meglepődve vette észre, hogy pártfogoltja külsőleg is teljesen megváltozott. Jó ruhája volt, mozdulatai nyugodtak, beszéde komoly, szinte választékos, szemeiből pedig eltűnt az a zavaros, tétova kifejezés, amely annyira feltűnő a jellemükben gyenge és szesz italokkal mértéktelenül élő embereknel.

— Ezt megjavítottam — sétált el meglegedve a táblabíró, miután kezét fogott a fiatalemberrel.

* * *

Következő találkozásuk igen szomorú körülmények között történt. Örzse, a szegény jó Örzse néni temetésén.

Egy hónapig tartott csak a betegeskedése, szinte óráról-órára soványodott, esett össze az árva. Zsótér kihivatta betegágyához a legkiválóbb orvosokat, mindhiába.

— Valami különös idegsorvadás — mondták sorra és tanácsstalanul — úgylátszik menthetetlen . . .

De Örzse nem panaszkodott, az egész betegség alatt nyugodt volt, béketűrő, sőt sugárzott is elvékonyodott kis madárorcája a boldogságtól.

— Nyugodtan halok én meg, jó uram — szólt még az utolsó napon is — most már nyugodtan . . .

Meggyónt, megáldozott, felvette a halottak szentségét is és reggelre megállott a szívverése.

Mikor koporsóba tették, mosolygott . . .

A temetőben Zsótér nagyságos úr és még néhány ismerős kísérték ki Örzse nénit.

— Szelíd teremtés volt — bólogattak a sír körül és amikor elkezdett a koporsóra dübörögni a hant, Zsótér nagyságos úr hátamögött mély, hörgésszerű csuklással sírás riadt fel.

A kalapossegéd volt, tiszta feketeruha rajta, odaborulva a szomszédsír kriptaparkányára és egész testét az a hirtelen feltörő keserves zokogás rázta.

A sírt körülállók rápillantottak, mit keres itt ez az ember, miért sír? . . .

Zsótér megérintette a vállát, a fiatalember felpillantott.

— Maga is eljött?

Nem tudott válaszolni, csak bólintott . . .

Mikor vége volt a szertartásnak, kifelé menet mégsem állhatta meg a táblabíró, hogy ki ne kérdezze. Különösnek tetszett nagyon . . . elvégre Örzse néni harmincöt éves is elmúlt és ez a fiatalember alig több tizenhét éves . . . miért siratja tehát ezt a nőt, milyen kapcsolat volt közöttük . . . lám, milyen furcsaságokat produkál az élet . . .

Messziről került hozzá a kérdésekkel :

— Látom, hogy változatlanul jól megy a sora, bizonyára jók a kereseti viszonyok . . .

— Igen — válaszolta a fiú csendesen és míg egymás mellett haladtak, a bíró lopva figyelte kisírt, fájdalomfátyolozott szemeit, az ütköző bajuszkát a remegő ajkak felett.

— Hihetetlen — képedt el a bíró és már tudni vélte az elhúnytal való vonatkozást is.

— Semmi kétség. A szegény, elhagyatott nő megismerte és meg-sajnálhatta ezt a sihedert. Akkor, a favágásnál, a kert fordításánál, mikor náluk dolgozott.

— Látja ! — ugrott át hirtelen a bíró gondolata a kedvenc témára, a kéregetőre, akiből kísérleti esetet csinált — látja, mégis csak jó volt akkor azokat a munkákat elvállalni nálam . . .

A legény most hirtelen megállott és szólt :

— Meg kell mondanom végre — kezdte — hogy mindent megtudjon a nagyságos úr . . . hiszen mégis csak így sikerülhetett az a jócselekedet, áldja meg érte az Isten . . .

— Nem értem, mit kell megmondania !

— Az én munkavállalásomat a favágással, ásással, meszeléssel . . .

— Hát igen, ha akkor nem kezdte volna el, talán ma is csatngolna még városról-városra, nyomorban, munka nélkül, becstelenül.

A gyászruhás szeméből újra megindult a könnyeszivárgás, de már nyugodtabban válaszolt :

— Bizony, akkor kezdődött el . . . azokon a napokon, hogy kinyílt a szemem és hogy megjavultam.

— A munka a legjobb gyógyszer . . .

— Hát, ami azt illeti, nagyságos uram, nem vágtam én akkor fel egyetlen darab fáját sem, akkor még nem . . .

Zsótér megdöbbenve bámult rá:

— Nem vágta? . . . nem maga vágta? . . . hát a kertet, a kutat?

— Azt sem . . .

— Képtelenség, kicsoda hát akkor?

A fiú felzokogott és eltakarta arcát két tenyerével.

— Ő . . .

— Örzse néni?

— Igen . . .

— Mondja meg hát végre, kije volt magának ez az asszony?

Egyetlen szóval felelt a fiatalember, de a félig elfulladt, félig elsuttogott hangokban benne remegett a megváltott ember minden fájdalmas hálája és szeretete:

— Édesanyám . . .

Terescsényi György.

ALM.

*A havasok, mint dóm-pillérek állnak. Körötte vén fenyőgerenda-háznak
Alkony rózsállik az Ahorn-tetőn. Búsa-homlokú, nehéz tehének
Lejjebb borókabokrok, térdelők, Kővér gyepen némán kérődzének,
És fenyvesek fölnyúllan adorálnak. S a vajverő legények dudolásznak.*

*Fehérfogú, bajúszos ajkukon
Tájszó vadméze csurran vastagon,
Amíg a forró tejlepényre várnak.*

*A fáradt nap, amint a mélybe tűnik,
Még megcsókolja ájtatos belüül
A kormos Gáspár—Menyhért—Boldizsárnak.*

Tirol.

Sik Sándor.

IBSEN.

I.

Ibsen születésének dátuma óta száz esztendő mult el. A centenárium európai vagy talán világünnepsége immár békét talál az Ibsen-kérdés körül; a mult század végének és a jelen század elejének legtöbbet vitatott irodalmi problémája valahogy már megoldódott; megoldódott, amint szellemi problémák meg szoktak oldódni: nem mintha valaki megoldást talált volna, hanem mert idővel magától megszűnt probléma lenni.

Ez a legalkalmasabb pillanat arra, hogy revideáljuk Ibsenre vonatkozó képünket; hogy megüzzük, mi az, ami a nagy harcok folyamán lefoszlott róla és mi az, ami viharállóan megmaradt, objektív értéknek, talán jövő századok felé diadalmaskodva. Mit jelent Ibsen, sznobizmus nélkül, eleven hatóerőként, az új generáció számára, mely már az Ibsen-harcok után nőtt fel és ezért, elfogulatlanul, talán legilletékesebb bírálója.

Mi Ibsennel már az iskolában találkoztunk, mint «kötelező olvasmány-nyal», a drámai tanulmányok között, Sophokles és Shakespeare mellett, a görög és a lovagi kultúra mellett ő jelentette a harmadik birodalmat, a «modernet», de azt a modernet, mely immár iskolakönyvvé válva elvesztette fejlődő, körülharcolt dinamizmusát. A mi szemünkben Ibsen már klasszikus volt; az a klasszikus, aki korban is, amúgy is legközelebb állt a szívünkhöz.

Mert szívünkhöz, lelkes gimnazista szívünkhöz, nagyon közelállt. Emlékszem, kirándulásokon, Svábhegyre föl, Svábhegyről le, unalmat nem ismerve vitattuk egy-egy szimbolumának szétfoszló értelmét; úgy dicsekedtünk azzal, hogy hány Ibsen-dramát olvastunk, mint ahogy kevéssel annakelőtte bélyegeink vagy a belőtt gólok számával. Úgy beledolgoztuk magunkat Ibsen sajátos stílusába, hogy lassankint minden könyvben csak szimbolumok érdekeltek; emlékszem, akkoriban kezembe került egy Jókai regény és — nem értettem meg. Mert minden lépésnél szimbolumokat talált Ibsenhez szokott fantáziám, de nem tudtam sehol sem fellelni a szimbolumok kulcsát. A szimbolum-düh, mint egy állandó társasjáték lebegett életünk fölött és intimebb barátaimmal én is szimbolumokban beszélgettem.

De ezeken a játékokon messze túl, életformáló hatása a nemzedékre óriási volt. Valóban életet alakító hatásra gondolok: ismerek fiatalembereket, akik, mikor súlyos lelki harcok után elhagyták az egyházi pályát, melyre készültek, Ibsen darabjaiból merítették erőt és vigasztalást; tudok fiatal házasságokról, melyeket Nórának és A tenger asszonyának állandóan előttük levő példája segített furcsa kimenetelekhez. Azt hiszem, statisztikailag ki lehetne mutatni, hogy Ibsen azok közé az írók közé tartozik, Ady és Dosztojevszkij mellett, akik legnagyobb hatással voltak az ifjúság kialakulására, már amennyire szépirodalom egyáltalán hathat.

Ami annyira magával ragadta az ifjúságot, ifjúságunkat, kétségkívül Ibsennek is legfőbb mondanivalója volt: a szabadság. Talán minden ifjúság ez iránt az eszme iránt a legfogékonyabb; a szabadság valahogy az ifjú kor

szervezetileg adott, mozgató principiumai közé tartozik. De minden időnek más-más a szabadságfogalma, minden nemzedék másfajta szabadságot követel. Ibsen maga is fiatal korában szabadságon még politikai szabadságot értett, Norvégia szabadságát, demokratikus eszméket, drámát írt Catilináról, verset a 48-as magyarokhoz. De később belátta, hogy mindezek a politikai szabadságok csak szabadságok épen és semmiek a Szabadsághoz, az ideához, a belső, egyéni szabadsághoz képest. Politikában mind konzervatívabb lett, szociális szempontból az állig begombolkozott arisztokrata-művész alakját öltötte fel — de a lelki élet szabadsága legvégső írásaiig úgy lebegett előtte, mint azok a szimbolikus havas hegycsúcsok, melyekre hősei életük árán is fel akarnak jutni.

Az egyéni szabadságról alkotott fogalma eleinte külsőséges volt, moralizáló, zajos: Nórában például, ahol férj és feleség nagy jelenetére és az aszszony kötelesség-tudatlan távozására vezet. Később mindegyre finomult, a szabadságfogalom egyre bensőségebb, egyre szubtilisebb lett: a Tenger Asszonya számára a szabadság már csak a választás szabadságát jelenti, Hedda Gabler pedig öngyilkos lesz, mikor úgy érzi, hogy belső szabadságát elveszítette.

Ez a teljesen belsővé vált, dac és lázadás nélkül való egyéni szabadság volt az az eszme, mely az ifjúság számára olyannyira kedves volt. Az irodalom elénk tárta többi kedvenceinkben, az oroszokban és a franciákban, a századvég ernyesztő determinizmusát; Ibsenből valami élesebb levegő áradt felénk, az egyéni szabadság posztulálása belénk öntötte azt a hitet, hogy mégis van szabad akaratunk, választási szabadságunk jó és rossz között (mert az ibseni szabadság nem más, mint a lutheri Freiheit eines Christenmenschen: a szabad akarat) és kell is szabadnak lennünk, az ibseni felelősség elve értelmében; férfias eszmevilága egyike volt az első építő erőknél, melyet az újabb irodalomból magunkba szívunk; és ezért, sok rossz hatása mellett, Ibsen mégis a jóságos mesterek közé tartozik.

De az ifjúság is elmúlik, a XIX. század is messze múlt és eszméinek legfőbbike, a szabadság is valahogy megkopott. Szabadság: a keresztény-európai kultúrának még mindig legjava földjéből kitermett eszmevirága és legszebb virága; de háborúk és forradalmak után, nincs még egy szó, melytől nagyobb csömörünk volna, nincs még egy, mellyel jobban visszaéltek volna, nincs még egy, mellyel szemben tisztéséges ember óvatosabb volna; kit a kígyó megmar, fél az a gyíktól is. Ki tudja, ha Petőfi ma élne, talán másképp fogalmazta volna meg a Szabadság-Szerelem posztulátumát.

Ibsennek is szabadság-rajongása, mely páthoszt öntött ifjú éveinkbe, ma már idegenszerűen érint, mintha az eleven étellel nem volna kapcsolata; és néha époly feleslegesnek és valószerűtlennek érezzük, mint megalkuvást nem ismerő, «vagy-vagy» hőseit: Brandot, Julianus Apostatát, Stockmann doktort, a régi, doktrinár idealizmus elkésztett képviselőit, az utolsó lovagokat Posa Marquis rendjéből, Don Quijote véréből. Amikor Ellida (Tenger Asszonya) szabad választhatást követel férjétől és azután szabadon férjét választja, az egész, addig mélységes pszichológiával megkomponált darab egyszerre papirosízűvé válik.

Ma már nem a szabadság szelleme élteti Ibsen darabjait, sőt nagyságukat épen az mutatja, hogy a tendencia dacára is élnek. És az ibseni szabadsággal együtt elavult mindaz a részletprobléma és drámatechnikai újítás is, melyeket annakidején Ibsen legfőbb érdemének tartottak. (Ez törvény: Byron és Heine művében is az avult el leginkább, amiért kortársaik istenítették vagy gyűlölték őket; ez lesz Ady Endre sorsa is.)

Az asszony helyzete például, Ibsen egyik legfőbb problémája, mely miatt Strindberg férfi-kékharisnyának csúfolta, ma már megszűnt lelki probléma lenni; oly természetes, hogy ha az asszony is pénzt keres, egyenrangú tagja pénzkeresésen alapuló társadalmi értékrendszerünknek — ami Ibsen számára lelki probléma volt, ma legfeljebb gazdasági probléma és mindenféle apró problémák kerete, de alapjában véve valami magátólérthető.

Hasonlóképen az a drámai naturalizmus, melynek Ibsen volt legfőbb harcosa, ma már magátólérthető, sőt tegnapizú és a legújabb tendenciákkal ellentétben áll. Ma lassankint újra becsülethez jutnak azok az eszközök, melyeket Ibsen a drámából küzdelmesen kiküszöbölt: a vers, a monológ, a «félre» és az egész apparátus, mely a drámát a mindennapi élet síkja fölé emeli. Ma már a boulevard-darabok használják fel zsebetett kezű természetességgel Ibsen sokat körülvitattott vívmányait; az Ibsen-drámák polgári ebédlője a drámák obligát szinterévé vált és az új dráma harcosai most igyekeznek óriási erőfeszítéssel kiszellőzni a színpadról az ebédlőszagot. A dialógus híres kétsíkúága pedig: hogy nem arról beszélnek, amire gondolnak, Maeterlinck után már valósággal kellemetlenül érinti az embert.

Ami végül Ibsen leghíresebb drámai újítását illeti, a szimbolumokat, ezek azok, amik legjobban elavultak. Mikor a színészek lassankint ráeszméltek, hogy a vadkacsa szimbolum, nem tudtak betelni afölött való örömmel, hogy ők szimbolumot játszanak meg és ezt a szót: *vadkacsa*, mindég aláhúzva, dült betűkkel, végig nagy betűkkel, nagy vörös betűkkel játszották, hátborzongatóan és ezzel a szimbolum-sematizmus papirosizét még jobban kiélezték. Lassankint kómikusan kezdett hatni, hogy mit fontoskodnak annyit azzal az állattal, vagy hogy minek is kell szegény Solnessnek felmásznia a torony tetejére és a nyakát törnie, mikor úgyis csak egy szimbolikus toronyról van szó és elég lenne, ha csak szimbolikusán mászna fel, akkor legalább életben maradna.

A tépázó kritika azután kimutatta, hogy mennyi a matematikai forma Ibsennél. El kellett ismerni, hogy nála biztosabb kézzel senki sem épített még drámai kompozíciót; nála jobban senki sem okolta meg a belépéseket és kimeneteket; nála kevesebbet feleslegességet senki sem írt; nála erősebben senki sem exponálta a katasztrófát, az övénél erősebb drámai feszültséget még senki sem feszített, de ugyanakkor el kell ismerni, hogy épen ezáltal a rekord-teljesítmény által egy hajszállal már túl is komponálta darabjait. Tökéletességük immár az életszerűség rovására megy; egy kis dramaturgiai hiba oly jól esnek ezekben az «impeccable» kompozíciókban: mert talán a hibán, a résen keresztül a rendetlen és szabálytalan, formabontó élet szele zúgna be a formák zárt világába.

Minél fontosabb valami Ibsen számára, annál kevésbé életszerű lesz a drámában; amit balkézzel írt, az sikerült a legjobban. A mellékalakok duzzadnak a valóságos élettől és az igazi emberlátástól, a főalakok azonban, ha nem is testet öltött elvek (mert akkor nem volna művész), hanem testet öltött drámai erők; születésük pillanatában bölcsőjük fölé hajolva a Tragikus Múza úgy konstruálta meg lelküket, hogy az ötödik felvonás végére összeomoljanak, idősitett srappellek. A dialógusban is: a csak jellemezni akaró részek mélységes humorral és páratlan emberismerettel gördülnek; míg a nagy szimbolikus párbeszédnek néha indiánvezérek szó-csatájára emlékeztetnek, mikor ki akarják csalni egymásból a nagy titkot. Egyrészt a folytonos elmerengő ismétlések, másrészt a szimbolumok látszólagos szó szerinti vevése teszi ezeket a dialógusokat papirosizúvé. «Mit akarnak már attól a vadkacsától?» szeretnők odakiáltani;

«hisz Maguk is tudják, hogy a vadkacsa = élethazugság ; miért nem beszélnek magyarul?»

És a kritika megállapítja, hogy a vadkacsa nem is szimbolum, hanem allegória. Ezzel a vadkacsa még nincs agyonütve ; mert hiszen nagyon nagy művészek használták az allegóriát és a legnagyobb művész legnagyobb műve is allegória : a Divina Comedia. Az allegória nagyon kétértékű eszköz : a legpapirosabb írásokat ezzel lehet megírni és ezzel lehet megközelíteni az emberileg megközelíthető legnagyobb mélységeket is. A problémák feloldódásának sajátos természetéhez tartozik, hogy ugyanaz, ami leginkább elavul valami szellemi újbán, ugyanaz hordja magában a legtöbb örök mozzanatot is. Így Ibsen szimbolumainál is. A szimbolumok kritikája után álljon itt a szimbolumok apológiája.

A szimbolumok, úgy ahogy koruk értette őket, elavultak ; elavult a tartalmuk és elavult drámatechnikai jelentőségük. De ma kezdjük másképp érteni ezeket a szimbolumokat ; talán úgy, ahogy maga Ibsen értette, leveleinek tanúsága legalább is ezt bizonyítja.

Ibsen nem győzi hangsúlyozni leveleiben, hogy nem akart mást, mint embereket ábrázolni és csakugyan sok minden, ami szimbolumnak vagy allegóriának látszik, tulajdonképen nem az, hanem szószerint értendő annak az embernek a szájából, akivel Ibsen elmondhatja ; nem allegória, hanem pathológikum. Például, hogy Solness szédülékeny, elsősorban nem azt jelenti, hogy érzékeny a lelkiismerete, hanem azt, hogy szédülékeny — ilyen ember. Hogy Ellida folyton a tenger, a tengeri szabad levegő, a tenger örökös színjátéka után vágyódik, ez nem a szabadság után való vágyat jelenti, sőt épen azért nem jelenti azt, mert Ibsen a darab egyik alakjával így magyaráztatja ; — ez a tenger után való vágyat jelenti, a tenger mérhetetlenül bonyolult komplexumát, amint egy hisztérikus asszony fantáziájában él.

Figyelembe kell venni : Ibsen szimbolumokat beszélő és szimbolumokban élő emberei mégsem pusztán a polgári ebédlő ebédelő polgárai, a mi minden napunkkal teljesen egy szinten mozgó lények, kiknek a szájából az író okkal-ök nélkül szimbolum-szalagokat lógat ki, nem — valahányan különcök ők, az örület enyhe árnyéka mindannyiukat körülborongja. Hogy szimbolumokban élnek, nem pusztán a színműíró kiszámított ravaszága, hanem az emberismerő bámulatosan pontos megfigyelése. Az újabb ideggyógyászat rendre igazolta Ibsen allegóriának látszó valóság-ábrázolásait. Igazolta, hogy ilyen dolgok igenis vannak, sőt nagyon gyakoriak : *minden neurólikus szimbolumokban gondolkodik és szimbolumokban él*. Minden idegbetegségi szimptoma tulajdonképen szimbolikus értelmű, csak a beteg nem ismeri, betegesen elfelejtette az értelmét. Vegyük pl. ideges emberek hallatlan írtózását egyes ételektől. Nyilvánvaló, hogy ez a roppant affektus-tömeg, ez a düh, iszonyodás, félelem tulajdonképen nem a magában jelentéktelen ételre vonatkozik, hanem valamire, amire az étel emlékeztet, aminek ez az étel a szimboluma.

Ibsen vonzódott a pathológikus esetekhez, emberábrázolási okokból. Mert amint az orvos egy hipertrófiás, túlságosra nőtt szerven könnyebben tudja vizsgálni az illető szerv szerkezeti sajátosságait, hasonlóképen az író is valamely lélektani mozzanatot legjobban egy pathológikus eseten tanulmányozhat, ahol az illető mozzanat elszigetelődött és betegesen nagy arányokat öltött. A nagy drámaírók alakjai mindég többé-kevésbé pathológikusak, maga a drámai szenvedély pathológikus : Othello «betegesen» féltékeny ; vagy gondoljunk Heinrich von Kleist alakjaira.

A drámában sajátos módon épen a pathológikus egyes-esetek nőnek általános érvényűvé. Míg normális polgáremberek története többnyire csak épen az ő történetük és más számára teljesen érdektelen, Ibsen betegjei, ha túlzó mértékben is, de valami olyat hordoznak magukban, ami mindannyiunkban megvan. Ezért szimbolumai néha, hirtelen, kimondhatatlan lelki mélységeket fednek fel, az önmagunkra ismerés egy pillanat alatt döbbenetesen átfut rajtunk, mikor azt hittük, hogy csak allegóriával vagy csak pathologikummal állunk szemben. Egy-egy mondata, mintha emeleteken szakadna keresztül és végül is lelkünk fundamentumába ütközik.

Mert Ibsen szimbolumaiban sokszor olyasvalami szabadul fel, ami egyedül szimbolumokban fejezhető ki, pl. az álom szimbolikájában: a tudatalatti lelki tartalmak. Ibsen napvilágra hozott lélekretegeket, melyek a régebbi lélektan látása mellett, a régi lélekábrázoló módokkal, nem juthattak szóhoz soha. Ha szószerint vesszük szimbolumait, akkor ő az új léleklátás egyik megalapítója. Ezek a felismerések, ezek a folytonos önmagunkra-eszméltetések adják Ibsen szimbolumainak és általában Ibsennek egyik legfőbb értékét.

De ebben még nem merül ki a szimbolumok apológiája. Ezek a szimbolumok a legerősebb komponensei az ibseni hangulatnak, annak a csodálatos, télies, tiszta, havas és mégis belső kályhatüzekkel átfűtött hangulatnak, mely mintegy végső szépségére szublimálva magában hordja mindazt, amit ez a földrajzi szimbolum jelent: Skandinávia, vagy tágabban: Észak. Ibsen szimbolumaiban egy egész földség, egy egész nagy nép lelkisége vibrál. Sejtelmesség, kimondhatatlan vágyak borongása, férfiasan reménytelen melankólia, pathosmentes romantika: Észak új nagy megszólaltatója ő, új, keménygalléros Osszián.

Ibsen későbbi szimbolumainak jórésze nem pusztán emberi gondolatokat és emberi érzéseket rejt, hanem a végső sorsintéző hatalmak felé sejtet: Rosmer halál-lovai, Solness harangzúgása a torony tetején, a veszedelem megmagyarázhatatlan vonzóerejét jelképező patkánykisasszony a Kis Eyolfban, Ellida tengere: mithikus mozzanatok immár, a nagy Természeti Erők testet öltései, mint a görög istenek, vagy még inkább mint közelebbi rokonaik, Odin, a viharban üvöltő és az óriások népe. A Peer Gynt egészen az északi meséből nőtt ki és nem is érti, aki nem tudja népmeseként, Jánosvitéz-szerűen élvezni, — és az öregedő Ibsen távolbaláttató szimbolumai által megint visszatért a meséhez.

Ezért a szimbolumok tartalma elkophat, drámatechnikai jelentőségük elveszhet, de lírai szempontból már maga a szimbolumalkotás ténye örökké friss marad: ezáltal válik Ibsen világa, szétmosva a polgári ebédlő falait, sejtelmesség, végtelenbe veszővé, a végtelen melódiáival átzúgottá, életfölöttivé, mesévé. Riedl Frigyes azt mondta, hogy a jó költemény olyan, mint a kagyló: ha az ember füléhez tartja, benne zúg az egész tenger. Némelyik Ibsen-darab ilyen jó költemény; a szimbolumok mögött ott van az egész tenger, távoli zúgása hallik.

Ezért talán nem túlzás, ha azt hisszük, hogy Ibsen nem mint drámaíró, nem mint író fog élni az utókor számára, hanem mint drámai költő. Társadalombíráló allegóriái, melyeknek hírét köszönhetette: a Vadkacsa, Nóra, Kisértetek stb. tendenciájuk elavultával hovatovább elveszítik hatóerejüket. Azok a darabok fogják megőrizni örökös fiatalságukat, melyekből a lírikus Ibsen szól felénk: fiatalkori darabjai, melyek még az északi mesében játszódnak, a Helgelandi Hősök, a Trónkövetelők és a Peer Gynt és főképp öregkori darabjai, melyek alig leplezett önvallomások, fenntartás nélkül öntik el az öreg Ibsen liráját: Rosmersholm, A Tenger Asszonya, Solness, A kis Eyolf, Borkman, Epilogus.

II.

Ibsen lírája. Mindenki tudja és ennek dacára igaz is, hogy az ibseni hangulat sejtelmes, ködös és távoli dolgok felé utal. Jóllehet a drámai realizmus megalapítói közé tartozott és jóllehet valóságglátása már az ideg orvos kíméletlenségével volt határos, mégis, hogy úgy mondjuk, zenei alaphangja a valóságtól való menekülés, a romantikus sich-fliehn. A lírikus Ibsen romantikus lélek. Drámai formában ő valósította meg legteljesebben a romantikus alapérzést, a romantikus homályt, a romantikus elvagyódást. Mint minden romantikus, ő is fázósan iszonyodott környezetétől, hétköznapijától, valóságától; menekült előle az életben, önkéntes száműzetése, római, müncheni idegenévei által; és menekült előle költészetében.

Mint minden romantikusnak, neki is legfőbb ihletője a Vágy. Az örökös, nyugtalanító, félig-bevallott vágy festi át ossziános, északi bánatával az ibseni hangulatot. Ez a hideg természetű, begombolkozott és állig gondolatokkal felfegyverkezett költő csak egy érzést ismert: a vágyat, de ezt az egy érzést páratlan intenzitással tudta világba sírni.

A romantikus vágy számos alakváltozáson ment keresztül a romantikus század folyamán. A század elejének romantikus vágya még a Kék Virág felé szállt, a transcendens Ismeretlen felé, mely misztikus valóság, az életen túl, az élet fölött áll. A földi élet mellékes volt a számukra és ezért tudtak megoldást találni a katolikus túlvilágban. Ibsen materialista és hitetlen kor gyermeke és ahhoz a generációhoz tartozik, melyből az új vitalizmus, a földi élet metafizikán alapuló megbecsülése kisarjadt, Nietzsche és Bergson előfutárjai közé. Az új romantika vágyódása nem száll már túl a «világ lángoló határain», de költő vágya lévén, nem is irányulhat pusztán valami véges, földi dologra; Ibsen (és az ibseni típusú, Ibsen-kori ember) magát az életet szomjazza, az élet egészét, az élet teljességét, olyan életet, melyben az ember teljesen megvalósítja önmagát, minden képességét tetté váltja át, minden szenvedélyét «kiéli», minden pillanatot lényének legmagasabb lángjában éget el és az érzelem mindég eltölti egészen «a körme hegyéig», amint a német romantikusok mondták.

Ez a fajta élet azonban Ibsen számára mindég csak a vágy távlatában élt; szorgalmas és egyszerű munkáséletében sohase valósult meg. Nem valósítják meg hősei sem, csak vágyódnak utána. Szabatosan megfogalmazva, Ibsen lírája: *a távoli élet után való vágy*. A Nagy Élet úgy szüremkedik be, sejtelmesen és fájdalmas reflexekkel, költészetébe, mintahogy a beteg hallja, szobájának zárt, lefüggönyözött ablakai mögül, az utca dübörgő életét.

A távoli élet után való vágy motivuma ott sejtelmeskedik már Ibsen fiatalkori drámaiban: Peer Gynt fantáziái, melyek hazudozóvá, munkátlanná és önössé teszik, melyekkel halálba ringatja fantaszta anyját, a Nagy Életre irányulnak; de a Nagy Élet csak az álomban lehetséges és Peer Gynt ezért kontárkodja el kis életét, mely az álmok nélkül oly szép lehetett volna. Julianus Apostata (Császár és Galileai) az antik és a keresztény elemek egyesítésével akarja felépíteni a harmadik birodalmat, a Napisten országát, mely a Nagy Élet birodalma lenne; de vágya összeomlik a történelem szükségszerűségein.

Lappangva húzódik át ez a motivum Ibsen középső, tendenciózus drámaiban. Legerősebb talán a Kisértetekben, de itt szomorú karikatúra: az aláaknázott szervezetű Oswald reménytelen vágya a nap után. Rosmersholmban Rosmer, amikor a nemes emberek országáról beszél, valami ilyesmit gondol, de még nem látja tisztán.

A Rosmersholm után, a Tenger Asszonyával áll be azután Ibsen végleges odafordulása a líra felé. Ekkortájt Ibsen már öregedett. Elért immár mindent, amit mint író elérhetett: dicsőséget, jólétet, eszméinek bizonyos fokig való diadalát és ami mindennél fontosabb, művészenjének teljes megvalósulását műveiben; megalkotta már, amit meg kellett alkotnia. És mégis úgy érezte, leveleiben nem is titkolja, hogy valamit elmulasztott, talán a legfontosabbat: az Élet elmúlt mellette és most már visszahívhatatlanul. Erről szól öregkori drámája valamennyi.

Először csak közvetve, álarcban mer megszólalni, női lelkeken keresztül, hiszen az örökké szomjas vágy inkább női tulajdonság. Megalkotja önmagáról mintázva, Ellidát, a Tenger Asszonyát, akit örökös sóvárgás gyötör a Tenger után. A tenger mindent jelent: a tengert, a lélek tengerét: a szenvedélyt, a másik örökké zúgó és örökké nyugtalan valamit: az életet. Ellida még le tud mondani, de a másik asszony, Hedda Gabler, már nem. Megpróbálja megvalósítani a földi kis Norvégiában a Nagy Életet; de gyávasága mindent megghiúsít, minden, amibe belekezd, kicsinyes csúnyaságokba fullad és ő az egyetlen lehetőséggel menekül, az öngyilkossághoz.

Ezután következett az első nyílt vallomás, az első igaz leszámolás önmagával: Solness Építőmester. Solness csak épített egész életében, templomot Istennek, otthonokat másoknak, önmagának semmit és most már ráköszönt az öregség. Mikor az ifjúság végre bekopogtat ajtaján, már késő van; Solness fölött elmúlt az élet és szédülő fejjel nem bírja már a magasságokat.

A Kis Eyolf hőse, Allmers, szintén ráeszmél, hogy a művéért eladta önmagát, futni hagyta a Nagy Élet számára adott lehetőségét, a kis Eyolfot két-féle alakban.

Jon Gabriel Borkmann nem alkotó, mint testvérei, a késő Ibsen többi alakja: őt az bátyázta el a valóságtól, ami korunk legtöbb emberét (és ezért talán Borkmann a leginkább színpadra való): a Pénz és a Hatalom absztrakciói. De azért ő is Ibsen, álöltözetben.

Ibsen epilogusa, «Ha mi holtak feltámadunk», teljesen nyílt lírai vallomás. Rubek-Ibsen közvetlen a halála előtt, a közeledő enyészet eksztázis megvilágításában átéli, hogy mennyire elhibázta egész életét, hogy élhetett volna és hogy sohasem élt. Mondják, Ibsen lázas sietséggel dolgozott ezen a művén és kevéssel befejezése után meg is halt. Talán prófétikus végrendeletnek szánta ezt: fel akarta mutatni életét, mint elrettentő példát jövő generációk számára, hogy okulván ne hanyagolják el kötelességüket az élettel szemben.

Az élet, mely után Ibsen és lelkéből beszélő hősei vágyódnak, mindég távol van, valahol; partra vetett vízi lények nézik így a hullámok játékát a szabad tengeren. Valami belső gátlás mindég megakadályozza, hogy önmagukat megvalósítsák, vágyaikat beteljesítsék ezek a mindég távoliak, mindég nyugtalanok. «Minden sund (tengerre vezető csatorna) el van zárva előlük», hogy Ibsen kedvenc hasonlatával éljünk, mely mindegyre visszatér leveleiben. De vajjon miért nem juthatnak ki a tengerre, sohasem?

Ibsen sokkalta intellektuálisabb költő volt, semhogy beérhette volna a gátlás lelki tényének egyszerű konstatálásával és nem keresett volna hozzá magyarázatot. Allegoriába öltöző magyarázatai két gondolatmenetbe sűrítethetők össze.

Legtöbbször úgy állította fel tételét, hogy az alkotónak választania kell művészet és szerelem között; és ha belső törvényeit követve a művészetet választja, örökre elveszíti a szerelmet, az asszonyt, az intenzív, áradó, valóságos

életet. Ez a gondolat végigkísért az egész XIX. századon; talán Goethével kezdődik, mint minden: Goethe sesenheimi idilljével, amikor a szerelmet először áldozta fel kérlelhetetlenül művészi ambícióinak; ebből eredt a Gretchen-tragédia. Emberi és művészi tetőfokát a probléma egyfelől Flaubertrel és az impassibilité elvével éri el, másfelől Ibsen legközvetlenebb őseivel, Hebellet, aki természeti erőként ható művészönzésének minden asszonyt feláldozott, és furcsa paradoxonként éppen ő teremtette meg Rhodopében és Mariamneban Nóra őseit, kik inkább elvesznek, mintsem hogy eszköz legyenek a férfi kezében. A probléma Ibsennel nem zárult le; Gerhart Hauptmann, valószínűleg Ibsen hatása alatt, megírta Gabriel Schillinget, ezt az ellen-Rubeket, aki azért megy tönkre, mert a művészet helyett a szerelmet választotta. A problémának Hauptmann-féle megoldása talán ma közelebb áll hozzánk; annál is inkább, mert az eleven élet valósága sokkal feszítőbb Hauptmannnak ebben a legjobb írásában, semmint az öreg Ibsennek nagyon is hegyecsúcsokon járó, a gleccserek és az elmulás szelével borzongató darabjaiban.

De ezt a problémát, mint Ibsen legtöbb problémáját, ma már nem tudjuk igazán problémának érezni. Ez a szabad választhatás művészet és szerelem között voltaképpen a posteriori, a valóságban sohasem állt fenn. Ibsen, ha a szerelmet választja, legjobb esetben boldog ember lett volna. És ez igazán kevés.

Ibsen másik megokoló gondolatmenete a Julianus Apostata alakjával kezdődik: a keresztény morál, a lelkiismeret szava által, megbénította a görög-pogány életörömet. Az élet teljes, gátat nem ismerő élése külső akadályokkal találkozott a keresztény társadalomban és belsővel a keresztény lélekben. A társadalmi akadályok átlépése anarchiára vezetne, a belső akadályok átlépése pedig olyan büntudatot szülne, mely eleve elrontaná minden gyönyörűség ízét. Ezért gyáva Hedda Gabler és ezért szédülékeny Solness, hasztalan vágyakozva viking-őseinek robusztus lelkiismerete után.

Ibsen pietista környezetből nőtt ki és pietista lelkiismeretét minden hitetlensége dacára hurcolta magával, «mint egy hullát a hátán», mondja, egész életén át. Mi mégis azt hisszük, nem ez volt belső gátlásainak legfőbb oka és ha a hátán hordott holttestet valami csoda folytán lerázhatta volna, akkor sem jutott volna el az élet teljességéig: Hiszen érzelmi gátlás akasztotta el ott is, ahol a lelkiismeret nem emelte fel óvó szavát, pl. házáséletében, mely Solnessnek, Allmersnek és Borkmannnak szomorúan sivár, szinte értelmetlenül megbénított házáséletében tükröződik.

A nagy gát az a sajátos lelki képesség volt, melyet az európai lélek protesztáns és pietista századok folyamán kifejelesztett: a túlságos öntudat. Ibsen egy nagy és korunk szellemtörténetében hangadóan fontos emberfajtnak képviselője. Annak az emberfajtnak, melynek legfőbb figyelme önmagára irányul és a teremtés óriási világában az önmaga lelkét tekinti leginkább meg szemlélésre méltónak. Ez a típus hosszú ideig tartó vallási kultúra révén jött létre, de idővel elszakadt vallási gyökereitől. Az önszemlélet, mely eredetileg a bennünk rejlő jó és rossz különválasztására irányult, öncélúvá, önmagáért valóvá lett, túljutva jón és rosszon. És amilyen mértékben elszakadt a vallástól, ugyanabban a mértékben eltávolodott az élet valóságától is; mert az öneszmélet a szemlélt lelki tartalom színét megfakítja; ha szemlélem magamat dühömben, nem tudok igazán dühös lenni, ha szemlélem szerelmes-magamát, nem tudok igazán szerelmes lenni, — és végezetül az önszemlélet válik a lélek egyetlen, sötét és hideg szenvedélyévé. Ez volt Ibsen sorsa is.

Nem tehetett róla. Mártirja volt önmagának; mártirja egy szerencsétlen kornak, az individualizmus korának, mely nem talált magasabb bálványt aki előtt leboruljon, mint önmagát. Nála senki sem ábrázolta meg tragikusabban korának önmagára hagyatottságát, Isten — elhagyottságát; a nagy Aheliumot, a fájdalmasan áthághatatlan távolságot, mely a kort elválasztotta élettől és mindentől, ami a mulandó életben multhatatlan élet. A kételkedő Yarl Skule alakjában önmagáról mondta ki a legteljesebb ítéletet: «Isten mostohafia volt a földön».

Szerb Antal.

APHRODITÉHEZ.

Sappho.

Fényben ülő
Egy örök Aphrodité!
Néked esdek,
Csalfa leánya Zeüsznek:
Szünj meg immár
Gyötreni árva lelkem,
Mennei felség!

Ó, jelenj meg
Szómra, miképen egykor;
Mert te voltál,
Aki fajomra hajlott,
S atyja mellől,
Ékes arany lakából
Értem alászáll.

Jöve hozzám
Fekete hantú földre
Kis verébkék
Vontak a röpke hintón,
Hallatódott
Gyors suhogás az égről
Szárnyuk ütésén.

Hozva hoztak,
Boldogok égi társa!
Rám mosolygott
Isteni édes arcod,
Faggatóztlál:
Mi keseríti szívem?
Mért hivogatlak?

Szólogattál
Egyre: «No valld be, Sappho,
Hogy kiért égsz
Újra szerelmi lázban?
Kit tehelnek
Hűn szerető raboddá?
Most ki a kinzód?

Rád se hallgat?
Futni utánad 6 fog!
Kíncsre sem hajl?
Kíncset ígérni 6 fog!
Nem szeret még?
Majd, noha rá se néznél,
Magszeret ő még!»

Istenasszony,
Hát jövel újra hozzám,
Oldj föl engem
Marcona kínjaimból;
Mikre vágyom,
Szívbeli vágyam add meg:
Légy diadalmam!

Mészöly Gedeon.

ARANYÁSÓ HONVÉDTISZTEK AUSZTRÁLIÁBAN.

BR. MEDNYÁNSZKY CÉZAR, az 1848—49. évi magyar hadseregnek Világos után Párizsba menekült és itthon halálra ítélt főpapja — mint a többi bujdosó arisztokrata —, száműzetése alatt a hazulról küldött segélyösszegekből éledélt. Családja az otthon beállott általános pénzsűke miatt sem támogathatta rendszeresen és bőségesen. A büszke bujdosó megelégte a létfenntartás eme módját és ez okból 1853 januárjában mint exporteur Ausztráliába indult.

Akkoriban fedezték föl ott az aranybányákat. Az egész világból tódultak oda a kalandorok és a kereskedelem is rávetette magát az áruban szegény legújabb világrészre.

Mednyánszky Cézár Londonban 1000 font hitelre tett szert, szöveteket és órákat vásárolt, majd az áruknak busás haszonnal kecsegtető értékesítése végett Ausztráliába hajózott, két kísérője közül az egyik Farkas László honvéd-százados volt. A másik — egy lengyel légiónárius — a felső-magyarországi hadjáratban megsebesült, majd családjának ápolása mellett a beckői kastélyban felgyógyult s továbbharcolt Világosig.

Ausztráliai élményeiről ezt jegyezte föl hátrahagyott Emlékezéseiben és Vallomásaiban a kiváló bujdosó:*

Mialatt Cape Townból Ausztráliába hajóztunk, elfogott a melankólia. Akkor sem ocsúdtam fel, mikor messze-távol megláttam a legújabb világrészt.

Melbourne körül a nagy lapály nem hangol örömré. Hátterében vannak ugyan emelkedések — aranybányák —, de csak távol keleten látni magasabb hegyláncot. Közvetlen környéke sivár. Kaktuszok közt vagy egyedül, csak itt-ott emelkedik egy-egy óriási eucalyptus az égnek.

A lehangoló vidék láttára azt mondtam útitársaimnak, hogy Ausztráliában a teremtés munkája talán megakadt. Mintha ott a föld csak félig emelkedett volna ki a kaoszából! Talán kimerült volt a teremtő nagy Erő? A természet legifjabb gyermeke olyan, mint egy koraszülött.

A város még csak tervrajzban van meg. Két alacsony dombon faházakat és viskókat láttam szanaszét. Köztük ide-odakigyózik a kis Yarra folyó.

Alighogy partra szálltunk, szállás után néztünk. Csak nehezen találni a városban hajlékot.

* L. Pr. Sz., 1927. szept. sz.: Dr. Óvári-Avary K., Br. Mednyánszky Cézár pályája és műve.

Még néhány év előtt alig volt ott egypár juhtenyésztő squatter, kiket a sors odavetett a szomszédos tartományokból. Amint 1851-ben fölfedezték a közelben levő aranybányákat, évenként tízezerrel tódult oda a sok szerencsevadász. Többnyire az aranybányák körül helyezkedtek el, de a város lakossága is 25.000-ról 100.000-re nőtt. Nagy lett a lakáshiány.

Nemcsak lakás után kellett járnunk, árunk értékesítésére is kellett gondolnunk.

* * *

Amire csak az út végén volt szükség, azt hajónk fenekén helyezték el Liverpoolban. Árunk is ott rejtőzött.

Néhány nap múlva megláttuk ládáinkat a raktárban. Gyanús külsejük aggasztott, bár nem sejtettük a valót. Amint kibontottuk, magunk előtt láttuk a nagy csapást.

A hosszú út közben a hajónk fenekébe víz hatolt. Minden árunk — szövet és óra — tönkrement. Csődöt mondtam kereskedői pályám küszöbén.

Hozzászoktam a sok szenvedéshez. Szinte éltem belőle, mint Mithridates király a méregből. A csapás mégis rettenetes volt.

Otthon a legnagyobb gonddal neveltek és kényelemben éltem. Szép menyasszonyt hagytam Európában. Gazdag szülei segítségét visszautasítottam s most ott álltam a világ végén néhány fonttal a zsebemben.

Magamba fojtottam bánatomat, csakhogy társaimat bátorítsam. Egy shillingjük sem volt. Azt ajánlottam, hogy maradjunk együtt és dolgozzunk. Menjünk mi is a bányákba s keressünk aranyat! A talált kincsel visszatérhetünk Európába, vagy valamit kezdhünk a legújabb világrészben.

A honvédszázados kész volt rá, hogy kövessen. A lengyel jajgatott. Nem akart a pusztaságban éhenveszni, vagy a vadak martaléka lenni! Inkább Melbourneben maradt, hol honfitársaira akadt. Adtam neki néhány shillinget, hogy valami kis pénze legyen.

Farkassal bejártam a boltokat, hogy az aranykereséshez megvegyük a kellő felszerelést. Vásároltunk egy kis sátort, néhány fegyvert, szerszámot és ruhaneműt. Amint felkészültünk, az aranymezőkre indultunk.

* * *

Sziklás dombok és völgyeik folyói alkotják — 100 angol mérföldre Melbourne-től — az ausztráliai aranyvidéket. Nyugatra Ballarat, északra Bendigo a központja. Húsz telepen 70.000 gold-digger túrta a földet és mosta a fővenyt.

A tájkép ott is kietlen. Vegetáció csak a kis folyók és patakok mentén van. Itt alacsony kaktuszok, ott magas eucalyptuszok adnak egy-egy oázist. Máshol famagasságú fűre leltünk. Mint otthon a verebek, a Doradoban papagájok fészkelnek az ágakon.

Az aranykeresők többnyire kalandorok, de nagy köztük a bizalom és a szeretet egymás iránt.

Csoportokban dolgoznak, vagy legalább kettesben. Az egyik bátorítja a másikat, nehogy csüggedjen. Ha az egyik gazdag aranyérre bukkan, elhívja kevésbé szerencsés társait, hogy megosszák vele a munkát és a hasznot. Sokan heteken át semmit sem találtak, de nem láttam senkit, ki éhenhalt. Amint a szerencse rájuk is mosolyog, sietve adják vissza, amit kölcsönbe kaptak.

Ritka köztük a lopás. Jól tudják, hogy kölcsönös bizalommal biztosítják legjobban céljukat. Csak a bányavidék és Melbourne közt vannak útonálló banditák, többnyire volt fegyencek. Lesik és megrohanják a bányászokat, kik Melbournebe mennek, hogy pénzzé tegyék aranyukat.

Mindmegannyian ásóval, de körmünkkel is vájtuk a földet. Majd csákánnyal estünk neki a hegynek és törtük-véstük a szirtet. Szitáltuk, mostuk az alluvium fővényét. Aranyra éhesen kutattunk mindenütt aranyér és aranypor után.

Reggeltől estig görnyedtem e nehéz munkában. Sártól-földtől piszkosan, felhorzsolts kézzel és holtfáradtan tértem este sátramba. Megmosakodtam és ledőltem.

Én és társam Ballaarat körül dolgoztunk. Jó ideig alig volt szerencsénk. Sokszor vizsgáltak szerencsésebb társaink. Nem szabad csüggednünk.

Csak néha-néha találtunk kevés aranyszemet. Amint egy-egy kis mennyiség összegyűlt, elküldtem Farkast a városba, hogy élelmiszert vegyen.

Egyedül nem dolgozhattam. Társam távolléte alatt fölszedtem sátorfámat és az egyik folyó partján tanyáztam a fák tövében. Piszto-lyaimmal mindenféle madarat lőttem, nehogy egyéb élelmiszereimből kifogyjak egészen. Megsütöttem, ahogy tudtam.

Mikor így magamra maradtam, naphosszat a folyó partján feküdtem s gondolataimmal messze-távol jártam. Epedtem Európa és meny-asszonyom, Melánia után.

Órákat töltöttem mozdulatlanul. Álmodoztam és merengtem. Az útamra készítő okaim oly súlyosoknak tüntek, hogy minden sóhajom dacára sem kárhoztattam elhatározásomat. Csak legyen annyi aranyam, hogy visszatérhessek Párizsba! Sietve dolgozom, mert utálok ezt a kietlen vidéket.

Egyik alkalommal Farkast újra beküldtem a városba, én pedig ismét a folyó mentén lakoztam. Hogy melankóliámat elhessegessem, valamelyik este abban a kis erdőben sétálgattam, melynek szélén sáfort ütöttem. Szomorúnak találtam, hogy száz meg száz ember van a közelben s nincs köztük egy sem, kivel őszintén elbeszélgethetnék.

Ide-odatekintve andalogtam, mikor hirtelen magyar szó ütötte meg fülemet. Körülnéztem. Néhány lépésre magas termetű férfiút

pillantottam meg bányászruhában. Katonás volt a tartása, hosszú és hegyes a bajusza, őszes a szakálla. Nem lehetett más, csak magyar huszár.

A felém tartó bajtárs Prihoda János volt, a császáriaknál huszárkapitány, a honvédseregben huszárezredes. A komáromi csata után talákoztam vele utoljára, Görgey táborában. A menekülő császáriakat üldözte, de parancsra visszatért. Huszárezrede élén díszben és büszkén elvágatott tábornokunk előtt. Én is ott voltam Görgey kíséretében.

Mint atyámat karoltam át, ő pedig fia gyanánt szorított szívéhez.

Fiatal mágnásnak ösmert meg s fényes állásban látott. Most a világ másik végén akadt rám kalandorok társaságában. A nemesszívű öregúr mosolyogva indult húsz csatába, de sírt, mikor látta, hova jutottam.

* * *

Ausztráliába vagy Kalifornába! Ez volt akkor a jelszó mindenütt a világon. Ott a hegyekben vastag aranyerek húzódnak, a folyók homokjában csillog a nemes fém, még a szelek is aranyport hoznak a síkságról.

Olyanok is tódultak a hajókra, kik otthon kényelmesen éltek. Csoda-e, ha az aranyláz elragadta a magyar bujdosókat is. Mit kockáztattak? Ha szerencsések, arannyal térnek vissza. Ha nyomorognak, máshol sem menne nekik jobban.

Aranykereső bajtársaink közül néhányan Kaliforniába szakadtak. Prihoda János ezredes, Szumrák Ernő, Rochlitz Albert, Rochlitz Kálmán és Vékey Zsigmond századosok, Udvardy József főhadnagy, Mauksch Bence, a «Pester Zeitung» volt szerkesztője és néhány honvédtiszt szintén Ausztráliába mentek.

A huszárezredes már előbb érkezett oda és bujdosó társaival Bendigo körül próbált szerencsét. Amint meghallották, hogy mifelénk több az arany, ő is a mi vidékünkre vándorolt. Az egyik bányásztól meghallotta, hogy erre is vannak magyarok. Keresett és megtalált.

A váratlan találkozás első izgalma után sátramba vezettem és megosztottam vele, amim volt. Mikor szegénységemet és a magamkészítette madárpástétomot látta, újra könnybe lábbadt a szeme. Jobban fájt neki az én szenvedésem, mint a maga baja.

Egész éjtszaka beszélgettünk. Megemlékeztünk az otthoni tábori életről és a világoosi katasztrófáról. Elmeséltük, milyen kalandokon estünk át otthon és a külföldön. A huszárezredes mint komáromi kapituláns Hamburgba ment, majd Londonba vetődött, hol fényképészettel tartotta fenn magát. Angliából Ausztráliába kalandozott. A jövőről is beszéltünk. Újra és újra előtört honvágynk és harcikészségünk, hogy szabaddá tegyük hazánkat.

A kisalföld marcona fia, a maga lágy, poétikus lelkével híven fogta föl minden érzelmemet. Örültünk egymásnak és mégis szomorokodtunk. Minden honvágynkkal és harcikészségünkkel is csak kevésbé reméltük, hogy majd magyar földben nyugszanak csontjaink.

Boldogok, kik elestek a csatákban! Hittek a győzelemben. Boldogok, kik meghaltak a vérpadon! Mártírok ők s hazai földben pihennek. Mi vigasza a világ másik végére vetődött szegény bujdosónak?

Amint Farkas százados visszatért Melbourneból, újra hozzáfogtunk a munkához. Szerencsét hozott az öreg huszárezredes.

Addig csak annyi aranyat találtunk, hogy valahogyan megéltünk. Most akkora mennyiségben akadtunk rá, hogy néhány heti munka után megvolt az útiköltségünk Európába.

Az aranyszívű ezredes velem akart maradni, míg hajóra szállok. Praktikus érzékével mindvégig segítségemre volt. Húséges bajtársnak bizonyult, ki nem hagyott el soha.

Fölszedtük sátorfánkat és Melbournebe mentünk. Egy hónapig kellett várnunk, hogy az egyik Angliába induló hajóra szállhassunk.

Hogy takarékoskodjunk, a város kültelekein túl egy kis viskót béreltünk lakásnak. Egyetlenegy szobájába húzódtunk. Az öreg urat az ágyba nógattam, én a földre tett matrácra aludtam.

Nap-nap után a postára jártam leveleimért. Menyasszonyom anyja újra kért, hogy siessek vissza Európába. Nem lesz anyagi gondom. Melanie beletörődött abba, amit tettem, de még mindig bánatos. Húségesen ki-tart mellettem és vár, hogy feleségem legyen.

Türelmetlenül lestem az órát, hogy távozhassam Ausztráliából.

* * *

Egyik napon a városban voltam, hogy megtudjam pontosan, mikor indul a hajóm. Kellemes volt az idő, ide-odasétáltam. A nap már lenyugodott és még mindig az utcákat róttam. Ilyen esetben máskor sem tértem vissza viskómba. Inkább egy városi szállodában töltöttem az éjtszakát.

Mint följegyeztem, a város környékén banditák rejtőznek, kik az arannyal járó-kelő bányászokra lesnek. Egyik tanyájuk az az erdő, mely a várostól viskóig húzódtott.

Azon az estén is szokott kis szállodámban nyitattam magamnak szobát. Egy csapat bányász is későnek találta az időt és ugyanoda tért be pihenni. Ettek, ittak, hangosan voltak. Egyik óra mult a másik után és csak tovább lármáztak. Nem tudtam aludni.

Csak néhány shilling volt nálam. Nem kockáztatok semmit — gondoltam —, ha még éjtszaka visszatérek viskómba. Gyorsan lépek és félóra alatt elérem. Felöltözködtem és távoztam.

Koromsötét volt, csak egy-két csillag pislogott az égen. Az erdő közelében megbántam vakmerőségemet. Megfordulni rösteltem, tovább siettem.

Alighogy az erdő közepébe értem, egy sötét alak felémugrott s rekedten rámkiáltott: Pénzt ide, különben lelőlek! — Részedre nincs pénzem — feleltem s továbbrohantam.

Lövés dördült el s balkaromat érte. Nem törődtem vele és a bandi-

tára vettem magam. Mielőtt újra tölthette volna pisztolyát, jobb kezem boxütésével földre teríttem. Otthagytam s szállásom felé tartottam.

Az ezredes a lövésre fölébredt és elém sietett. Sejtette, hogy bajba jutottam. Már égő fájdalmat éreztem a karomban s nem tudtam mozgatni. A jó ezredes fölfegyverkezett és a városba sietett orvosért.

A sebész a lehető leggyorsabban nálam termett. Magával hozta műszereit és megvizsgált. A golyó könyökömbé hatolt és szétroncsolt minden csontot.

Balkaromat tövétől le kellett vágatnom. Ha viszont akartam látni Melániet, bele kellett egyeznem.

Amint az elaltatás után magamhoz tértem, majdnem újra elvesztettem az eszméletemet. Vértől csurgó karomat megpillantottam az asztalon.

* * *

Mozdulatlanul feküdtem az ágyban. Elég időm volt, hogy ráeszméljek a teljes valóra.

Éltem virágában a sors nyomorékká tett örökre. Akkor csonkított meg, mikor visszatérőben voltam menyasszonyomhoz. Éltem egyik fordulópontja volt az a végzetes óra.

Addig szerettem az életet és a sors csapásai ellenére sokat reméltem. Amint nyomorék lettem, az igazi élettől elszakadtam.

Még ha legalább harcban vesztettem volna el karomat hazámért! Büszke volnék és nem szomorú. De csak egy rablónak estem áldozatul.

Mint valami jóbarátra gondolok azóta a halálra. Beletörődni igyekszem abba, hogy semmi sem vagyok. Amint ez sikerül, a halál leszakít, mint érett gyümölcsöt.

Ha így kell elpusztulnom, miért bujdostam el? Miért menekültem?

* * *

Ha valami megbékített sorsommal, úgy az a derék jó ezredes volt.

Hosszú éjszakákat töltöttem lázban. A nemes lélek nem tágitott mellőlem. Ha lefeküdt, a legkisebb neszre fölkelt. Majd ágyamat igazította, majd égő szomjamra friss vizet hozott. Hogy nyugton hagyjam, sokszor úgy tettem, mintha aludnék. Gondos anya módjára ápolt a kemény katona.

Sebem gyorsan gyógyult, de orvosom figyelmeztetett, hogy sorvádástól kell tartanom. A teljes kar elvesztése miatt a vér túlbő mennyiségben vetődik a tüdőre. Ausztráliából mentől előbb távoznom kell. A tüdőbajra hajlónak gyilkos a Melbourne körüli klíma. Olyan hajót kell választanom, mely Panamán át visz Európába. A Jóremény-foka körüli hideg megölne útközben.

Sajnos, sok fáradsággal szerzett aranyomat fölemésztette bal esetem. Ezredes barátom arra gondolt, hogy visszatér a bányába s a föld-

ből kaparja ki részünkre az útiköltséget. Nem akart magamra hagyni mindaddig, míg civilizált világba érek.

De hátha közben meghalok? Már-már úgy látszott, hogy Ausztráliában a gyilkos kór megöl, vagy éhen pusztulok. Váratlanul jött a segítség.

Melbourneben lakott egy Lausanneból odavándorolt pénzváltó, ki ott nagy vagyont szerzett. Aranyomat nála váltottam be pénzre s közben szívesen elbeszélgettünk franciául.

Kalandomnak híre ment. Orvosomtól megtudta, hogy pénzből kifogytam és hogy mi vár rám, ha továbbmaradok Ausztráliában.

A nemeslelkű svájci meglátogatott s részvétellel hallgatta, ami velem történt. Bankáromnak ajánlkozott kíméletesen. A pénzt csak akkor adjam vissza, mikor könnyen tehetem.

Eleinte vonakodtam, hogy ajánlatát elfogadjam. Szomorúan nézett, fájt neki ellenkezésem. Engedtem. Zsebéből kivett egy pénztárcát s szabad rendelkezésemre adta. Jóval több pénz volt benne, mint amennyit kitett kettőnk útiköltsége. A jó lélek minden eshetőségre gondolt.

Az ezredes sietett, hogy kabint biztosítson a két nap múlva Panamába induló hajón.

A többi aranykereső sem találta meg Ausztráliában azt, amit remélt. Kevesen gazdagodtak meg. A legtöbb örült, ha annyit szerzett, hogy hazatérhessen. Az eredmény nem érte meg a fáradságot.

Honfitársaim is mihamar visszatértek Európába. Amint Ausztráliába is elhatolt a török-orsz háború híre, nem volt maradásuk. Azt remélték, hogy fölvirradt s hazamehetnek.

Visszatértek oda, ahonnan jöttek s folytatták ott, hol elhagyták. Szegény Udvardy főhadnagyról mondják, hogy útközben meghalt és az óceán hullámai közt lelte sírját.

Angolból magyarra átdolgozta: *dr. Óvári-Avary Károly.*

FARKASOK.

OLYAN hideg volt, hogy megrepedeztek a fák és futóhomokká vált a hó. Megfagyva találtak az erdőben őzet és a varjak dermedten hullottak le a fákról.

Senkise mozdult ki a házakból. A kutak befagytak, az állatok bőgtek. Az emberek dideregve huzódtak a tűzhöz és szaporán dobálták a fát az éhes lángokba, hadd lakjon jól a tűz. Van elég fa az erdőn.

Dermedten süvített a szélben a fagy és éles ragyogó levegő metszette ezer apró tüvel az arcot, ha mégis kikergette az embert a dolga az udvarra. A jégcsapok orgonasípként pizskálták a földet az ereszről. Az ablak, az ajtó úgy befagytak, hogy fejszével kellett kiharítani őket a jégből.

Ilyen hidegre a legöregebb havasi ruthének sem emlékeztek. Félték a farkasoktól.

S az erdőben a szürke, lompos állatok itt-is ott-is kétségbeesve gyülekeztek falkába; hosszú dühös üvöltésekkel ugatták el maguktól a hideget, de az kullancsként kapaszkodott bele a bundájukba; a szemükbe, a szájukba, fehér zuzmarát rakott remegőn szaglászó orrukra és verte, üzte őket jeges korbácsával az örökké gyülölt, örökké rettegett hatalmas úr, az ember felé.

Egész nap szűkülve, egész nap reszketve állottak a falvak határában és mohón, sóváran lesték az alkalmat a támadásra, amikor egy-egy állat távolabb tévedt a házaktól vagy egy ember, Isten tudja mért, kikerült az útra. Mint a villám csaptak rá ilyenkor az áldozatra s egy pillanat alatt eltűnt az a halálosan éhes gyomrokban, hiszen ötvenen, hatvanan is vadásztak egy falkában.

Az emberek alkonyat idején gondosan becsukták állataikat és maguk is gondosan zárták be a házajtót. A farkasok éjjel portyázták végig a falukat, üvöltve, toporzékolva száguldottak be mindent s marakodva, tajtékozva kaparásztak az istállók ajtaján, felriasztva az őrjónégiség megrémült állatokat.

Az alispán pufók, mosolygós arcán kiütközött az ijedtség és sietve kapkodott a telefon után.

— Halló! Központ? . . . Itt az alispán. Azonnal kérem a csendőrszárnyparancsnokságot . . . Igen? Köszönöm . . . Halló! Halló! Csendőrség? . . . Itt az alispán. Kérem a százados urat. . . Várok . . . Százados úr? . . . Igen? . . . Épen most volt itt nálam a kőháti kastélyból egy küldönc. Levelet hozott. A kastély lakói Pop Iván és ifjú felesége sürgős

segítséget kérnek. Két éjszaka egymásután farkastámadásban volt részük. A municiójuk elfogyott. Vízet nem hordhatnak a forrásról. Nem tudják etetni az állataikat. Szóval nagyon kellemetlen helyzetben vannak... Halló! Halló! A küldöncöt oda küldtem önhöz a kaszárnyába... Köszönöm szépen, százados úr... A viszontlátásra...

A küldönc pedig rohanva ért be a csendőrkaszárnya udvarára. Tudták, hogy jön, azonnal a százados úr elé vezették.

— Százados úrnak alásan jelentem, az alispán úr küldött a százados úrhoz!

— Jól van. Látom, katona voltál.

— Igenis. Jurkó Mihály tizedes, a honvédeknél szolgáltam.

— Helyes. Tehát röviden és katonásan. Értetted?

— Igenis.

— Kik vannak a kastélyban?

— Az úr, az úrnő, három asszonycseléd és öt férficseléd.

— Te is közöttük vagy?

— Igenis.

— Hányat lehet közületek használni?

— Ketten vagyunk, akik katonák voltunk és az úr.

— Mióta támadnak a farkasok?

— Szórványosan több mint egy hete. Két napja azonban, mert kifogyott a municiónk, olyan bátrak lettek a bestiák, hogy ostromzár alá fogtak bennünket. Se ki, se be nem tudunk járni.

— Hogy jöttél akkor ide?

— Egy öreg lovat kergetett ki az úr az istállóból a farkasok közé. Azon lakmározta, verekedtek. Ez alatt az idő alatt szöktem át a vonalukon és futottam egészen idáig.

— Milyen fegyveretek van?

— Vadászfegyverek.

— Akkor fegyvert is vinni kell. Vadászfegyverhez nincs municiónk... Milyen messze van a kastély? Ha szánna mentek, mikor értek oda?

— Három óra alatt a hegy tövében vagyunk. Onnan gyalog kell felmenni. Az még egy óra.

— Szóval négy óra. Akkor nincs semmi időnk. Azonnal indulni kell. Őrmester! Az egész legénység sorakozik a folyosón.

— Igenis!

Az őrmester szaladt és egy pillanat alatt az egész otthon tartózkodó legénység ott állott sorban a folyosón.

A százados kilépett.

— Százados úrnak alásan jelentem, tizenegy ember! — Kiáltotta feszesen tisztelegve az őrmester.

— Fiuk, a kőháti kastélyba baj van. A farkasok támadnak! Ki akar oda menni segíteni közületek?

Mind a tizenegy előlépett.

— Csak négy ember megy. Bonkáló őrmester! Te vezeted őket!
Válaszd ki a négy embert! Azonnal.

A négy ember már ott is állt.

— Bonkáló, nem beszélek sokat. Fegyver, sok munició, bátorság és ügyesség! Értetted?

— Igenis! Százados úr, kérem, hadd vihessem el az új kézi gépfegyvert?

— Jól van. Viheted. Remélem, nem fogtok szégyent vallani!

Feszés tisztelgés és mint a villám, egy-kettő készen állott a csendőrcsapat. Mindegyik vállán karabély, táskájában revolver. A gépfegyvert kiosztották egymás között és semmit sem vittek a hátizsákjukban csak municiót, annyit, amennyit bírtak.

A szánkó már ott állott. Felültek rá és mentek. Tele voltak pokrócokkal és lábszásokkal. Röpültek. A sima jeges úton száguldottak a lovak. Szerették volna maguk mögé gyúrni a hideget. Füttyült körülöttük a szél és két és fél órai veszett hajtás után dermedt tagokkal szálltak ki a szánból a hegy alatt.

A szán vissza is fordult.

— Fiúk! — szolt Bonkáló őrmester, — mindenki úgy pakkoljon, hogy a jobbkezeiben lövésre készen álljon a revolver. Jurkó Mihály, te is kaptál fegyvert, most te is katona vagy. Vezess minket a legrövidebb úton. Értetted?

— Igenis!

— Azután pedig szorosán együtt tartani! Senki se maradjon hátra. Vigyáznai, fiúk! Első a csendőrbecsület!

És megindultak az útnak. Haragoszöld kakasbokrétájukba belebelemarkolt a szél és ők gázoltak a nagy havas hegyoldalra fölfelé. Arcukból, lábukból és kezükből rövid idő alatt érzéketlen fadarabot faragott a hideg. Lihegtek a nagy sietségtől és a nagy súlytól, amit cipeltek. Nehéz út. Lábuk alatt porzott és ropogott a hó. Meg-meginogtak, csuszáltak rajta, alig bírtak egyensúlyban maradni. Itt-ott már láttak farkast. S ahogy mentek, egyre több és több farkas bukkant fel a fák között. Lassan és lomposan jártak. Majd cikázva rohantak ide-oda. Volt, amelyik mereven állott, mint a szobor, csak a szeme villogott. Nagy csoportokba gyűltek s a kis csapatot mind a két oldalán kísérni kezdték. Egyre többen és többen. Már a hátuk mögött is farkasok voltak. Egész félkört alkottak körülöttük, csak előre mehettek, ott szabad volt az út.

— Nem lőni, fiúk! Még messze vannak tőlünk. — Szolt Bonkáló.

— A fenét messze. Nem több hatvan lépésnél.

— Az még messze. Jönnek még közelebb is.

— Nem hiszem. Akkor már támadnak.

— Nem támadnak.

— Én se hiszem. Hatan vagyunk. Emberből sok az egy farkasfalkának.

— Mit gondoltok? Beérjük a kastélyt lövés nélkül?

— Ha még messze van, nem igen.

— A fele úton vagyunk.

— Akkor kilövünk egypár patront.

És mentek tovább. A farkasok tolongva, lökdösve egymást követték őket a szabályos félkörben és lassan-lassan közelebb húzódtak. A távolság emberek és farkasok között már a felére apadt.

— Józsi! Te pisztollyal jó lövő vagy. — Szólt Bonkáló. — Eressz nekik egyet.

Egy pillanat . . . Csattant a fegyver s a félkör jobboldalán, az elején üvöltve szökkent a magasba egy farkas. Azon az oldalon megtorpantak az állatok, visszamaradtak.

— No, a másik oldalára is.

Ott is felordított egy hatalmas állat és bukfencet vetett a hóban. Ez a szárny is elmaradt s a hátuk mögött a közép a szárnyak után igazodott.

A távolság felnőtt százlépésnyire.

— No, így valahogy beérjük a kastélyt.

Óvatosabban követte őket a falka. A távolság lassan-lassan fogyott csak. A csendörökelt elfogta a kaland hetyke vidámsága és neki dalolták a jókedvüket a visszhangos téli délutánnak.

— Lépjünk ki jobban, amíg be nem szürkül. Ha ránk sötétedik, végünk van.

Elhallgatott a nóta, nagyobb lendülettel fogtak neki a gázolásnak. A falka már megint harminc lépésre lehetett csak tőlük. A jó lövőnek már nem is kellett szólni. Magától csattant a fegyver egyszer, kétszer s a két szárnyon újra elesett üvöltve egy-egy farkasvezér. De a falka már csak egy pillanatra torpant meg. Alig maradt vissza. Csak jött tovább lihegve, morogva, fogát csattogtatva utánuk. Villogó, gyülettől foszforeszkáló szemek lestek rájuk. Nagy, vörös nyelvek lógtak ki feléjük s a nagy tömeg állat undorító, orrfacsaró búze csapta meg orrukat.

— Nem tréfa dolog ez, fiúk!

Alattomos állatok tömegbátorsága lihegett körülöttük. Ruganyos lábuk, mint az acél, pattant a hóba és szökelve, egymást átugorva, egymás oldalába marva követték a kis embercsapatot az ő rettegő, ijedező gyűlöletük falkábaverődésével.

— Fiúk! Vigyázz! Egyszerre lövünk mindnyájan jobbra is egyet, balra is egyet. Először jobbra. Számolok! Egy, kettő, három! Jól van. Most balra. Egy, kettő, három! Helyes! . . . Irgalmatlan erővel csattant fel kétszer egymásután a sortűz. Rémműlten dobálták vissza a kiméretlen hangot a hegyek és dermedten várták, hogy mi lesz.

Egy csomó farkas fetrengett üvöltve a hóban s a szentelenül közeledő félkör újra visszamaradt száz lépésnyire.

— Már itt vagyunk — szólott Jurkó Mihály. — Itt fordulunk egyet balra és már látjuk is a kastélyt.

— Az ám! Odanézz! Ott van.

— Csinos kis épület.

— Nézd a! Az ablakokból látnak bennünket. Integtetnek a zsebkendőikkel. Örülnek nekünk, komám! Jó dolgunk lesz ott, úgy látom.

A falka már nem huzódott közelebb. Úgy látszik félelmetes ellenfélnek tartották a hat embert. S az öt csendőr és Jurkó Mihály akadálytalanul és tántorogva az erőltetett menettől, léptek be a kastélyba.

Nagy örömmel, uzsonnával és forralt borral várták őket. Ittak a borból egy keveset, de azonnal munkához fogtak, az uzsonna későbbre marad. Körüljárták a kastélyt. Elég magas, cifra fakerítés fogta körbe az épületet. Pop Iván velük tartott. Nagy, hatalmas ember volt. Otromba és kegyetlen arcú, mint egy buldog.

— Örmester úr! A kastély legmagasabb pontján lapos tető van. Ha oda állítják fel a gépfegyvert, tökéletesen megvédik a házat.

Az örmester szót fogadott. A gépfegyvert felvitték a tetőre. Pom-pásan helyezték el. Teljes körben lehetett vele dolgozni.

— Fiúk! Ez a tető olyan kitűnő hely, hogy közületek csak egy őrszem kell és az itt fog állni. Minden félórában váltás. Figyelitek az erdő szélét s ha gyanusat láttok, azonnal jelentitek nekem.

— S ha besötétedik? Máris szürkül.

— Korán jön fel a hold. — Szólt Pop Iván. — Nappali fény lesz éjjel is.

Az első őrszem ott maradt. A többiek bementek a házba.

S a kastély csendes lett és nyugodt. A lakói nem félték. Itt voltak a csendőrök. Nem történhet baj.

Az őrszem ott állott a lapostetőn. A szeme becsületes, gondos munkával járta körül az erdő szélét. Már alig látott. Az árnyék alattomos, szivós akarattal küldte sötét katonáit a fény ellen s a fény kapkodva, ijedten vonult vissza vert hadával a hegyek mögé. Az őrszem kétségbeesetten riogatta a szemeit az erdő felé. Már nem volt mibe belekapaszkodnia. Már semmit sem látott.

S ekkor csodálatos, földöntúli mosollyal, ragyogó, szikrázó jókedvvel, bőségesen adakozó lélekkel lépett fel a hegycsúcsra a hold, az öreg bohém s könnyelmű, pazarló szeretettel hintette tele a kiszáradt erdőt csillogó ezüsttel s villogó gyémántkavicsokkal szórta meg az ájult hómezőt.

Az őrszem parasztlelkét is megfogta a gyönyörű kép. Egy sziporkázó ezüstsugár véletlenül az ő lelkébe is behullott. Tágult szemekkel nézett a holdba s amikor a babonás táj eleresztette a lelkét, ijedt rebbeléssel nézett körül az erdőszélen.

Valami sűrűsödő, mozgó, hemzsegő árnyékot látott a fák alatt köröskörül... Nagy, szürke, vonagló gyűrűt... Ideges rángatózó kört... Azután hirtelen ijesztő ordítás repült a hold felé. Elnyujtottan, magasba kapaszkodón, hátborzongató erővel, mintha a félelmét akarta volna kiordítani magából egy állat. S a vezér hangja kétségbeesett,

rémüldöző nyögéssel roskadt vissza a csendbe... S ekkor harsant fel a farkasok kara... Szörnyűséget üvöltő, rettegést vonító, irgalmatlanul kegyetlen hangok skálája tobzódott teljes bomlottságban és fegyvelmeztlenségben. Kezdődő ordítások... Elcsukló hörgések... Az üvöltés tetőpontján tántorgó hangok és éles fültépő vonítások... Összevissza morgás... Haragos hördülések s az őrjöngésbe vadult ugatások... Lelket dermedtő zenebona borzasztó vihara tombolt a levegőben...

Megreszketett az erdő. Ijedten horkantak fel az istállóknak az állatok. S a levegő remegett az izgalomtól.

Azután váratlanul, átmenet nélkül, döbbenetes hirtelenséggel szakadt ketté a farkasok kara. Mintha a láthatatlan karmester vad haragjában közéjük dobta volna a kigúnyolt karmesteri botot.

S az idegesen rángatózó kör, a remegő, reszkető gyűrű néma vezényszóra egyszerre indult meg a kastély felé.

A csendőrök teljes készenlétben ott voltak a tetőn s alkalmas pillanatban egyforma, száraz, hangsúlyozatlan kattogással szólalt meg a gépfegyver. Idegölő, végnélküli kopogása halálra ijesztette a fehér, téli csendet s mint a hajigált víz, úgy spricelt fel a hó a golyók zápora alatt.

A támadó kör megállás nélkül szaladt tovább a kastély felé. Itt-ott mögötte egyre több és több folt maradt vissza üvöltve és nyöszörögve a véres havon.

S a gépfegyver villámgyorsan írta le újra és újra a kört a viharzó hóba s a halál szaggatott, cifra morsejeleivel kergette vissza, újra vissza az állatokat.

A mezőn már mindenfelé foltok hevertek. S a kétségbeesett halálordítás tépte, szaggatta a levegőt.

A támadók visszaverve, megsúfolva, behuzott farkokkal száguldottak neki az erdőnek s a kastély kerítésén keresztül halálos elszánt-sággal s a száguldó lendület erejével öt hatalmas farkas cikázott csak be az udvarra. Sompolyogva, remegve, szaglászó orral keresték meg az állatok tanyáját s felborzolt szőrrel és vad türelmetlenségben kaparta első lábuk az ajtók alatt a havas földet.

— Fiúk! Lemegyünk a földszintre s az ablakokból lövöldözzük le őket.

Pop Iván nem engedte. Vad, kegyetlen mosolyra torzult az arca, valami más, valami nagyszerű mulatságot ígért nekik. Beküldte őket a szobába s csak annyit mondott, hogy nézzenek ki az ablakon az udvarra.

S ő lement a földszintre.

Az udvarra vezető ajtó kicsapódott s azon keresztül tomboló, reszkető, megőrült vadsággal négy óriási véreb ugrott neki a váratlan támadástól meghökkent, sarokba huzódó farkasoknak. Egy pillanat csak és mindegyik véreb szájában már egy farkas torka vérzett. Borzasztó harc fejlődött ki a kutyák és a farkasok között. Őrjöngve marták, tépték egymást... A kutyák vadabbak és kegyetlenebbek voltak... Tele voltak jól táplált erővel, izmaik ruganyosabbak voltak a lakás

melegétől... A farkasok éhesen, elgyöngülve vették föl a harcot és dermedt tagokkal a hidegtől küzdöttek.

Csak egy farkas állott harc nélkül. Menekülni szeretett volna. Félt. Utat keresett a szökéshez... Át akart ugrani a kerítésen. Hiába. Az csak a támadás nagy lendületében sikerült.

Pop Iván korbáccsal a kezében ott állott a nyitott ajtóban és karba tett kezekkel, ragadozó mosollyal az ajkán, figyelte a harcot.

Bonkáló őrmester ijedten figyelte; feltépte az ablakot és lövésre kész fegyverrel állott, lesve a beavatkozásra szükséges pillanatot.

A négy kutya a ragadozók őrjöngésével tépte, szaggatta ellenfelét. A szabadon álló farkas pedig kereste, kutatta a menekülést. Észrevette az egyedül álló embert. Feléje ment. Lomposan, csúszva, alattomosan, vérbe borult szemekkel.

Pop Iván morogva nézte.

Bonkáló nem mert lőni. Ugy állott, hogy félt, esetleg embert talál...

A farkas már ott volt két lépésnyire az ember előtt, amikor a korbács megvillant a férfi kezében s az ólmos vég csattogva, kopogva zuhogott végig a farkas fején. Szörnyű fájdalomtól üvöltött fel az és vissza húzódott. Pop Iván utána ment. Ordítva kergette, sarokba szorította és ólmos korbácsával verte, újra verte, szaggatta, tépte a véres, roskadó farkas fejét... S az ember tombolt és ordított dühében, mint egy állat...

Öt véreb harcolt az udvaron öt farkassal. S a véredek kegyetlenebbek voltak a farkasoknál.

Bonkáló őrmester féltette fegyverét, becsukta az ablakot, úgy érezte, hogy az undor markol bele a gyomrába; megvetéssel fordította el szemeit a képről, az úri mulatságról s nagy, otromba paraszteszmája gögösen kopogott végig a drágaszőnyeges, ragyogó padlón.

Felsőbüki Büky György.

KÉK ÁRNYÉKOK.

*Sugarait a téli nap
Pazarul szórja,
S kék árnyékok rajza vetődik
A fehér hóra.*

*Hideg a téli napsugár,
Hideg a hó. De tán még
A fehér hónál is hidegebb
Ez a kék árnyék.*

*De leghidegebb bűvös kékje fenn
A fényes égnek,
Hiába mosolyg felhőtelenül,
Annál hidegebb, mennél kékebb...*

*Valaha rég, tenger sok éve bár,
Oly jól emlékszem:
Ép ily hidegen ragyogott rám
Egy pár csodaszép nevelő kék szem.*
Vargha Gyula.

HARSÁNYI KÁLMÁN.

«Ha majd a csontkéz vállamról letépi
A névtelenség ólomköpenyét»...

H. K.

TÖBB egy esztendejénél, hogy betöltötte ötvenedik életévét. Írói működésének negyedszázados fordulója az elmúlt kalendáriumi évre esett. Nem ünnepelte meg sem azt, sem ezt. Nem állt elébe testületi, de még baráti felköszöntőknek sem, nem adott álszerény visszapillantást s nem fogadkozott, nem programmoskodott a jövőt illetőleg. Útjára nem jelszavas lobogót tűzött ki határjelzőnek, hanem kicsiny, de időálló gúlát emelt könyvek-ből, műveiből, mik eddig csekély példányszámú kiadásokban még csekélyebb példányszámú művészetfogyasztók könyvespolcain húzódtak meg, ott is inkább egyenként, mint egymást kiegészítő, egy írói művet minden vonatkozásban visszatükröző teljességben.

Összegyűjtött munkáinak hét kötetre tervezett sorozata mintha szembe kívánna nézni az étellel, a tékozló magyar étellel, mely legértékesebb fiain megtűri a névtelenség ólomköpenyét s rosszhiszemű, üzleties «irodalompolitiká»-val talmi értékeknek hódol. Harsányinál gyengébb lelkek jobbára csak siránkoznak ezen a vakságon, vagy elkeseredésükben megalkusznak, s maguk sem próbálkoznak többé azon túl, amennyit a vak is meglát. Harsányi bátran szemébe vágja ennek az irodalompolitikának: «Minden embervirágról tudok, amelyet eltiportál, minden sár-álarcra tudok, amelyet golyónemjárja homlokokra fröcsköltél, minden bádogbárcáról tudok, amelyet álhősök hazug jutalmául arany vitézségi éremként silány csepürágómellekre aggattál!» A magyar közműveltségi élet most majd megállja a próbáját: élet-e valóban vagy csak színre az. Ha élet: nem bizza a csontkézre, hogy letépje egyik legkülönb magyar tehetségünk válláról a névtelenség palástját. Nem várja az anyagot összeroncsoló haláltól, hogy kitakarja a halhatatlan lelket. Nem igazolja Harsányinak «rémlátó regény»-ében leírt keserű vigasztalását: «A halál még sohasem zúzott össze lelket, de az élet többé-kevésbé minden lelket megzúz».

Ez a rémlátó regény a *Munkák* eddig megjelent fél-sorozatának legtestesebb kötete. Íróját máig számított pályájának körülbelül feleútján reprezentálja. A negyvenes éveikhez közeledő férfi vet benne számot mindazzal, aminek lendítő erejét vagy lekötő súlyát az emberéletben, az értékes ember életében vagy még közelebről: a magyar érték életében megsejtette. Ilyen inspirációból a regényformában is líra lesz, s az lett a Harsányi egyetlen regényben is. Nem egy műfajba való belesimulás kísérlete ez, hanem egy műfaj méreteinek kisajátítása avégből, hogy bennök egy másik műfaj a maga korlátain átsaphasson. Az elméletek embere ebben akár határsértést is láthat, mi a pszichológus hálájával a magyar intellektuális lélek egyik leghatalmasabb magánbeszédét élvezzük benne. Nincs kórház, amelyben annyi seb kerülne együvé, mint ebben a regényben, de olyan sincs, amelyben gyógyító balzsamból akkora készlet akadna, mint itt. Harsányi csak a sebeket mutogatja,

a balzsamot alig; legalább is nem tégelyekben adagolja, használati utasítást nyújtó címkék alatt: a tekintetében húzódik az meg, a szava remegéséből szívárog lelkünkbe. A *kristálynézők*: a multba-jövőbe ágazó, az ismerettömegből az ismeretlen végtelenségig feszülő kötelek Blondinjei, következésképp a jelen, a tett, az akarat bénái és sántái; lelki öngyilkosok, kik az ember legbecesebb énjét: akarat énjét küldik másvilágra. Harsányi egyforma erővel érzi önmagában a gyilkost és az áldozatot: az elhúzóds, az irrealitásba menekülés bódító önáltatását és a reális feladatainak tudatára ébredt cselekvő akarat rabszolgáját. Nagyszerű multakat idéz, hogy bennök ez a kitépett gyökerű jelen fogódzótalajra leljen, s még nagyszerűbb jövőről ábrándozik, mely majd e talaját-lelt jelenből nő ki. A jelen, a magyarság jelene körül forog itt minden. Ezen vívódik Harsányi verdeső lelke. — «Engem a jövő is aggaszt, amelynek ez a jelen lesz az anyja» — írta 1913-ban, magyar bűneink teljén. — «Szegénynek látja a mi kultúránkat?» — kérdik ebben a regényben. — «Nagyon szegénynek, mert még mindig büszkélkedik az ál-értékeivel» — ez rá a felelet, az író felelete önhitt nemzete helyett, mely akkortájt egészen más választ adott volna. Az íróé, kinek hivatása Harsányi szerint e tekintetben magasztosabb a történetíróénál is, mert emez «mindig jobban emlékezik a régmultra, mint a közlire. A bevégezett jelenből alig lát valamit, a jelenből jóformán semmit... Ha költők nem volnának, sohasem látnánk a jelen fenekére». Harsányi ugyancsak fenekére nézett a háború előtti jelennek. Meglátott ott minden rothadásra méltót, de aki «de profundis» akkorát kiált, mint ebben a könyvében ő, az a mélyből megpillantotta a reménycsillagot is, egy beszűrődő sugarát a világosságnak, mely felé egy nemzet géniusza mutat. «Világosság: vagyis tisztesség, munka, hit, igaz tudás, igaz művészet, igaz kultúra, a világ világossága!» Ha ezt a krédót majd a költővel együtt vallja nemzete is: bízhat a megváltásban. Mert: «a nemzet lelkét a bóbiskolók kezdik ki és cinikusok emésztik föl. Minden nemzet így pusztult el».

Hogy egy nemzet hogyan pusztul el: ez a kérdés csak olyan írófoglalkoztat igazában, szüntelen gyötréssel, akinek szívén fekszik, hogy — a maga nemzete el ne pusztuljon. Ebben az érzelmi mély talajban fogant Harsányinak hún tragédiája, az *Ellák* is. Ez a politikai lélekzetű s lírai szívdobogású dráma díszévé lett Nemzeti Színházunk restaurációs játékkrendjének (ezeknek az éveknek hangulata juttatta szóhoz, holott megalkotásával Harsányi merészen elébevágott a jó későn ébredő nemzeti öntudatnak), s díszre most az *Összegyűjtött munkák* sorozatának is. Itt már harmadik kiadásban kerül az olvasók kezébe, s eddigi olvasóinak javarésze nyilván a színpadi siker hatása alatt nyúlt a nyomtatott szöveghez. Ki így tett, bölcsen tette: a színház szép előadása megérezte ugyan a hatalmas koncepciót (ép ez ragadta magával a közönség értékesebb hányadát, mely a színpadról ha megcsinálásban kitűnő kap is néha, elgondolásban nagyot még néha is alig), de a versek gazdag páthoszában sodródó gondolati és hangulati kincset hiánytalanul tovább adni mégsem volt képes. A fajszeretet és fajféltes páthosza fűti ezt a művet, a faji jegyek, színek és ízek imádatáé, melyek világhatalmi káprázatba vakult feláldozásáért Harsányi még egy Attila-méretű emberóriást is irlgalmatlanul megszámloltat. Fia lobbantja itt szemére a világurának: — «Sokallom Népem nyakán fél-Európát barátul, S aggaszt, hogy egy világverő seregnek Húszféle kard vág egy utat... Tudod te ezt? Érzed te ezt? Nem, Mert régen több vagy már, mint hún király. Több! Túlnőttél a népeden!» — Itt van a tragédia magva. A «fajából kinőtt» fejedelemnek buknia kell a kétségbeesésbe hajszolt

faji tudat végső talpraállása pillanatában. Harsányi fél-Európa barátságáért nem ad oda egy hún érzést, egy hún gondolatot. Ez az művében, ami «hún-fölötti»: a huszadik századi magyar költő szava. Ez szakad ki belőle tragédiájának már harmadik sorában: — «Sasszárny alatt vicsorgva megbuvó Mézeszavú rókák; mindent, mi hún, Csak becsmérő, . . . Friggyel hozzánk bilincselte húnfalók». — Ennek a szónak kimondásáért ragadott tollat Harsányi valamennyi «irodalompolitikai» cikkének megírásakor, ezért vállalta az ilyenek iránt igen érzékeny sajtó részéről az agyonhallgatás mártíriumát, s ez kívánczított ki belőle az *Ellák*-ban is. Szindarabok ma rendszerint úgy keletkeznek, hogy szerzőjük — szindarabot akar írni. Az *Ellák*-nál azt érzed: a költőben meggyűlt mondanivaló keresi általa a megváltó formát. S hogy ez a mondanivaló nem merő «irodalmisság»? Igazi író mindig ki is csap annak köréből, s föléle Harsányinak is megvan a maga véleménye: «az a legtágabbnak látszó, de legszűkebb világ, mely vajmi könnyen szobává zsugorodhatik».

Aki Harsányi munkáit sorozat formájában iktatja be könyvtárába, hozzájut egy olyan kötethez is, aminőre nálunk egymagában nem igen akad vásárló, legalább is ha — magyar költő kér vele szót. Mert bizony teszem Strindberg vagy akár Schnitzler «Einakter»-gyűjteményeit ott láttam elég sok könyvespolcon, hol Harsányi *Dramái miniatűrjeit* haszaltan kerestem volna. Lírai drámák ezek, írójuk szimbolikus lírájának testvérhajtásai. Történelmi koloritjuk nem nevekre és jelmezekre van bízva, de fölébe emelkedik a filológiai vonatosságoknak is. «Was Ihr den Geist der Zeiten heisst, das ist im Grund der Herren eigner Geist, In dem die Zeiten sich bespiegeln»: a Harsányi Kálmán szelleme van olyan átfogó, finom és művelt, hogy benne a korok művészi igazsággal tükröződjenek. S a korokban az örök emberi lélek, a nagyratörő és kicsinyben vergődő, a tiszta szándékú és bal cselekvésű, a gátak közé szorult gáttalanság. Ezért árad e kis drámai képekből a szimbolizmus hatalmas fuvalata: az egyes mögött itt az emberileg közös indítékok és mozzanatok bontakoznak ki. S a szimbolumnak hitelt csak őszinte, bensőséges líra szerezhet. Harsányinak nem kenyeré a «kommandierte Poesie», a kiverejtékezett technika; a melldöngető «fölnyit» annak nézi, ami valójában: silány mesterembergőgnek. Drámaírókat mai nap így szokás dicsérgetni: «Amít X. Y. csinál, az százszázalékos színház». Több-e ez bóknek szánt becsületsértésnél? Az írói becsülettel nem efféle bók férne-e meg inkább: «X. Y. a színpadon is százszázalékos költő?»

A színikritikus Harsányi Kálmán sem adja ennél alább. Irigylésreméltó annak a napilapnak olvasótáborára, mely évek óta tőle kapja az ujjmutatást, eligazítást és mértéket. Ezek a szerkesztőségi asztalon hevenyészett bírálatok most első ízben kerültek együvé a sorozat *Színházi esték* című kötetében. Harsányit valóban nem nagyon feszélyezi a «megfontolási idő» rövidege: más megfontolni való tekintetet nem ismer egyen kívül: őszinte-e az író s az-e a színész? Jelszava egyetlenegy van: «az igazság szeretete a jelszavak szeretete helyett». A művészi igazság pedig független a sznobizmus hűhójától, de független a «bóbiskolók» közönyétől is. Harsányi Kálmán homlokáról valamely főpróba első felvonásközében leolvasható: templomban érzi-e magát vagy garasos bazárban; s másnap az írotollával nem hazudtolja meg — a homlokát. Irni különben is csak a homlokából képes, az agytól és szívtől függetlenülített csuklómozgást átengedi a színházra szerkesztői szeszélyből rászabadított rovat-elintézőknek. Hogy színházi bírálatainak gyűjteménye könyvnek is előkelő és jelentékeny, annak nagyon egyszerű titka van: darabjai már napitemék

korukban is könyvigényekkel írtak, becsületes igazságosztásul, «tiszta ítélettel, vak gyűlölet és majomszeretet nélkül, részrehajlás és megalkuvás nélkül».

***

Az *Összegyűjtött munkákból* eddig csak négy kötet került forgalomba, a lírai versek válogatott csoportja, a *Tölgylevél* című költői elbeszélés meg egy essay-kötet a közeli jövőben jelenik meg. Magam is — bár az alkalmat az író egész művére kitekintő jellemzésnek kívántam szentelni — ott feledkeztem a még folytatását váró fél-sorozat mellett. S még e szűkebb területen sem jutottam el a művészből koncentrációig. Inkább csak néhány futó megjegyzést írtam a kötetek lapszéleire. De talán ezekből is kiviláglik annyi, hogy akiről szó volt, annak tisztas helye van a magyar kultúra történetében, mely szerinte azoknak a minden áldozatra kész hívőknek története, «akik rendületlenül és makulátlan tisztasággal állanak meg ott, ahová elhivattak; nem hangoskodók, nem ütnek dobot és nem követelnek semmit, csak adnak; mindenüket odaadják és nem a nagyvilágnak, csak nemzetüknek adják; és ha a nemzet félvállról veszi vagy ép összetöri őket, akkor sem jajdulnak fel, mert nem rab-szolgák, csak az édesanyjukat szolgálják és szétroncsolt kézzel is építgetnek tovább, mert a tiszta szívek égi naivságával hiszik, érzik és tudják, hogy templom az, amit építenek».

Rédey Tivadar.

HOLT ÖRÖMEK SÍRJÁNÁL.

*Ha néha így borongva meglep
A méla őszi hangulat,
Holt örömek sírhalma mellett
A lelkem hosszan elmulat.*

*Mosolyg a nap még fűre, jára,
De lanyhán, szenvedélytelen;
A sárga lombokon sugára
Sok színbe játszó lágy selyem.*

*Előttem is fátyol szövődik,
Veronika kendője tán,
Hogy multam arca tükröződik
Finom, fehér patyolatán.*

*Mámorba ejt a mult varázsa,
És incselegni kezd velem
A dalok zengő áradása,
S virágod édes szerelem.*

*Szívemben újra ijju vágy gyúl...
Öreg szív, jaj de balga vagy,
A téli jégcsap néha könnyre lágyul,
De könnye éjjel ismét rája fagy.*

Vargha Gyula.

R A B T Ű Z.

Regény.

Rossz híreket hallott Mihalovicsról s egy este fölkereste. Barátja ágyban feküdt, tüdeje utolsó roncsait köhögte.

— Csak tán nem vagy beteg? — kérdezte tőle megdöbbenve Keresztes.

Mihalovics épen egy rettenetes rohamot fojtott el :

— Beteg? Soha életemben nem éreztem még magam ilyen erősnek és egészségesnek.

Keresztes tudta, hogy nem lehet vele okosan beszélni, hát előbb nagy kerülőt tett és a végén csak úgy mellesleg jegyezte meg :

— Hiszen látom, hogy kutyabajod sincs, kevés szanatóriumi üdülés azért mégis rád férne.

— Micsoda?

— Azt mondtam, hogy legjobb lenne, ha befeküdnél egy vagy két hónapra valamelyik szanatóriumba.

Mihalovics szólni akart, de éles nyilalást érzett a mellében. Arca eltorzult a pokoli fájdalomtól. Dühöngő káromkodások között támaszkodott fel.

— Ki innen ! — lihegte. — Ki innen bitang ! Vagy gyere és feküdj akkor te le helyettem ebbe az ágyba. Kínlódj te még hat hónapig, amikor tíz nap alatt is megdögölhetsz.

Keresztes látta, hogy így nem bír vele.

— Engedd meg legalább akkor azt, hogy egyidőre ideköltözzem. Néhány hétre csak. Addig, ameddig megint fölkelhetsz

Mihalovics hallgatott. Jó idő múlva szólalt csak meg :

— Helyes. Beleegyezem, de csak egy föltétellel.

— Mi az?

Újra fuldokolni kezdett, az egész testét parázsló tűz égette. Akadozva, nehezen lélekezett.

— Ismerős vagy az Akácfa-utcában? — kérdezte.

— Nem.

— A Körúthoz eső szakaszán van egy piszkos kis kávémérés, keresd meg. Ott muzsikál az az öreg cigány, aki nekünk annakidején Sárhelyen is húzta. A kis Csáki. Emlékszel?

— Emlékszem.

— Kerítsd elő. Ha magaddal hozod, hozzám költözhetsz.

— Mit akarsz velem?

— Semmit.

— Hát akkor?

— Ne faggass. Nem tudok olyan sokat beszélni. Spórolni kell a tudómmal. Elhozod, vagy nem?

— El.

— A többit majd megtudod, ha Csáki is itt lesz. Most pedig eredj.

Kereszttest bántotta, hogy nem érez semmiféle meghatottságot. Sokszor átélte már magában ezt a pillanatot s mély megrendüléssel gondolt mindig erre az órára. Különös, mormogta, hát csak ennyi az egész? Úgy látszik, ő már Mihálovicsot régen eltemette.

Ime, így hullik le és így tűnik el nyomtalanul egy élet. De hát ki intézi ezt? Ki válogatja ki őket? Ki nyúl közéjük? Egy titáni orgyilkos teszi rájuk a kezét, vagy egy angyali lehellet érinti csak meg a megbélyegzetteket?

Autóba ült és az egyik orvosismerősehez hajtatott. Az készséggel vállalta, hogy megnézi Mihálovicsot.

— Nem tudsz valahol egy megbízható ápolónót? — kérdezte Keresztes tőle.

— De. Följegyeztem néhánynak a nevét.

Megadta a címet. Keresztes néhány perc múlva az ápolónő lakásán volt. Pár szóval megegyezett vele s előre kifizette két hétre.

Mihálovics, amikor az orvos beállított hozzá az ápolónővel, revolvert rántott elő és rájuk fogta. Nagynehezen mégis lecsillapították és az ápolónő ottmaradt. Keresztes, ahogy hazaért, rögtön felhívta telefonon Simont.

— Eh! — kiáltott bele Simon a kagylóba, amikor közölte vele a dolgot — torkig vagyok már ezzel a haldoklással. Leitta magát megint bizonyosan. Fölkavarta a gyomrát a nagy világfájdalom.

Kereszttest bosszantotta a hang:

— Ne lármázz és ne fecsegj számszavakat. Meg fog halni, ha mondom. Én láttam, hogy milyen állapotban van.

Simon morgott valamit.

— Estére mit csináltok? — kérdezte Keresztes.

— Egyelőre nincs semmiféle tervünk.

— Akkor gyertek el tízre a Metropolba.

Együtt vacsoráztak. Kurucz az egész idő alatt hallgatott.

— Már a mult héten sejtettem mindent — szölt. — Már akkor láttam, hogy elvégezte.

— Ugyan — akadékoskodott Simon. — Te öt év óta folyton temeted.

Kurucz Kereszteshez fordult:

— Akkor éjtszaka, amikor a báróné meg te otthagytatok bennünket, berúgott és dühöngeni kezdett. Egymásután törte össze a poharakat s egy félmarék üvegcserepet meg is evett.

Simon ebben sem talált semmi különöset:

— Átmeneti és enyhe delirium trémens. Poharat, barátom, már

én is nyeltem. Nem komoly tünet. — Majd hozzátette — Az, amit a délutáni lapok írnak, sokkal érdekesebb.

Keresztes megrebbent.

— Micsoda?

— Nem olvastad?

— Nem.

Simon nem hitte.

— Ne bolondozz, kérlek.

— Mondom, hogy három nap óta már a színét sem láttam egyetlen ujságnak sem.

— Megírták a párbajt. Természetesen a bárónét tették meg hősnőnek. Valamennyi lap úgy állítja be az esetet, hogy miatta szólalokoztatok össze.

Keresztes behozatta az egyik délutáni lapot és izgatottan futotta át a párbajról szóló cikket. A riporter nem nevezte meg a bárónét, a portré azonban, amelyet a színházi öltözők és hálószobák ajtaja előtt leskelődő bulvárszellemesség nyelvén és ecsetjével róla festett, minden ostobasága és izléstelensége mellett is pontosan ráillett.

Mélységes csömör fogta el. Irtózott a nyilvánosságtól s most, hogy hangtalan és zajtalan élete legszemélyesebb eseményét dobták ki az utca sáros kövezetére s a lapok az egyszerű összeszólalkozás helyett egy hazug kaland és egy nem mindennapos szerelmi viszony ingerlő érdekességét csempészték a közönséges korcsmai verekedés hátterébe, maga iránt is leküzdhetetlen utálatot érzett. «Szelhámos csepürágó» — biggyeszi majd el a száját előkelősége és magasabbrendűsége sértett fölényével a báróné, amikor kezébe nyomják az ujságot s még csak egy röpke pillantásra sem méltatja a cikket, hogy hozzá ne érhesen gőgjéhez és testéhez ez a plebejusi kakaskodás és szenny.

Marcangoló gyűlölet tépdeste. Ime, megint magára és életére ismerhet. Nyitott seb, eleven fekély, szörnyeteg mása az isteni remeknek, akit csak azért szültek, hogy minden szavával és minden tétével visszaráhögjön az égre és bemocskolja magában és másokban is a fölséges embert. Nem imádkozhatik, mert az ő ajkán káromkodássá ferdül még a fohász is, nem segíthet, nem ölelhet, nem szerethet, az ő áldozása és ártatlansága, megváltás helyett csak elvetemültséget, a kárkozás kényszerét és a kérkedő förtelmet égeti bele a szívekbe. Kétségtelen, hogy különböző alakban kezdettől fogva él s ha az Isten az érzés, ő a gondolat. Árnyéka annak a megfoghatatlan káprázatnak és diadalmas csodának, amely a világot átfogja. Mire vár hát még, miután ezt is tudja? Miért nem zúzza szét a legelső falban a fejét?

Simon látta, hogy Keresztes gyötrődik, megszólalt:

— Hagyd, kérlek, hadd ugassanak. Fogadni mernék, hogy az egész a Décsy báróék műve. Ismerem ezt a hitvány népséget.

Kurucz is megjegyezte:

— Úgy van. Hallgatni kell.

Keresztes gondolkozott. Bármit tesz, csak árt vele az ügynek.

Újabb találgatásokra és rágalmakra ad alkalmat. Rászabadítja a bárónéra az egész Budapestet. Mezitelenre fogják vetköztetni mind a kettőjüket. Legokosabb tehát, ha nyugodtan és szép csendben megvárja a fejleményeket. Ha a báróné közben esetleg írna, vagy üzenne, egy rövid levélben el fogja neki mondani az esetet. Ő Décsy báróra már nem is emlékezett, a másik fiatalembert pedig nem is ismerte.

Másnap megint fölment Mihalovicshoz. Amikor benyitott hozzá, az első pillanatban nem akart hinni a szemeknek. Rendes, tiszta szoba fogadta, az asszonyi kéz egy délelőtti meleg és barátságos otthont varázsolt a régi siralomházból.

— Hogy vagy?

Mihalovics fölnézett:

— Amint látod — javulok. — Aztán megkérdezte. — Megtaláltad?

— Kit?

— Csákit.

— Meg — hazudott Keresztes. — Estére itt lesz.

Nem is gondolt rá persze, hogy megkeresse. Beszélt az orvossal s az kijelentette, hogy Mihalovics menthetetlen.

Nem akarta fölöslegesen fárasztani a beteget, kevés ideig még maradt, aztán elbúcsúzott tőle. Csapótól kapott levelet. A délelőtti és a másnap így szaladgálásokkal telt el. A fővárosnál jóváhagyták a Francisztiné kérését, elérkezettnek látta tehát az időt, hogy ismét teljes erővel nekifeküdjék az ügynek.

— Ha sürgős a dolog és mindenáron eredményt akarsz — mondotta Csapó — akkor beszélj a miniszterrel.

Keresztes egy percig sem állt, az órák azonban még így is olyan keserves lassúsággal cammogtak, mintha megrekedt volna valahol az idő kereke. Leginkább a báróné hallgatása nyugtalanította s minden félórában hazatelefonált Ferinek, hogy nem érkezett-e levele. Kétségtelen, hogy a báróné a történetek után beszélni akart vele. Közben azonban találkozhatott Margittal s az egyszerre megváltoztatta a helyzetet.

Fölment Kuruczékhoz, de csak az öreget találta otthon. Az épen várta, mert az öregasszonyt kilakoltatták és kitétték az utcára. Keresztes, amikor az öreg közölte vele, hogy ezzel a per sorsa végérvényesen eldőlt, gondolatban megfutotta azt az utat, amit ma Mihalovicstól idáig megtett. Nem fogja elbírní ezt a rengeteg terhet. Nem is tárgyalt tehát Kuruczczal, hanem elrohant. Francisztinét bútorostul együtt fölrakatta egy teherkocsira s a lakására vitette.

Lázás türelmetlenségében kapkodva csinált mindent s állandóan a haját tépdeste. Idegességétől és ordítózásától még Feri is megrettent. Amikor az öregasszonynak az utolsó bútordarabját is leemelték a kocsiról, behívta magához Ferit a hálóba:

— Én néhány napra szállodába költözöm. Addig viseld gondját ennek a szerencsétlennek.

Az óvónőt is megnyugtatta, hogy ne aggódjék és ne törődjék semmivel, a hét végére majd szerez neki lakást, addig érezze magát nála úgy, mintha odahaza lenne. Indult, amikor az előszoba csengője váratlanul megszólalt.

Az ápolónő nyitott be.

— Azonnal tessék jönni — lihegte elfulladva.

Keresztes megdöbbsent:

— Mi történt?

Az ápolónő a kezét tördelte:

— Majd elmondom, most tessék jönni, nincs idő.

— Meghalt?

— Nem.

Útközben mesélte el, hogy ezelőtt egy órával kevés időre magára hagyta Mihalovicsot s mialatt lent járt orvosságért a patikában, a beteg felkelt, bekiabálta a házmestert s egy csavargó lányt hozatott fel az utcáról vele. A lány most is ott van s Mihalovicsal együtt trágár dalt énekelnek.

Megérkeztek. Amikor Keresztes benyitott a szobába, Mihalovics ült az ágyban és épen a Radetzky-indulót énekelte.

Az íróasztalon két égő gyertya között a feszület állott. A függönyök le voltak eresztve. A lány, egy vézna és szeplős termetés, az ágy előtt ült a szőnyegen.

Keresztest a látvány zordon fensége lenyűgözte. Kivert és leigázott pogány istenek áldozhattak így a tovatűnő életnek. Ez a robogó búcsú, amelyben néma légiók, görgő sziklák s egy meghasadt emberi kiáltás vonultak zárkózott menetben a sír felé, ebben a pillanatban megrázta maga fölött a mennyezetet s a szárnyaló, ütemes dübörgés harsogó visszhangot vert maga után a levegőben.

A lány, amikor megpillantotta őket, megszeppenve emelkedett föl a földről. Mihalovics is elhallgatott.

— Menjetek ki — szólt a lányhoz.

— A két nő kiment.

Szeme lángolt, homloka tüzelt, beesett, barázdás arcán a közeli halál borzalmas és megrendítő szépsége égett. Magához intette Keresztest.

— Pajtás — kezdte — időm letelt. Mennem kell. A fiókban van a végrendeletem. Nincs senkim, akitől búcsúzhatnék, kitagadott kutya voltam egész életemben. Mégse haragszom, az imént kibékültem az Úristennel. De meg kell hogy átkozzam a fajtámat, meg kell hogy verjem ezt a földet, mert azt akarom, hogy ti ragaszkodó, görcsös, halálos és megváltó szerelemmel szeressétek.

Keresztes zokogni kezdett.

— Ne sírj — suttogta a beteg. — Nagy örökség marad utánam. A sorsom. Okulhattok. Ne akarjatok fiam soha nagyot. Bízátok ezt a púposokra, a keszegekre és a plundrásokra. Nekik megbocsájtják, egyedül nekik szabad. Sose jusson eszetekbe, hogy megháborítsátok

a kapcabetyárokat, mert helyettük ti kerültök föl az akasztófára. Gögös, dölyfös, öldöklő vággyal megvert fajta ez, a haláltánc minden öröme. Én a lábuk alá feküdtem, rajtam kibokázta magát apraja, nagyja, kövére és girhese. Mégis szeretném most utoljára magamhoz szorítani őket. Az egész veszett falkát, mind, aki belém mart és megugatott. Az ő helyükbe én is így csaholtam és fenekedtem volna.

Fel akart ülni, de erőtlenül visszahanyatlott :

— Vége. Látod, a testem már cserben is hagyott. Emlékszel? Ezelőtt húsz évvel. Késő éjjel, titkos remegések, halvány, reszkető kis bánatok idejére. Akkor még nem jártam veletek. Egyszer vittetek csak el a kocsmátokba. Oda, ahol esténként az a lány várt rátok. Hogy is hívták? Mi? Irmának, ugy-e. Érdekes, milyen világosan látom magam előtt. Őt is, a szobát is, titeket is. Nézd csak Kuruczot, hogy bámul, milyen rajongó esdekléssel és szent áhítattal karol bele a semmibe. Hallod a csendet? Milyen halkán veri a percekét.

Keresztes megrázkódott.

— Ne ! Ne mozdulj ! — folytatta lázasan Mihalovics. — Figyelj, kint hullnak a fákról a levelek.

Reszkető ajakkal halkán dudolni kezdte az elfelejtett éneket :

*«Összel az erdőt járom,
Átalölelve a párom,
Mért nem jöttél tavasz idején . . .»*

A dal tovaszállt, mint az illat, eloszlott, mint a pára s az utolsó hangok behullottak a lebegő gyertyalángba.

Iszonyú erőfeszítéssel fölemelte a karját és az ajtó felé mutatott.

— Hívd be . . .

Keresztes kiszólt s a két nő lábujjhegyen belépett.

— Gyere . . . — intett a haldokló az utcalánynak.

A nyomorult, a másik kitagadott, az ágyhoz lépett. Arca átszellemlé, az elmúlás s a közeledő mennyei irgalom ebben a pillanatban megváltották benne is az életet.

— Énekelj — kérte elhaló hangon Mihalovics.

A leány habozott, majd hirtelen elhatározással térdre ereszkedett. Összekulcsolt kezét az arca elé emelte és tiszta, csengő hangon elkezdte mondani az Úrimát :

«Miatyánk, ki vagy a mennyekben . . .

Amikor befejezte, felemelkedett és hátrafordult Kereszteséhez. Alakja megnőtt és kiegyenesedett :

— Elment . . .

Ennyit mondott csak, de ahogy állt, mozdulatlanságában és jóságának szinte mennyei tisztaságában, a föld fölé emelkedve, hangjában az angyali üdvözlés harangszava csilingelt.

Keresztes az ágyhoz lépett. Lezárta Mihalovics szemét, aztán ő is letérdelt s a halott kezét az ajkához emelte.

***

Másnap hajnalban kelt. Még nyolc óra sem volt, amikor Kuruczékhoz becsöngetett. Kurucz megrémült, amikor megpillantotta :

— Meghalt?

— Meg.

— Mikor?

— Az este.

Kurucz pillanat alatt fölkészült és akkor megkérdezte :

— Kivitték már a temetőbe?

— Még nem.

— Akkor gyerünk.

Keresztes megállította :

— Kérek szépen, légy szives és szólj Margitnak, szeretnék néhány szót váltani vele.

Kurucz nagy szemet meresztett :

— Margittal? — csodálkozott. — Hát nem tudod? Elutazott. Még a múlt héten.

Keresztes azt hitte, hogy nem jól értette.

— Elutazott?

— El.

— Hová?

— Lement néhány hónapra Ágnes nénihez.

Keresztes előtt egyszerre megvilágosodott minden. A két nő találkozása tehát megtörtént — és Margit megfutott. Őt akarja vajjon ezzel megtéveszteni, vagy komolyan feladta a küzdelmet? Erre csak Margit, vagy a bárónő adhatnának feleletet. Mit tegyen? Fölkeresse az asszonyt? Vagy elutazzék Margit után? Most nincs ideje, nem beszélhet egyikkel sem. Egyelőre kénytelen várni, mert el kell temettetnie Mihalovicsot.

Kuruczot kérte meg, hogy a temetést bízza rá valamelyik temetkezési intézetre. A gyászhirot még a délelőtt folyamán közölte a szerkesztőségekkel. Mihalovics halála osztatlan, igaz részvétet keltett. A lapok a kegyelet és a hódolat hangján emlékeztek meg róla, kiemelték rendkívüli érdemeit és mint az irodalom nagy halottját adták át az anyaföldnek és az emlékezetnek.

Keresztes két napig egy percet sem pihent. Állandóan úton volt, személyesen intézett el mindent, utasításokat adott, rendelkezett, eljárta a hatóságoknál, maga küldötte szét a gyászjelentéseket és közben táviratozott Margitnak is, a leány azonban nem válaszolt a sürgönyre. A temetés reggelén Feri azzal költötte fel, hogy Francisztné az előző este eltávozott hazuról és reggelig nem jelentkezett. Mielőtt elment, nagyon el volt keseredve, nem lehetetlen, hogy öngyilkosságot követett

el, legjobb lenne tehát, ha bejelentené a dolgot a rendőrségnek. Kereszttest ezúttal nem riasztotta meg az öregasszony eltűnése. Az elmúlt napok alatt félholtra hajszolta magát s most csak ezt a halálos fáradtságot érezte.

— Nem mondott semmit, amikor elment?

— Nem.

— Majd előkerül — zárta le az ügyet Keresztes.

Már tíz óra előtt kint voltak a temetőben. A gyászoló közönség is gyülekezett és nemsokára Kuruczék is megérkeztek. A halottasházban, jóllehet Mihalovics református volt, nagy szál gyertyák égtek, a koporsó fejenél ott állott a feszület. A szertartás külsőségeit és ünnepélyességét az egybegyűltek felvonulása, az alabárdosok méltóságteljes hallgatása, a lassú beszéd és a temetkezési intézet embereinek sürgésforgása adta meg. Az egész ceremónia rövid imából állott, amit a püspök mondott el.

A néhányszavas könyörgés után leszögezték a koporsó födelét. A halottaskocsi mögött levett kalappal Keresztesék, Mihalovics barátai és tisztelői, a kormány és a hatóságok képviselői, hátul a gyászolók serege, ujságírók, művészek, néhány ismeretlen nőszemély, végül öt-hat bábész gyerek sorakozott fel.

Keresztes látta a tömeget, hallotta a búcsúztatókat, de nem tudott magának számot adni arról, hogy tulajdonképpen mi történik körülötte. Ebből a tompa kábulatból csak akkor riadt fel, amikor hirtelen felhangzott a kántor éneke s rá nyomban lapátolni kezdték a sírba a földet. Feltekintett és körülnézett. A közönség már oszladozott. Azok, akik hátrább állottak s türelmetlen kíváncsiságukban letaposták a szomszédos sírokat, most előre furakodtak, belenéztek a sírba, elolvasták a feliratot a fején, lehajtották fejüket, valamit morogtak, aztán ők is mentek. Lassú léptekkel hagyták ott a sírt, útközben néhányszor még visszaneztek s amikor kiértek a köves útra, kihúzták magukat, feltették a kalapjukat, begombolták a kabátjukat s szinte délceg léptekkel igyekeztek a kijárat felé, hogy minél hamarabb beleveessenek az utcába, a zajba, a porba, a füstbe és piszokba, a csörömpölő és lármás életbe, amely már várta őket.

A sírtól nem messze hatalmas obeliszk mutatott föl az égre. A szárnyas márványangyal arcát és karját kikezdte az idő s a feltámadásra figyelmeztető mozdulatban nyoma sem volt többé a fölemelkedésnek és a hitnek. Az omladozó szobor megrepedezett talpazatával, olcsó márványanyagával, amelyen rések támadtak s a repedésekből hullott a mész és a kő, az örök élet helyett az elmúlás méla és szívbeemarkoló gyászát hirdette. Mellette kopasz, félig kiszáradt akácfa virrasztotta a temetőt. Egyik lehajló ágán borzas kis cinege tisztogatta a csőrét.

A négy sírásó, aki a koporsót elhantolta, betemette a gödröt, neki állott, hogy sarkosra vágja a sírt s amikor elkészültek, körülmustrálták

a hosszúkás négyszöget, hogy szabályos-e. Jónak találták, mire megemelték kalapjukat és otthagyták Kereszteséket.

Most már csak hárman állottak a fejfa előtt.

Mihalovics György
élt 35 évet.

Eddigi életük elevenedett meg a lelkükben, s lábuk előtt hirtelen szakadék nyílt fel. De ez a mélység feneketlen és sötét volt s úgy rémlett, hogy lángoszlop emelkedik a magasba előtte. A halál küszöbén, az ismeretlennek a pitvara előtt megsajdult és fölkiáltott bennük a megsebzett, fájdalmas élet. Egy lépés csak, futott át rajtuk a gondolat s mind a hárman odaát lehetnének. De egyikőjük sem tudott megmozdulni, egy láthatatlan erős kar tartotta és fogta őket s a mélység lassan elfödte és bezárta roppant kebelét.

Kurucz szepegeve sirdogált, könnyei végigfolytak arcán. Ez a hangos sírás most kimondhatatlanul jól esett neki. Simon egy helyben állott, a hantokat nézte. A közelben nem volt már senki s a csend észrevétlenül beborította őket. Ekkor Simon halkán köhintett, utána érces, segedelemre hívó, panaszos hangon rázendített :

*Perelj uram perlőimmel
Harcolj én ellenségemmel.
Te paizsodat ragadd elő
Én segedelmemre állj elő,
Dárdádat nyujtsd ki kezeddél
Ellenségimet kergesd el.
Mondjad azt az én lelkemnek
Tégedet én megsegítlek.*

Arca kigyulladt s kiálló hegyes ádámcsutkája tovább remegett, amikor az éneket befejezte. A zsolozsma, amelyben egy pogány lélek harci gerjedelme sürgette fegyverkezésre az urat s amelyben a gályára és máglyára indulók viharos és zord rendületlensége fenyegetett s szólította hangos szóval a meggyőzhetetlen, erős és hatalmas igaz Istent, tovahullámozott s elszállott a néma sírok és bezárt kripták felett.

Utána elsimult a levegő s hirtelen megint csönd lett. Keresztes letérdelt, magához ölelte a sírnak fölhányt földet és zokogva borult le a rögökre.

— Mért hagytál itt? Mért mentél el? . . .

Ez a pár gügyögő, egyszerű szó szakadt föl csak belőle, az édesanya keblén, a föld megmozdult szíve fölött csak panaszkodni és sírni lehetett. Csak leborulni és árva, vigasztalan, gyermeki nagy zokogással megvallani a rögöknek, hogy nincs senki, aki itt fönt fogná a kezünket s aki puha, meleg csókjával letörölné a könnyeinket.

(Folytatása következik.)

Bibó Lajos.

AZ ÉN CSALÁDOM.

Az én családom olyan, mint a kéz:
Öten vagyunk, mint a kéz ujjai;
öt külön élet, mégis egy egész,
(ó, a csonka kéz szörnyű valami!)

A hüvelykujj, — az én magam vagyok!
Zömök, dacos, kemény . . . rideg talán,
a másik négytől kissé távolabb,
(«magának élők» — mintha hallanám!)

(Ó, hogyha tudnák, hogy a hüvelykujjat
mért teremtette a bölcs végzet így:
hogy messzebb állva jobban lássa, védje
a másik négynek gyöngeségeit!)

A mutatóujj: ez az asszonyom.
Hol mellettem áll, hol meg távolabb,
(a más háromhoz mindig közel áll
és köztünk fal, ha dördül a harag!)

A nagyujj . . . igen, ez a nagyfiam,
a kamaszkodó, nyurga, bús legény,
orgonasípok ők, s a legnagyobb
oly álmatag s lány, mint egy költemény . . .

A gyűrűsujj a lányom. Szereti,
hogyha becézik, ha szép, csillogó,
csendes, a nagyhoz szeliden simul,
a kicsihez meg jó, anyáskodó . . .

A kicsi ujj? E virgonc, kis csikó
a kisfiam. Egy percig nem pihen,
kópéskodik, bosszant, vagy hízeleg,
az Ujj-családban egy még nincs ilyen!

. . . Az én családom olyan, mint a kéz:
öten vagyunk, mint a kéz ujjai,
öt külön élet, mégis egy egész,
ó, a csonka kéz szörnyű valami!

Új reformkor felé.

Nem vagyok nyugodt. Elégedetlenség szorongat, változtatni akarok a helyzetemen. Bizonytalan óhajok moccanak bennem. Egyikük lábra kap, nő, erősödik. Egész életem, egész szervezetem ezt az egy óhajt táplálja. Nőgat, ingerel, foglalkoztat. Már nem is óhaj, akarat már, mely előbb-utóbb tettekbe fog kibimbózni. Így születik az emberek akarata, de így születik a nemzetek akarata : az igazi politika is. A nagy néptestek is feszengenek, nyugtalanoknak s feszengésük, nyugtalanóságuk politikusokat állít a tudatossá vált éhség kielégítésére. De a bizonytalan hánykódások s a politikává izmosodott társadalmi akarat közt mint hatalmas érlelő erő áll a támadó igények és szavakat nem talált szorongások eszmévé váltója : az irodalom. Jól mondta a közoktatásügyi miniszter úr : a reformkor el sem képzelhető a megelőző irodalmi mozgalmak nélkül. Ha nem lettek volna magyarok, akikben már 1800 körül ott nyugtalanodott a magyarság Periklesz-korának a szellemi tartalma, nem támadhattak volna magyarok, akik 1825 után ezt a tartalmat politikai célokká részletezzék. A dolgok rendje, hogy Bánk bán és Ludas Matyi előtte járjanak Széchenyinek és Kossuthnak.

Az az aktív politikus, aki eljutott eddig az írómesterséget ennyire megtisztelő felfogásig, nem vonulhat vissza az analógia elől s föl kell vetnie a kérdést : miféle új politika érik a most támadó irodalomban ? A néptestnek miféle költött szóvá vált óhaja készül betörni a politika akaratai közé ? Amikor nevet keres a nemzet ó-kazánját új erővel feszítő gőznek, kell, hogy egy pillantást vessen e kazán nyomásmérőjére : az íróra. Olyan pillantás ez, melyre talán az egész országnak szüksége van. Trianon óta egy új írónemzedék előőrsei verődnek egyre sűrűbb rajjonnalba. Miféle nemzedék ez ? Jön, mert illik, hogy az új, korsztályok is leadják írókrutáikat, vagy jön mint a karcagi szökőkút földalatti erők zúzó kényszerével ? Hozunk valamit, amit hozni kell vagy az elődök borraivalófillérei olvadnak el koldusmarkainkban ?

* * *

Előttünk az élet, amelyen most üt ki a századvég irodalmának* beléoltott leprája. Ami ötven év előtt néhány, közösségből kiszakadt ember ijedt rángatózása, gőgös fintora, beteg bódulata volt, iszonyú vitustánccá sokszorozódott az emberek millióiban. Szétteljes és meglepetve látod a betűkből ismerős gesztusok kifícamodott kópiáit. Démonok és übermenschek boszorkánybáloznak előtted ; a nagy kételkedők széthatványozott szatírmosolya s a csinált mámor műhőrgései undorítanak. Az érzelmiség nagy apálya, mely a századvég individualista-anarchista irodalmában jelezte jöttét, kivetette az embertenger minden rejtett szörnyetegét. A társadalom formái tovább élnek, tehetetlenségük tovább élteti őket, de a szíve delejét elveszített emberiség mindenre

* A századvég irodalma nem a századvégi irodalom. Gyűjtőneve annak az irodalmi hullabomlásnak, mely a romantizmus és három nagy fia a francia és orosz regény s a skandináv aranykor tetemeit takarította el s takarítja még ma is.

kapható tömeggé züllött. A szolgagondolat céda féktelenséggel igazolja az alacsony hajlamok minden csinytevését. Ha a századvég irodalma az ösztön szabadságáért küzdött, az élet megbontotta a részösztönöket szabályozó gátlást, az emberméltóságot. Ha a századvég irodalma a vörös betűvel szedett egyéniség mutatványbódéja volt, a társadalmi élet az ember fölé kendőzött maszkok egymást becsapó, bolond karneválja lett. A művészeti aranyozása alól most üt ki a figurák gipsze. Mindaz, amit a költői megjelenítés fölemelt, igazolt, megbukik a mindennapi élet ripacselőadásán. Amit hatalmas színészek ajkán Sophokles-igének véltünk, olcsó hazugság a mindennapok szóhasználatában.

Ki veszi észre legelebb az életnek ezt a csődjét, ha nem az író? Irodalom és élet egymásból folynak, de sosem találkoznak. Az irodalom kiérzi a társadalom tudatalatti kívánságait, szóba ölti, de amikor az élet stílusává szuggérálja, maga már új hiányokat jelez s új vágyakkal vajudik. Ha a modern életnek a húsz, harminc, ötven év előtti irodalom a prókátor, a mai író a húsz, harminc év múlva kialakuló életstílust készíti elő. Akármennyire szeretjük az életet, gyűlöljük pillanatnyi változatát. Nincs az a gondolkozó, aki ki ne ugrana a gyeplőjét eldobó, szofista emberiség rohanó kocsiából. A civilizációnak hazugság a maltere, de szükséges hazugság. A mi korunk tele van fölösleges, sztereotip hazugságokkal. Ostoba igények korbácsolják a kiélt embert egyre vadabb hajszába. Ha a boldogság fölös erő, a modern ember mesterségesen fokozza erőteközlését, nehogy boldog lehessen. Megvadult masinák ritmusára erőlteti a szívét s nem tudja, miért érzi rosszul magát. Nem látja, hogy a feketekávéval fölcsigázott izom bünteti. Mert a szív ritmusa örök-egy s ha vannak is pillanatnyi aritmiás rohamai, szorongásos különöszisztolái, előbb-utóbb visszatér a maga örök menetébe s a boldogság megkönnyebbülésével fedezi fel kimért ütemét. Ezt a megtalált ütemet kell ma versnek és prózának fölkattognia. A gyökértelen ember ráeszmél levágott gyökereire. S új, dugványozó mohóság lepi meg, hogy kinövessze őket, belenövessze a nagy melegadó rétegekbe, amelyek az emberélet örök vigaszai. A fiatal író visszafordul a világ felé, melyet elődei saját zaklatott vízióiktól nem láthattak. Kíváncsi a növények, állatok, kövek milliói változatára; a hályogát elhányó szem ujjongásával eszmél föld, tenger, ég örök csodáira. Minden kispolgári nyálkájától megtisztítva, de újra belesajdul az emberélet örök szentháromsága: az apa, az anyja s a gyermek. A hazugságokkal levegőbe repített család üszkein újra fölcsilholja férfi és nő, szülő és gyermek összetartozását. Az ember annyit ér, amilyen erővel érez. Ez az igazság, melyet a biológia új felfedezései már-már természeti törvénnyé emelnek; a fiatal költőt is elundorítja a csinált mámor mutatványai alatt didergő agy bravurjaitól. Nem akar meglepni s nem akar minél egyénibb lenni. Az igazságot és a mélyebb emberséget keresi. Lenn az aranyborjú fekete miséi kavarnak, de a Sion hegyére szánt költő az élet örök kőtábláit betűzgeti.

Semmiben sem állhatunk a közizlés kiszolgálóivá. Közvetlen elődeinknek megvolt az a könnyebbségük, hogy a lelkek fölhúzott rugóit járatták le. Lejtőnek vették az embereket, mi hegynek kapaszkodunk. Meg kell duzzasztanunk a kollektív-ösztönök, a lelkesedés, a szeretet, az önfeláldozás kiapadt vizeit. S ebben az erőfeszítésünkben a társadalom egész tehetetlensége gátol. Hosszú s az egyéneket felörlő harc előtt állunk. Életünket kell súlyul vetni a kibillent élet serpenyőjébe. Siker, pillanatnyi helyeslés nem vigasztal, hisz a java a végén is hátra lesz. Harcunkban lehet ökonómia, de céltudó makacságunknak nem szabad megcsorbulnia. Aki ma nem hiszi, hogy küldetett, ne legyen író. Szentkatalinos révületben kell napjaink vérpadjára állnunk, mosolyognunk és vitáznunk a

hóhérbárd alatt is. A környező világ száz nyitott erünkön át önti belénk a maga mérgeit. Elállja pályánk útját, kétszeres munkáért adja a kenyeret, behatol családunk apró ügyeibe is. Ezzel szemben mégis az új élet, az örökké-egy élet forradalmárjainak lenni, ehhez heroizmus kell s ez a civilizáció mai förtelmei ellen lázadó heroizmus az, amit az újkor költőit eljegyző, legigazabb stigmának érzek.

Hogy érzékeltessem, mi történt bennünk? A fordítottja, ami Ady néhány barátjában történt. Petőfi volt a nevelőjük, ő alakította ki a lelküket s mint férfiak káprázva dörgölték meg a szemüket Ady korból kinőtt s mégis örökörvényü csodája előtt. Minekünk Ady volt a gondolat és érzelmek iskolája. Több volt nekünk mint a világ minden írója, a négy evangélistát is beleértve. S most, hogy a ráknváros idő feltett kérdései folytonos feleletadásban alakítják ki új valónkat, alig tízévnnyire gyerekkorunktól, egyre üresebben hangzanak egykor imádozott versei. Tudjuk, hogy egyike a világirodalom legnagyobb lírikusainak, de nem vallásunk többé, míg Petőfi, akit tanultunk és nem szerettünk, egyre nő, jelentősödik bennünk, mint égből leeresztett horgony, aki a szabad magasság báránnyelvéi közé ragad. A Haláltól átnötte duzzasztógátját s vidám hegyi patakot szalajt a síksággá terülő völgyekbe.

***

Ime az új emberség, de miféle új magyarságot áramoltat át? Adva a vérmérsék, de miféle testnek lesz lendületévé? Trianon istencsapásának van egy fényoszlopnyi előnye is: a lelkiismeretes ember sokkal több hittel lehet ma magyar, mint előtte. A háború előtti magyarság hozzá volt láncolva tarka országa paradox válaszokat követelő problémáihoz. Most a széttört báb kiröpítette pillangóját. Az ötfelé hasadt országtest fölé győztesen csap ki az új ideál: a magyar faji génius, a határokat nem ismerő vitális erő, mely addig tolja ki az ország határait, ameddig magyar láb lépni tud.

Magyarság a magyar állam helyett. Ez az a gondolat, melyen át a magyar író visszahajolhat elbocsátó közösségihez. Csak a hamupipőkék pártján érdemes lenni s ez a nép a világ hamupipőkéje. Román, szláv és germán népek gyűrűjébe verve s letaszítva régi határaitól, féltérden várja a halálos csapást. Ezekben a kritikus percekben a magyar író görcsösen keresi népe létjogát. Fölfedezi erői nagy rezervoárját, a föld népét s fölfedezi életereje dokumentumát, a magyar irodalmat. A magyar nép Európa egyik legszívósabb népe, mindent kibírt és sorsa, alkata, nyelve egy csodálatos, sejlő, de ki nem alakult kultúra humuszává rétegezte. Hogy e humuszból miféle tölgyek nőttek s miféle tölgyes nőhetne, azt a magyar irodalom mutatta meg. Kik a mi íróink? Egy hatalmas Kissármás leszúrt bot nyomán kitörő gázkútjai. Szárnypróbálgatásai egy magára nem lelt poétanépek. De milyen szárnypróbálgatások! Minél többet hasonlítgatom a magyar irodalmat a külföldivel, annál nyilvánvalóbb előttem, hogy a magyar irodalom a legcsodálatosabb torzók múzeuma. A magyar író mögött sosem volt ott az a társadalmi rezonancia, mely az egységes népek nagy íróit nagygyá zöndíti. Ha volt is egységes népi lelke, nem volt felsőbb fokon kialakult kultúrája. A magyar író magányos sóhaj maradt, de nézd tehetsége magját s nincs mit szégyenkeznünk. Hol van Móricz Zsigmond egy Blasco Ibanez méreteitől, de nézd meg poétai erejét: az Isten többnek szánta.

Dacos ellenmondást és makacs akaratot csíhol a magyar nép s a magyar irodalom tanulmányozása. Bánk bán megbukott Berlinben, de kell valami nagy összegezésnek jönnie, amely igazolja a magyarság minden Bánk bánjait.

Ki kell alakulnia egy külön magyar kultúrának, amelynek a fényében elenyésczik az a kacagtató ellenmondás, hogy míg kapcírásaink európaszerte kapócsak, a magyar patyolatnak sehol sincs keletje. Mint idejekorán fel nem fedezett poéta, ki dacosan olvassa versenyársai nyálkás verseit s hatalmas, minden ellenmondást legázoló fegyvertényre készül, úgy áll a magyarság Európa kapujában. Nagyon különbözik a világtól, ezért veszik nehezen észre. Nagyon különbözik a világtól, ezért lesz meglepetés, ha észreveszik.

Természetes, hogy az író, aki így látja faja európai helyzetét, keresi az országon belül is a társadalmi erőket, melyek a magyarság hódítását előkészíthetik. Figyelme a nép felé fordul. A föld népe volt az egyetlen a magyar társadalmi osztályok roppant lezüllésiben, aki zsirosodott s szellemileg is emelkedett. A föld népe ma már nem egységes társadalmi réteg, lassan egy új polgárságot vet ki magából, melynek a fiai szabadon áramolnak a középosztály felé. Ugy érezzük: itt volna a pillanat, amikor a középosztály néppel érző elemei összefogva ezzel a fölfelé özönlő tömeggel, megkísérelhetnék a magyar nép arcát a magyar műveltségben is kidomborítani. Be kell állítani a magyar szemszöveget, meg kell teremteni a felelősségérzetet a magyar néppel a magyar ízléssel, a magyar multtal s a magyarság örök prófétáival, a költőkkel szemben.

Nem hiszem, hogy becsületes író, aki nem klikkek fogadott írástudója, de népe elhivottja, ezt a szorongató kényszert ne érezze. Azt az óriási örvényt, amely nép és középosztály közt van, a modern élet mindinkább elsimítja. Ez a kiegyenlítődés megmenthet, de el is pusztíthat minket. Ismerem a dunántúli falut, a rokonaimon látom, mily mohón asszimilálja a mai magyar nép, amit fölülről kap. Itt az utolsó óra. Vagy sikerül magyar kultúrát lobbantanunk az egész magyarságba, vagy a polgárság pacsul kultúrája árad szét a nép mérgezett testében is. Olyan alternatíva, mely a gőgös váteszt is alázasatos politikussá idomítja. Minden maradék erőre, minden jószándékra szükségünk van. Nem tehetünk úgy, mint Jónás próféta, aki bement Ninivébe, kikiáltotta Isten üzenetét s a futótök levelei alá húzóva egy közeli hegyről leste a város pusztulását. Be kell mennünk Ninivébe, el kell vegyülnünk a magyar életben s ha nem is ízlik, bele kell nőnünk minden szervébe, ott kell lüktetnünk minden életnyilvánulásában, mert ma ezt kívánja az idő. Összefogók legyünk s ne megosztók, hajlékonyak, de nem hajlíthatók. Kíméletesen, de makacsan küzdjünk, óvatosan, de halálraszántan.

***

Ilyen a fiatal magyar író arca. Ezt az arcot akartam hozzáadni az új magyar tartalom körüli eszmefuttatásokhoz. Tudatosítva azt, amit tíz év olvasás és húsz év fájdalom belémszűrtek, el is értem a sövényt, amelyen belül otthonos vagyok. De ez a cikk megkívánja; hogy egylépésnyivel tovább is menjek. Ha csakugyan ezt az új tartalmat hozza a magyar irodalom, hogy alakítja ki ez az új tartalom a jövő magyar politikáját? Nem tudom. Nem tudom van-e magyarságban annyi életerő, hogy írói sóhaját dörgő paranccsá tudja visszhangozni. De ha van, akkor ennek a politikának az útja épolyan determinált, mint volt a reformkoré.

1. Meg kell teremteni a nép polgárosodó s a középosztály néppel érző elemeiből a magyar tiers étatot, gócot, amely kristályosodási pontjává válhat a teljes anarchiába oldott társadalmi csoportok új kijegecesedésének. Mihelyt van egy igazán magyar, demokratatörzs, a többi társadalmi faktor sem törekedhet

egész felelőtlenül az ország kisebbségi tirannizására. Mihelyt egy új hatalom gátjain ütök meg maguk, már meg is találták terjeszkedésük természetes határait, s ezen belül valódi hivatásuk is. Ezt a rendező, központi erőt persze nem lehet a nép számára megcsinálni, ezt a népek magának kell megcsinálnia. Itt a próba: benne él-e annyira a nép a középosztály belőle kiszakadt tagjaiban, hogy azok az ő érdekét a magyar politika főszólamává tudják hangsúlyozni vagy szét kell marcangolódnia a központivá sosem válható érdekek karmai között. A magyar hegemonia a magyar nép kincseinek kitermőit, a népet s a néppel érző művelt embert illeti meg. Egyszerű tény, de ott lappang benne egy új tripartitum minden cikkelyecskéje.

2. A magyar külpolitika célja egy lehet: harc a fajok szabadságáért. Ahogy Bethlen Gábor a vallásszabadságért, úgy szálljunk mi Európa porondjára a faji szabadságért. Ezt a szabadságot csak az államok fölötti állam, a nemzeti törvények fölötti emberi törvény biztosíthatja. Épen mert nagyon nacionalisták vagyunk, nagyon kell küzdenünk a nációkat szétforgácsoló államhatalom túlzásai ellen. A magyarságot az ököljog halálra ítélte s csak a lelkiismeretére ébredt Európa mentheti meg. Ezt a lelkiismeretet kell magunkban is föltámasztanunk. Az integer Magyarországnál van egy sokkal szentebb jelszó: az integer magyarság. S ennek egy ellensége van: az imperializmus. Amily jogos követelés, hogy minden faj szabadon s külön szerveken belül fejthesse ki erőit, oly undok merénylet ezt a jogot eltaposni. Nacionalista vagyok, de tudom, hogy a magyar nacionalizmus legnagyobb képviselőiben sosem volt a más mellének szegzett kés, mindig csak a fejünkre sujtó bunkó ellen felemelt kar. Más élni s más gyilkolni. S csak az éljen, aki nem gyilkol. Vasat fogunk, ha vassal esnek nekünk, de vigyázzunk rá, hogy hódítani csak szívvel és aggyal menjünk. A kis nemzetekre óriási feladat vár, nekik kell az emberiséget a nagy nemzetekre ráparancsolniok. Bár haladnánk e kis nemzetek élén. Indiában egy nagyszerű, emelkedett hazafi vértelen, de vértelenségiben is könyörtelen szabadságharcra nógatja honfitársait. Ilyen Gandhi-harcra szeretném én a magyarságot elég erősnek és méltónak tudni.

***

Neonacionalizmus ez? Nem tudom. De hiszem, hogy a magyar mult nagy nacionalistái, a Bethlenek, Rákócziak, Kossuthok is ilyenformán gondolkoznának ma — az ő ó-nacionalizmusukkal.

Németh László.

A magyar zenekultúráról.

Valósággal elcsüggesztő jelenség, hogy ma, mikor minden téren hatalmas szellemi energiákat szabadít fel a trianoni kálvária szenvedéseiben új életre kelt és megerősödött nemzeti öntudat, mikor a kultúra minden ágában óriási erőfeszítések kelnek életre, melyek mind csak arra szolgálnak, hogy meintsük meg, erősítsük, fejlesszük a sajátos magyar szellemi értékeket, ebben a mindent átfogó nagy szellemi előrelendülésben épen általános zenekultúránk nem tudja betölteni a nemzetművelődés szempontjából őt megillető helyet. Kérdjük, mi lehet ennek az oka? Hiszen ha számba vesszük egy nép mélyebb zenekultúrájának legfontosabb feltételeit, akkor a magyar zenekultúrának a világon a legelsőik között kellene állnia. Aki közelebbről tanulmányozza a külföldi zenei viszonyokat, tapasztalhatja, hogy dacára a rövid multnak, amelyre a magyar zenei művelődés visszatekinthet, mégis

mennyire fölötté állunk tehetség dolgában, mind számban, mind kitünőségben, a külföldi zenészeknek. Az alkotó és előadóművészek között minduntalan feltűnnek magyar nevek, melyeknek képviselői nemcsak, hogy megállják helyüket a külföldi nagy metropolisok hangversenyáradatában, hanem a legelsőkhöz közé számíttatnak. Bartók, Kodály éppen sajátos magyar faji zenénkkel aratják külföldi diadalait s valami szilárd, határozott értéket képviselnek a sokféle modern zenei irányok kapkodó, kereső kaoszában. Csakis a népi zene ősforrása — melyből ők is merítenek — frissíthette fel, indíthatta új virágbaborulásra az impresszionizmus enervált, fülledt levegőjében teljesen korhadásnak induló Európa izenét. Nyugat már kimerítette, amije volt e téren, de nálunk csak most nyílnak meg a nagyszerű lehetőségek. *A művészelben tehát éppen a zene a legnagyobb nemzeti értékünk, mert a legsajátosabb, a legeredetibb.* Ősi népdalkincsünk ékes bizonyítéka a magyar nép zenei képességének. Mennyi hatalmas, egészséges őserő, mennyi szívbemarkoló panasz és fájdalom, ami ezekből a régi dalokból árad felénk! A borongó magyar bánat itt égő, eleven valósággá lángol fel, mintha igazolná, hogy csak a szenvedés szárnyain emelkedik a zene isteni, végtelen magasságokba. Ez a nép megtalálta érzésgazdagságának legmegfelelőbb kifejező eszközét a zenéjében. A tehetség, legyen az bármilyen, nem külső körülmények, befolyások terméke — ezek csak elősegítik, vagy gátolják kifejlődésében — csírája eleitől fogva ott van a lélek mélyén, az emberrel veleszületett. Hogy a magyar nemzet története folyamán oly kevés pozitív eredményt tud felmutatni a műzene terén, ennek csak külső okai lehetnek. A hiányokat itt, mint az egész kultúra területén történelmünk vérzivataros lapjai, a német kultúra befolyása s egyéb mostoha körülmények eléggé igazolják. Mihelyt a nemzeti kulturális fejlődésre kedvezőbb korszak következik, egy pár évtized elég volt ahhoz, hogy a magyar zenei Múza mintegy kárpótlásul a mostoha, meddő időkért, két kézzel szórja eddig elrejtett kincseit. Az összehozás óta annyit hangoztatott magyar kultúrfőlény tulajdonképpen a magyar zenében jutott először külföldön a legelismertebben, leghatásosabban érvényre, mert az összes népeket átfogó legegységesebb nyelven, a zene nyelvében szólt ahhoz, ami minden emberben a legmélyebb, legigazabb: az érzelmi világhoz.

És mindezen fényes eredmények dacára nagyon messze vagyunk attól, hogy nálunk mélyebb, szélesebbkörű, *a tömegek lelkéből táplálkozó* zenekultúráról beszélhessünk. Hiába vannak kiváló tehetségeink, alkotó művészeink, hiába büszkélkedünk azzal, hogy a hangszerjátszás terén külföldre került kiváló tehetségeinknek már nem igen van mit tanulniok, ha nem akarjuk megláttni azt a fontos problémát, amely akkor merül fel, ha a zenetanulást nemcsak mint virtuozképzést, vagy mint szakpályára való előkészítést, hanem mint az általános műveltség egy fontos kiegészítő részét, mint az általános léleknevelés talán leghatásosabb eszközét tekintjük. Ezen a téren igen sok pótolni valónk van a külfölddel szemben. Szinte irigykedve láttuk a tömegeknek azt az általános, mély zenekultúráját, amely pl. Németországban van. Hány és hány emberrel beszélhetünk itt, akiknek, lehet mondani, egyedüli szórakozása, vigasztalása, ünnepi órái, ha napi robotjuk után összeülhetnek egy kis kamarazenélésre, énekegyüttesre. Ha csak szó van a zenéről, felragyog a szemük, megelevenül külsőleg hideg, tartózkodó lényük. Látni rögtön játékból, hogy ezeknél a zene lelki érték, melyben közvetlenül élnek legbensőbb valójukat, nem pedig rájuk erőszakolt, divatból rájuk aggatott ismereti, művelődési tárgy. Muzsikuskok ezek a szó legnemesebb értelmében. Úgy érezzük, hogy a mi nyelvünkön ez a szó (amelyhez különben még igen művelt és széles látókörű

emberek szájából is bizonyos lenézés tapad, mert valami megbízhatatlan, nem egészen szolid foglalkozás dereng előttük) igen szerencsésen fejezi ki azt a különbséget, ami a magyar és a német zenei nevelés között fennáll. Nálunk a mult század virtuoz ideálja, tehát a technikai kiképzés áll még mindég a zenei nevelés középpontjában, ott pedig az általános zenei kiképzésre vetik a nagyobb súlyt. Ezért nálunk a kitünő hangszerjátékosok, podiumtehetségek, ott a muzsikuskor vannak túlsúlyban. Nálunk az egyének, szólisták, ott az együttesek, a tömegek produkciója áll előtérben. Nálunk még az együttesben is mindenki primhegedűs akar lenni, ott a nagybőgős, olyan áhitattal, büszkeséggel játssza szerény szólamát, mintha az egész mű előadásának sikere egyedül tőle függne. «Andacht zum Kleinen» ezt az igazi német erényt kellene jobban megszívlelnünk, mert nem a külső hatásra számító technikai készség, hanem az általános zenei intelligencia, a kifejező képesség, a hivatása fennköltségében való mély hit és nagy érdeklődés minden iránt, ami a zenével összefügg, jellemzi az igazi muzsikust. A zene tiszta forrásából merített idealizmusa aranyozza be egész lelki világát, viszont összes szellemi képességei erősítik zenei tehetségét. Nem győzzük hangsúlyozni, hogy így mélyebb zenekultúráról is csak ott lehet szó, ahol a zenei nevelés, mint az általános nevelésnek egy fontos kiegészítő része, az általános nevelés, mint a zenei tehetség megerősítésének fontos eszköze szerepel.

A zene nagy léleknevelő hatására már Platon, Aristoteles rámutatnak. «A jól irányított zenei oktatás — mondja Aristoteles — a nevelést szolgálja, mert nemcsak üdít, de a magasabb lelki életet is segít kialakítani. Ne legyen a játszás virtuozitás, mert ez könnyen nemtelen kézművességbe csap át». (Pol. VIII. 5—7.) Régi baja lehetett tehát ez a kézművesség a zenepedagógiának! Erre utal a mi nagy nőnevelőnk, gróf Teleki Blanka is, mikor pedagógiai irataiban követeli a zongorázás «lélekölő» idővesztégetetésének abbahagyását, és ha már zenéről van szó, inkább az ének tanítását ajánlja. (Kornis: A magyar művelődés eszményei II. k. 572. l.) El tudjuk képzelni, milyen lehetett nálunk a zenei kiképzés abban az időben, ha ilyen lenézésben részesült egy nagyszellemű pedagógustól. A hangszerjáték megtanítása magában véve valóban csak kézműves munka s így azon igazán nem lehet csodálkozni, hogy az ilyen zenepedagógia mindég csak mostoha gyermeke marad az általános pedagógiának, az olyan zenepedagógust, aki csak zongorázni, hegedülni stb. tanít, ugyan ki ismerné el a többi tanárokkal szellemi és társadalmi szempontból egyenrangúnak? De muzsikuskor lenni és muzsikuskorokat nevelni a nemzetnek egyenértékű egy misszióval. Szilárd meggyőződésünk, hogy Magyarország újjáépítésében ilyeneknek lesz nagy részük, mert nemcsak fejjel, hanem szívvel is dolgoznak. A zene a legbensőségesebb művészet, «die tönende Seele», ahogy ezt Goethe kifejezi. Minden zenei közlés lényege a lélek közvetlen társalgása a lélekkel. A zene és az emberi lélek e szoros kapcsolatából kell a zenepedagógiának kiindulnia, mindenkor szem előtt tartva a jelenben adott egész lelki struktúrát. Ami a gyermekkorban csak külsőségekhez tapadó öntudatlan élmény, az az érettebb korrall megkapja a tudatos átélés lelki háttérét. A gyermek- és serdülőkor mindinkább fellendülő pszichológiája, az általános pedagógiai, módszertani kutatások számos új szempontot szolgáltatnak a zenepedagógiának. Utóbbinak átértékelése ezek szerint a szempontok szerint Németországban már régen folyamatban van. A modern zenepedagógia vezérgondolata már a tanítás kezdeténél, hogy semmit sem szabad mechanikusan betanultatni a növendékkel, amit előzőleg zeneileg fel nem fogott, amihez kellő szemléletes élményei nincsenek: A gyermek szellemi képességeihez mért eszközökkel lelket, életet

kell önteni a tanításba, hogy azután a felsőbb fokon, mikor már van mit önmagából kifejeznie, lelket meríthessen a tanulásból. Az egész emberi lélek álljon mindég a zenepedagógus szeme előtt, melynek kiképzésében neki egy igen fontos terület jutott: az érzelmi világ fejlesztése párhuzamosan és kiegészítve az iskolában nyert túlnyomóan intellektuális neveléssel. Egy egész életre szóló, semmi által nem pótolható lelki értéket közvetíthet az érzelmi téren annyira fogékony serdülő korban, ha be tudja vezetni a fejlődő lelket a zene szentélyébe, meg tudja vele éreztetni ennek lelket emelő, az érzelem és fantázia világát nemesítő, tisztító hatását. Vajjon lehet-e egy Bach, egy Beethoven, egy Liszt szellemi kincseinek birodalmánál hathatósabb léleknevelő iskolát elképzelni? Az a mélységes, sziklaszilárd hit, ami Bachnál, az az istenkereső sóvárgás, ami Beethovennál, az a meleg, csupa szív muzsika, ami Lisztnél árad felénk, megtanít hinni, remélni, szeretni örök, egyetemes értékeket. Soha teljesen vigasztalan, teljesen csüggedt nem lehet az az egyén vagy nép, aki ilyen alkotásokat tud megérteni, magáévá tenni. *Ezért a zenetanulást nem mint luxust, vagy mint szaktevékenységet kell felfogni, hanem mint egy nemzet kultúrfejlődésének igen nagyfontosságú tényezőjét.* Az a nevelés, mely elmulasztja a zenei érzék helyes fejlesztését és ezzel együtt a lelki kultúra elmélyítését, bármilyen tudóssá is képezzen, egyoldalú, kemény és súlyoskezü marad.

Amilyen erősítőleg, kiegészítőleg hat a helyes zenei nevelés az általános szellemi képességek fejlesztésében, fordítva, épen így megtermékenyíti az általános műveltség a zenei tehetséget. Zenei képességek megfelelő általános képzettség nélkül csak féldolgokhoz, még nagy muzsikusoknál is keserű csalódásokhoz, küzdelmekhez vezetnek. Sajnos, nálunk a szakzenész egyoldalúsága valósággal közmondásos és nem minden alap nélkül. Nem is csoda, mert a hangszer-technika elsajátítása egész zenei pályájukon annyi idejüket veszi igénybe, hogy a dióhéjban összekapkodott, igen kevésbé megemésztett általános művelődési anyag nem sok nyomot hagy rajtuk. Továbbá dacára, hogy a zeneelméleti tárgyak olyan nagy helyet foglalnak el a tanárképzés tantervében, mi annak az oka, hogy zenészeinkben a legcsekélyebb érdeklődés sem él még a zene-tudományok iránt sem? Jól tudják azt külföldön, hogy nem holt betű, száraz adathalmaz, hanem a történeti és esztétikai ismeretek összekapcsolása az élő zenével gazdagítja valóban egy korról való zenei szemléletünket. Szemináriumi előadásokon minden eszközzel: *zenei bemutatásokkal*, más művészetekből vett analógiákkal, az egész kor szellemtörténetének feltárásával, belső hallás alapján való stílusgyakorlatokkal arra törekszenek, hogy a növendék zenei műveltségét, az élő zenéből kiindulva, beleillesszék az általános műveltség keretei közé. Régi mesterek műveinek előadása még a német egyetemeken is külön kollégium gyanánt szerepel, melyen minden hallgató hangszer tudása szerint — legyen az bármily szerény technikai készség dolgában, — részt vehet. A főelv, hogy aktív közreműködéssel és nem könyvekből ismertessék meg a különféle zenei stílusokat. Igy lehet igazi történeti öntudatot nevelni és erősíteni. Azokból az adatokból, amiket egy zeneszerzőről, egy stílusról vizsgálatra meg kell tanulni, vajmi kevés marad meg az emlékezetünkben, de megmarad egész életünkre az, amiről zenei szemléletünk van s amit bele tudunk illeszteni általános ismereteink közé. Itt is tehát a lelket, a történeti lelket, mely épen úgy megnyilvánult egy kor zenéjében, mint egyéb kultúrtermékében, kell a növendékkel megismertetni. Minden kor megtalálta a neki megfelelő formákat és kifejező eszközöket. Nem véletlen, hogy a középkor vallásos áhitatának az emberi hang, a barokk-korszaknak a súlyos pathetikus, ünnepies orgona, a rokokónak a dísz-

tésekre alkalmas cembalo, a szentimentális Werther-korszaknak a gyöngéd, lágy, kifejezésre alkalmas clavichord a romantika nagy érzelmi fellendülésének az ezerszínű zenekar volt a legkedveltebb zenei kifejező eszköze. Ott lüktet a felvilágosodás racionalizmusa a francia clavecin-művészet természetutánczó, leíró, hangfestő genre darabjaiban, a barokk vallási ellentétekkel küzdő mozgalmas lelke Bach fugáiban, a romantika szabadon kiömlő, szinte a végtelenbe, határtalanba törő érzelemgazdagsága a fantáziában. Igy értjük meg a kor lelken, szellemi mozgalmain keresztül a formákat, kifejező eszközöket, így erősíti az általános műveltség zenei műveltségünket. Ezenkívül mennyi tanulságot is meríthet minden szakmuzsikus a történeti visszatekintésből. Ott van pl. a 18. század! Hatalmas zenekultúrájának kincseit csak most kezdik felfedezni, méltányolni. De ennek a zenekultúrának meg is volt vetve jól az alapja. Az általános szellemi élet és a zeneművészek között a legszorosabb kapcsolat állott fenn, utóbbiak nemcsak zenei, de általános műveltsége is messze túlhaladta a mai mértéket. A zeneesztétikusok (Rousseau, Rameau, Herder, Marmontel) az élő műalkotásból indultak ki, az alkotó művészek műveiket tudományos alapon igazolták, magyarázták (Kuhnau, Rameau) az egyetemet a zenészpályára készülőök is rendszeresen látogatták. A század nagy művelődési, pedagógiai láza a zenei nevelésre is érezeti hatását. Olyan nagy és ünnepeelt mester, mint Bach Ph. Emanuel (1714—1788) csak egyike a sok kiváló zeneírónak, akik könyveket szerkesztenek a helyes zenetanításról: mindmegannyi bizonyítékai az akkori zenészek nagy, egyetemes tudásának. Csak egy ilyen században található visszhangra Meibomius mondása a zenéről: «Antiquissimam disciplinam, quae mortalium ingenia primis mundi seculis ad virtutem et humanitatem excitant» (Mattheson «Das neu eröffnete Orchester» III. Cap. 1713.).

Egy nemzet kultúráját elsősorban művelődési intézményei mutatják meg. Az általános reformtörekvések nem szorítkozhatnak csak az értelmi művelődés tényezőire. A tanári munka, a tanári hivatás jelentősége, erkölcsi értéke épen olyan nagy a művészet területén is. A magyar nemzet kulturális törekvéseiben számtalan tanubizonyítékát adta annak, hogy van benne érzék a művelődés ideális tartalma és jelentősége iránt, ezt kellene tettere váltani.

Legelső és legfontosabb feladat volna egy *magyar zeneudományi tanszék* felállítása egyetemünkön, mely centruma, kiindulási pontja volna egész zenekultúránk nagy restaurációjának. Különösen a magyar zeneelmélet-történet-esztétika szakavatott, rendszeres előadása fog égető hiányokat betölteni. Ha lesz, aki az érdeklődést fiataljainkban magyar zenei problémák iránt felköltse, egyesek eddig elszigetelt kutatásait egy egyetemi zenetörténeti szeminárium tudományos működésébe bekapcsolja, a külföldi magyar Collegiumokból hazatérő zeneudósaink tudását hazai kutatások szolgálatában gyümölcsöztesse, munkásságukat ide irányítsa, akkor, de csak akkor remélhetjük a mostani keserves, meddő viszonyok megváltozását, melyeknek eredménye többek között, hogy még egy megfelelő, kielégítő magyar zenetörténeti tankönyvünk sincsen. Mert ugyan ki és hol tudta volna felköltöni a törekvést arra, hogy szemben a nyugati népek zenéjének nagy multjával és hatalmas területével, ne nézzük le, hanem becsüljük, mentsük, dolgozzuk ezt a talán legelhanyagoltabb magyar szellemi parlagot? Csodálkozhatunk azon, hogy fiatal zeneszerzőink közül oly sokan idegen befolyások alatt állnak? Ki irányítja figyelmüket népdalkincsünk kiapadhatatlan gazdagságú forrására, a zenében megnyilvánuló magyar faji vonásokra? A magyar musicologusokra még igen nagy feladatok várnak. Az egyesek áldozatkészségéből megindított és máris nagy-

szérű eredményeket felmutató népdalgyűjtést meg kell szervezni. A módszeresen és minél szélesebb keretekben folyó gyűjtéshez szükséges gárda kiképzése, az anyag feldolgozása csakis egy egyetemi szeminárium feladata lehet. Ez a nagyszabású ügy már magában véve eléggé indokolná a tanszék mielőbbi felállítását. Szégyelnünk és titkolnunk kellene a külföld előtt, hogy a világhírű, igazi próféta-hivatást betöltő faji magyar zene ilyen mostoha elbánásban részesül saját hazájában.

A tanszék felállítása természetesen együttjárna a zenetudományi szeminárium keretében felállítandó *zenei szakkönyvtár* megteremtésével, amely az általános zenetudományi kutatásokhoz szükséges anyagával lehetővé tenné zenetudósaink itthoni munkásságát. A zeneművészeti Főiskola elsősorban pedagógiai intézmény. Így ennek megfelelően könyvtárának is a hangjegygyűjtemény és a pedagógiai irodalom szempontjából kell teljességre törekednie. Viszont a történeti értékkel bíró dolgoknak leghivatottabb őrzője a Nemzeti Múzeum zenei osztálya. Egyszerre nem tölthetünk be minden hiányt, de ha egyszer a kezdet megindul és a komoly magyar zenetudományi kutatásokhoz legalább a legszükségesebb lehetőségek megteremtetnek, a nemzetnek e téren is felszabadító szellemi energiái alapján a fejlődés rohamosan fog haladni és lépésről-lépésre hódítja majd meg a zenetudomány mindig több ágát, mindig szélesebb területét. Úgy amint külföldön, úgy nálunk is az Egyetem és a Főiskola a legszorosabb kapcsolatban kell hogy álljon egymással. (Példának hozzuk fel a berlini Hochschule f. Musik zenetanárképzőjének vezetőjét, aki a zenetudományok és a filozófia doktora, egyszersemind egyetemi tanár, szemináriumi gyakorlatait a Főiskolán, ezekhez kapcsolódó előadásait az Egyetemen tartja). Ennek a kapcsolatnak főfeltétele a zenetanárjelölt középiskolai végzettségének megkövetelése. Már magában véve ez a tény bizonyos fokig magával fogja hozni a zenei elméleti és gyakorlati kiképzés kellő egyensúlyozását, a zenetanárképzés szellemi színvonalának emelkedését. Ha ezenkívül a vizsgálatokon is nem a pillanatnyi produkció és a rengeteg időt rabló hangszertechnika, hanem az általános zenei műveltség és értelmiség áll a megítélés középpontjában, akkor remélhetjük azon szomorú tény megváltozását, hogy zenészeink — főképp a hónapokig nyüzött «hangversenydarabjaikkal» — csak a hangszereik mellett állják meg helyüket, de a legkisebb érdeklődést sem mutatnak még olyan kultúrértékek iránt sem, amelyek a legszorosabb összefüggésben vannak a saját hivatásukkal. Hazánk újjáépítésében mindenkinek kettőzött tudással és buzgósággal kell résztvennie. Az Egyetemnek, mint zenei művelődésünk tudományos fórumának feladata lesz egy olyan munkára alkalmas zenészgeneráció nevelése, amely a zene terén veti meg kultuszminiszterünk újjáépítő programjának két hatalmas pillérjét: a magyar nemzeti jellem kifejlesztését és a műveltség emelését. Minél többen lesznek sokoldalúan képzett magyar zeneszerzőink, tanáraink, tudósaink, kritikusaink, annál magasabbra fog emelkedni általános zenekultúránk színvonala is. Ha a középiskolai tanárokkal egyenlő képzettségű modern magyar zenetanárgeneráció kellő szellemi súllyal és felvértezettséggel fog küzdeni a zenei nevelés szükséges reformjaiért, az illetékes hivatalos körök is nagyobb figyelemben és támogatásban fogják részesíteni ezt az eddig mindig mellőzött, fontosságában nagyon kevésbé méltatott kultúrügyet.

Túlsokat adtunk eddig a külsőségekre. Lehet, hogy ebben a túlnyomóan «kifelé» való munkában nagy része van a XIX. századvégi zenei stílusnak is, ahol túltengett a hangzás teltsége, gazdagsága: az anyagiasabb harmónia. Ma

mintha a neoklasszicizmus jeligéje: «Die edle Einfalt des Gesanges nicht durch zu vieles Geräusch zu verderben» újra előtérbe jutna. A szellemibb melódia a vonalművészet kezd nagyobb méltánylásra találni. Az anyag minimuma, a kifejező eszközök egyszerűsége pedig együtt kell hogy járjon a lelki tartalom maximumával. Ez a szellem az, amely közel áll a magyar művészet Géniuszához. Az irodalomban, képzőművészetben a legsajátosabban magyar műalkotások a nagyvonalú, érzéstől, nemes pátosztól átitatott, tartalomban mély, formában egyszerű stílust mutatják. Ez a komoly, nagy stílus messze áll az aprólékos, könnyed, csillogó, virtuóz szellemtől. A tragikus magyar nemzet szenvedéseinek soha be nem telő pohara nemes, súlyos márványból és nem tarkán csillogó, törékeny üvegből való. A külső ügyeskedés, a raffinált virtuózkodás, a művészet érzéki elemeinek előtérbe állítása kívülről jött hozzánk és a nemzet lelkétől a legtávolabb álló elemeknél talált méltánylásra. Mind a mai zenei stílus átalakulási iránya, mind nemzeti Géniuszunk világosan mutatják, hogy a fentebb vázolt út az, amelyen zenei nevelésünknek minden téren haladnia kell. Így lehet reményünk arra, hogy nálunk is egy mélyebb, a nemzet lelkéből táplálkozó zenekultúra fejlődik ki, leghatásosabb előmozdítója a *lelki műveltségnek*, amely végeredményben kultúszminiszterünk nagyszabású, céltudatosan felépített kultúrprogramjának, a nemzet igazi szellemi műveltségének alapfeltétele.

Prahács Margit.

A Napkelet-pályázat első negyedét lezártuk. A bírálók — Dóczy Jenő, Hartmann János, Németh László, Rédey Tivadar — átnézték a beérkezett novellákat és verseket s a lap következő számában részletes jelentést adnak ki 158 pályaműről. Egyelőre csak a pályázatban tovább bocsátott, a díj odaítélésében számbajövő versfüzetek és novellák címeit közöljük. Mivel ezeket minél előbb be akarjuk mutatni s íróinknak sem szívesen okoznánk háromnegyed évi veszteséget, a négy jeligés borítékot máris fölbonítottuk s a műveket szerzőik nevével együtt adjuk.

A versenyben tovább bocsátott versfüzetek:

1. Atlantiszi kagylók. Irta Juhász Géza, Debrecen.

2. Húzd a kutat. Irta: Gulyás Pál, Debrecen.

A versenyben tovább bocsátott novellák:

1. Dolgozatok, amíg a mécsetek ki nem alszik. Irta: Szakáts László.

2. Aratósztrájk. Irta: Váczy József, Budapest.

A pályadíj odaítélésében esetleg

számbajövő műveken kívül néhány közlésre érdemest is találtunk, ezeket a részletes jelentésben tüntetjük fel.

Tanulmány (érthető okokból) még oly kevés érkezett be, hogy az anyag feldolgozását a következő negyedévre halasztottuk.

Hat kötet. Olyan hat kötet, amely valószínűleg csak ritkán jut a szakemberek körén kívül, de a háború utáni magyar kultúrtörékvéseknek olyan jellemző eredménye, hogy róla a nagyközönségnek is tudomást kell szereznie. Sopron városa középkori okleveleinek hatodik kötete hagyta el a közelmúltban a sajtót. Amikor a kiadványt megindították, sokan gondoltak a nagy idők szomorú példáira, félbenmaradt törekvésekre s íme, azóta úgyszólván minden esztendőben új kötetel áll a soproni levéltáros, Vitéz Házi Jenő, a tudományos világ elé.

A kiadvány eszméje akkor keletkezett, amikor még kétséges volt, magyar marad-e Sopron; legalább multját akarták magunknak megmenteni. Azután pedig éltette a gondolatot az, hogy mégis magyar maradt a város és éltette a szellem, ami szerencsétlen korunk tudományos életét áthatja: Kicsinyiségünk ellenére is még sebb, még egyszerűbb eredményeket mutatni fel a világ előtt, mint a boldog Magyarország idején.

Az újabb és újabb köteteket mindig fokozódó lelkesedéssel fogadta a tudományos világ; de Sopron példájának kétségtelenül hatása lesz idővel az egész nemzeti közszellemre is. Alig tagadható, hogy a magyar vidék legnagyobb része nem érzi a vélyet, a multat, amely fölött jelen napjait éli, nincsenek igazi helyi tradíciók, a nemzeti szellemnek nem ad reális tartalmat az egyes vidékek multjának ismerete. A nyugati országokban már régóta nagy a szerepe a tudományos eszközökkel dolgozó helytörténeti irodalomnak, nálunk inkább csak laikus feladatnak maradt az ilyesmi a nagy eseményekhez fűződő történetírás mellett. Kissé talaj nélkül állott tehát történetírásunk, ismervén az országos fordulatokat, változásokat, törvényhozásokat, de nem azok hatását a gyakorlati életben és nem azok tulajdonképeni eredetét, ismét a gyakorlati életből. S ezzel párhuzamosan a levegőben lebegett kissé a nemzeti érzés is, általános szolamokkal büszkélkedve csupán ezeréves multunkkal.

Házi Jenő Sopron városa történetének megrásására készül és a városi levéltár anyagának teljes kiadásával indult meg, élete célja felé. Nyomatásban újszólván először kerül kezünkbe egy magyar város multjának minden frásos emléke, amit a városi levéltár őrzött meg. Nem kiválogatva, országos szempontok szerint, nem egyes részletkérdések szempontjából, hanem összefüggően, megszakítás nélkül. Egy kisebb körön belül élénk hozzák az egész kezdődő magyar polgári társadalom életét, mindennapi gondjait, kicsiny és nagy küzdelmeit. E miniatűr-társadalom emlékeiben találjuk meg azt, ami a történelemben a mai kor emberét érdekli: Az egyén helyzetének rajzát a nagy egységben, az egyéni lelkiület szerepét a kollektív eszmékkel szemben. Sopron kiadványa kimeríthetetlen bányája lesz az átlagélet rajzának egy messze mult időben. S épen azért, mert messze mult idő, ami időnként teljesen elűtő formákkal, ép azért válik tanulságossá a kutatás benne örök emberi tényezők iránt; fölfedezése annak, hogy mi is az, ami most is él és akkor is élt az emberekben s hogy milyen eredményeket hoztak, mit alkottak akkoriban ezek a mindig közös emberi örök.

De nem csupán nemzeti öntudatunk mélyítését és emberi tanulságokat várhatunk a soproni szép vállalkozástól,

hanem erkölcsi hasznot hozhat az számunkra határainkon túl is. Sopron e kötetek a külföld előtt mindenkorra a magyar mult részeseének mutatják be és ezzel szellemileg mintegy újra meghódítják számunkra. Egyúttal pedig — hisz a köztölt iratok csaknem mind latin és német nyelvűek — a külföld tudományos kutatásának újabb útját nyitják meg történelmünkbe, hiszen a középkor aránylag gyér emlékei között szüksége van az európai történetírásnak minden messzeeső terület kiegészítő és összehasonlító feldolgozására is. Ezért lesz ez a kiadvány százados életű; nem jelent hirtelen szenzációt, de nemzedékek irodalmának nyújt majd táplálékot.

Hiába, nagy vállalkozáshoz nagy kitarítás és áldozatkészség szükséges. Nincs helye itt annak, hogy részletezzük, milyen óriási készültséget és fáradalmas munkát kíván középkori okleveleknek szakszerű kiadása. A szerző, aranyérmes vitéz, háborúban szerzett borzalmas sebesülését elfelejtve, ismét a legnagyobb önfeláldozással járó részét vállalta a nemzeti munkának, csak munkája értékében keresve annak jutalmát. Sopron városa pedig nem lankadó áldozatkészséggel viseli a kötetek kiadásának terheit. Polgársága annál nagyobb elismerést érdemel, mert kulturális feladatainknak mély szellemű felfogásáról tesz ezzel tanúságot; nem a gyors és pompázó siker csábítja, hanem a gondolat, hogy szilárd és örök alapok építéséhez járulhat hozzá. —n.

Prohászka. Tanulmányok. Össze-gyűjtötte: Brisits Frigyes dr. Budapest, 1927. Kiadja a Szociális Misszió Társulat. 412 l. Mindjárt a nagy püspök halála után nem kisebb ember, mint Apponyi Albert gróf — bár saját bevallása szerint személyesen nem állott hozzá közel — mondotta ki, hogy «so-kak közreműködésével és különböző nézőpontokból való megvilágítások útján az utókor számára meg kell őrizni Prohászka Ottokár egyéniségének és művének teljes képét, hogy hatása soha el ne múljon, de soha ne is gyengüljön. Amennyire csak lehet, ezt a rendkívüli, pótolhatatlan erőt működésben kell tartani, mert hozzá hasonló nem egy-hamar fog születni.»

Ezt a jelentős célt szolgálja minden elismerésünkre méltóan ez a könyv a maga 28 írásával, melyek között vannak ugyan rövidebb emléksorok, de túl-

nyomó részük csakugyan beható tanulmány; ez utóbbiak közül — a tartalomjegyzék szerint — 8 már előbb megjelent, míg a többi a kötet összeállítójának szerkesztői ügyességét bizonyítja. A komoly tanulmányok egyik csoportja impozáns összefoglaló képet ad Prohászka Ottokár monumentális alakjáról (Apponyi Albert gróf, Csernoch János, Glattfelder Gyula s a hírneves osztrák katolikus publicista: Eberle József), míg a másik csoportnak szerzői értékes részlet-tanulmányokban méltatják az apostoli buzgalmú papot, a tüneményes hatású lelkipásztort és püspököt (Mihályfi Ákos, Schütz Antal, Potyondy Imre), a Szentlélek hárfáját, a világirodalmi arányú misztikus teológust (Horváth Sándor), a nemzet nagy ébresztőjét és a magyar politikának történelmi alakját (Túri Béla), a nagyszabású szociálpolitikust (Czettler Jenő), a korszakalkotó vates-költőt (Sík Sándor) s a lángszavú szónokot (Banga Béla). Ezek a tanulmányok a többi méltatással együtt szinte teljesse teszik már most is Prohászka Ottokár nagyszabású egyéniségének és sokoldalú életművének képét, illetve jótékonyan megadják a további kutatásnak irányát és körvonalait. Külön örvendünk annak a fontos és szükséges megállapításnak, melyet a 134. s. köv. lapokon Horváth Sándor nagyértékű tanulmányában kapunk, hogy t. i. Prohászka a tulajdonképeni voluntarizmustól távol állott.

Kár, hogy a szép könyv nem jelzi az egyes tanulmányok eredetét s esetleges beszéd vagy előadás voltát. Viszont külön hála jár ki a kötet összeállítójának azért, hogy ily gyorsan állította ezt a szép és értékes emléket Prohászka Ottokár nagy alakjának. *Zimányi Gyula.*

Der Fall Mauritzius. (Jakob Wassermann nagy regénye, megjelent az S. Fischer kiadásában, 1928 Berlin.) A görög tragédia és igen sokszor a shakespearei színjáték is egész közel jár a rémdrámához. A világirodalom legnagyobb regényalkotásaiban gyakran megtaláljuk a néha nem is túlságosan rejtegetett ponyva regényt. A váz rendesen az meztelenre vetkőztetve: izgalmas bűneset, ordináré szerelem, tobzódó kolportázsromantika. De ami erre a vázra épült, ami a ponyva regény számára született mesét a legmagasztosabb költemények sorába emeli, abban van épen az író csodáatos teremtő ereje. A mese mindig

fontos a regényben mint váz, de a regény pusztá vázból nem állhat. A pusztá mese, akármilyen bonyodalmasan kanyarog is, akármilyen érdekfeszítően tudja is szőni a legkörmönfontabbá finomult írói mestertechnika, sivárrá válik. A történet üres vázszerkezetét meg kell tölteni atmoszférával, léttel. Az események árjának drámai rohanását fékezni kell az elmélyedéssel, a meditációval, amely a cselekedet rejtett rúgói mögé néz és a pszichológia fantasztikus színekben pompázó háttereit feszíti a premier plan-ban ágáló figurák mögé. A regénynek ez az atmoszférával való megtöltése, a rémdrámái váz bedisztelezése, próbaköve az írói nagyságnak. Megkeresni a mesében a nagy összefüggéseket, a mély és megrendítő szimbólumokat, a végtelenbe villanó távlatokat, a legizgatóbb emberi és társadalmi problémák komplexumait színekre bontani a mese fénytörő prizmaín át, ez a nagy író feladata s így lesz a ponyvaregényből a legmélyebb és a legátfogóbb emberi problémák monumentális regénye, mint Dosztojevszkijnál. A világirodalom legkiválóbb írói nem riadtak vissza ettől a merész úttól, amelyen a legdurvább kötömegeből csiszolták ki a világirodalom legtisztább színáport szikrázó gyémántjait s ezt az utat választotta a *Christian Wahnschaffe* után másodsor a mai német irodalom egyik legerősebb tehetsége, Jakob Wassermann. Ami ott még nem sikerült neki teljesen, azt szinte hiánytalanul valósította meg legújabb művében, a *Fall Mauritziusban*, amely kétségtelenül leghatalmasabb alkotása eddig s amely szinte kényszeríti olykor az elmélyülő olvasót, hogy a legnagyobbakkal és elsősorban Dosztojevszkijjal állítsa párhuzamba.

A Mauritzius eset, amely Wassermann regényének hátterében, ha úgy akarom középpontjában áll, a legszabályosabb bűnügy, a legkitűnőbb anyag egy ponyvaregény céljaira. Nem hiányzik belőle semmi, ami a nyárspolgár szenzációéhes fantáziáját izgathatja: szerencsétlen házasság egy szegény, de magas műveltségű fiatal ember, félig tudós, félig viláfgfi s egy jóval idősebb, vagyonos, de kicsinyes, nyárspolgári nő között; a fiatal férj szerelme az öregedő feleség izgalmas szépségű, szuggesztív egyéniségű és titokzatos testvére iránt; a feleség emésztő féltékenysége; a háttérben egy anarchisztikusan lobogó lángelme, rend-

külvü, de kissé kisklott típusa a nietschei Übermenschenek, aki azonban a közönség szemében a romantikus hős és intrikus rikító színeiben jelenik meg s végül a drámai kirobbanás a gyilkosság, amelynek a féltékeny feleség áldozatul esik. Mikor a regény megkezdődik, már az egész véres szerelmi és családi dráma lejátszódott. A törvényszék szenzációs tárgyalások során kibogozta a bűnügy szálaits a feleség-gyilkos férj, Mauritzius tanár, az eset koronatanujának döntőjelentőségű vallo-mása alapján jogerősen elítélve már jó tizenöt éve fegyházban ül. Ő maga soha nem vallotta be bűnét, de a vallo-mások és a körülmények kétségtelenül tisztázták bűnösségét. Az ügyesség vezetőjének, Andergast báró főügyész-nek ragyogó jogászai munkája volt a részletbizonyítékoknak mesterei csoportosítása s az igazság kibogozása az eset kuszált szálaik közül. Csak egy ember van, aki rendületlenül hisz Mauritzius ártatlanságában, az elítélt megrokkant, testileg-lelkileg megtört, öreg apja, aki folytonos kegyelmi kérvényekkel ostromolja a törvényszéket. És még valaki, akiben kétely támad az ítélet igazságossága iránt s ez a főügyész diák fia.

És itt sarjad ki a szenzációs ponyva-históriából a hatalmas eszme, amely a regénynek tartalmát, mélységet, meg-rázó erőt s olykor szinte természet-főlötti ízzást ad: az igazság. Az Igazság, az abszolút, minden relativitástól levetkőztetett, pusztá igazság, a megváltó, a megmentő, az összeroppantó, a gyilkos élű és mégis egyedül boldogító, egyedül megnyugvást adó meztelen igazság, *Az Igazság* nagy re-génye a Fall Mauritzius.

Ennek az abszolút igazságnak, a lét, a társadalmi együttélés e végső lehetősé-gének, minden társadalmi szervezet ez egyetlen szilárd talpkövének és principiumának fanatikusan rajongója a fiatal Andergast. Komoly, elmélyedő fiatalember. Magános lélek, anya nél-kül nőtt fel. Csupa szenzibilitás, épen ellentéte apjának, aki a maga meg-csontosodott bürokratizmusában szin-tén fanatikusa az igazságnak, de annak az igazságnak, amelyet a jog és a tör-vény rideg, gyilkos betűi bátyáznak körül s amely rég kivetkőzött már abszolút érintetlenségéből, mire a jogi rabuliztika szövvényes útvesztőiből a napvilágra kerül.

És a fiatal Andergast megteszi az utat visszafelé a rég letárgyalt Mau-

ritzius-bűnügy homályos útvesztőin. Hiányokat, tátongó réseket fedez fel a jogi szillogizmusok két rettenetes bilincsben végződő láncain és elindul az Igazság felkutatására. S mint az Aranyláz kietlen hőmezőin ide-oda csetlő-botló Chaplin, olyan merészen és törekenyen, olyan ellenállhatatlan lobogással, olyan lerázhatatlan lelki kényszertől sarkalva vág neki a világ ismeretlen vadonának, hogy az Igaz-ságot a legszörnyűbb szakadékok fene-kéről is felássza.

Léleketelállító, megdöbentő, az Igazságnak ez a lihegő Odisszeája. A fia-tal Andergast Berlinbe megy. Állítólag ott van ennek a bűnügynek a korona-tanuja, Waremmé, az elzüllött lángelme. Warschauer álnév alatt él ott. Nyelv-órákat ad a legkülönbözőbb idegen nyelvekből. Olsó kifőzésekben ét-kezik kétes egzisztenciákkal, akikkel ki nem nyomozott, titokzatos bűnök lo-pakodnak a homályban. És az elkényez-tetett bárógyerek, a főügyész fia, le-száll ide, a depraváltak világába. A nyomába szegődik Warschauernek. És ennek az életén keresztül belelát az élet feneketlen poklába. Ismeretlen, soha nem sejtett borzalmak tárulnak fel előtte. A vad nyugat mohón fel-cseperedett városaiban jár, ahol emberi és állati hullákon tapos végig az élet lihegő érvényesülési vágya. A chikágói vágóhíd lángoló hekatombájainak vér-szaga szédíti meg. A nyomor, a szen-vedés, a kétségbeesés, a kínzó igazság-talanság látomásai csigázzák. Látja a véres homlokú néger óriást a halál-félelem emberfeletti erőfeszítésével szá-guldani a szabadság paradicsomának lincselő ököljoga elől. Látja a tömeg-nyomor férges nyüzsgésében vergődő leprás aggastyánt. Bejut a börtönökbe. Búzós lélekdögök hevernek szörnyű vasketrecek fenekén. És egymást vált-ják a legfantasztikusabb torzók, a nyomor, a kétségbeesés, a bűn vér-fagyasztó kimérái, a modern társadal-mak szemfényvesztő illúzióval össze-tolt színfalai mögött. De az igazság elszánt kis hőst nem riasztja vissza, semmi nem tántorítja meg. Warschauer sokat szenvedett. Ezerszer megpróbálta, minden vérebével meg-hajszolta, minden választó vizében megfürdette az élet. De van, aki még rettenetesebben szenvedni miatta. Év-tizede bezárva ártatlanságának lázító tudatával. Igazságtalanul. Ezt az igaz-ságtalanságot kell minden áron ki-küszöbölni. Fényt kell deríteni az

igazságra, ha török-szakad. És a kis Andergast, mint eleven lelkiismeret tapad Warschauerre. Nyomában van minden lépésének. Odavetett szavakkal idézi kísértő asztrál életre az eltemetett multat. Nem az utólagos analízis unalma, hanem a lelket izgalmasan szuggeráló pszichológia mesterműve az, ahogyan ez a kis vizsgálóbíró vallo-másra kényszeríti ezt a legkonokabb bűnöst, ezt a megátalkodott szellemi anarchistát, a jó és rossz határán rég túlbillent cinikus Übermenschet. Nincsenek kínzóeszközei. Mégis egyenkint, szinte mondat- és szófoszlányonkint szedi ki Warschauerből az igazságot.

És amit életútjának rémpanorámájában látott, az elhalványodik amellett a vértől, vad szenvedély lobogásától bíboros tragédia mellett, amelynek legártatlanabb áldozata a börtönben sínylőddő Mauritzius. Itt lép újra előtérbe, egészen más színben, egészen misztikus megvilágításban a bűnügy másik szereplője, Anna Jane, a meggyilkolt Mauritziusné testvérhuga. Angyali szépség, aki szelíd harmóniájával, a legdiszharmonikusabb szenvedélyeket kavargatja föl. Valósággal manicheus keveréke fénynek és árny-nak, szeráfi üdvnek és sátáni rontás-nak. Szenvedélyesen vakbuzgó és vakbuzgón szenvedélyes. De szenvedélye emésztő poklát, hite hideg színekkel festett mennyországába takarja. Ő áll a tragédia tengelyében. Mielőtt a színen megjelenik, már lejátszódott valami döbbenetes közte és Warschauer-Waremme közt. Ez üldözi és hatalmában tartja, de viszont maga is eltéphetetlen szenvedély szálaival van hozzáfűzve. Azután különös, megmagyarázhatatlan viszony kezdődik Anna Jane és sógora közt. Olyan, mintha a lány nála keresne oltalmat, menedéket valami ismeretlen üldöző elől. Olyan bonyolult, sűrű és rejtelmes villamosságtól feszült az atmoszféra, mint valami Dosztojevskij regényben. Aztán egyszerre kirobban a szörnyű feszültség. Leccap a villám. Mauritziusék házában eldördül a végzetes revolverlövés. Mauritziusné, aki érkező férje elé siet, holtan esik össze a kapunál. Ki a gyilkos? Az eseménynek csak két tanuja van: Anna és Waremme, aki állítólag a rettenetes előérettől gyötört Anna telefonhívására rohant oda és épen az utolsó pillanatban érkezett. Ő csavarta ki a revolvért Mauritzius kezéből és dobta a bokorba. De a revolvért később nem találták

meg. Mauritziusné hátulról érte a lövés, holott szemben állt férjével. De talán ijedtében fordulhatott meg épen mikor a revolver elsült. És Mauritzius tagadta a gyilkosságot, jóllehet nem tudta zavaros védekezésében elhíhető lefolyását elmondani az esetnek.

Ezek azonban olyan ellentmondások, amelyek most utólag gondolkodóba ejtik az ügyészt, akit mélyen megráz egyetlen fiának eltűnése. Ő is kutatni kezdi az igazságot, természetesen a maga jogi előítéletekkel és korlátokkal körülbástyázott felfogásában. Újra áttanulmányozza az iratokat. Rájön a bizonyítási lánc hézagaira. Megtalálja a kényes pontokat. Nem nyugszik. Elszánja magát a leghiteltlenebb lépésre. Bemegy a fegyházba. Mint ember áll szemben az elítelt Mauritziusszal és töredelmes vallomásra bírja. Most Mauritzius rekonstruálja a történeteket, amelyeket előbb Warschauer-Waremme rekonstruált a kis Andergast előtt, természetesen a maga tudása szerint. Az ismét a megírás művészetének bravurja, hogy kerekedik ki ezekből a párhuzamosan boncolt szubjektív igazságok közül az objektív igazság.

Mauritziusnak sikerül meggyőznie az ügyészt ártatlanságáról, bár azt makacsul vonakodik most is megmondani, ki ölte meg hát a feleségét. A főügyész nem is kutatja. A törvény nem engedi, nem akarja már ezeknek a régi dolgoknak felbolygatását. De az ártatlannal vezeklő Mauritziuson is segíteni kell. A főügyész kegyelmet eszközöl ki számára s a rabot hosszú évek gyötrelmes szenvedése után szabadon bocsátják, mikor épen valami letargikus béke kezdett már a szívébe szállni.

De hát ki volt akkor a bűnös? Hol az igazság. Az igazság kis fanatikus színterének végső megfeszítésével, a testi és lelki összeroppanás határán, láztól gyötörve, égő ajkkal és kicserepesedett szájjal kiássa Warschauerből a tragédia nagy titkát. Mauritziusné Anna ölte meg, azzal a revolverrel, amelyet üldözője, a szerelmes Waremme adott a kezébe. Megölte gyűlöletből, féltékenységből, kétségbeesésében, végsőkéig feszült idegességében, mert szerelmes volt Mauritziusba. Azután a tárgyaláson elveszítette Mauritziust, mert nem tudta megbocsátani sem magának, sem neki ezt a végzetes szerelmet, mert meggyűlölte azért, hogy kénytelen volt szeretni.

A kis Andergast a megkaparintott igazsággal a markában rohan haza.

Férfiasan az apja elébe áll és elmondja neki, hogy a Mauritzius esetben tisztomord történt, Mauritzius ártatlan. Kezében vannak a bizonyítékok. És ekkor kerül egymással szemtől-szembe a két igazság. Az apa régi és a fiú mai igazsága. S a kettő homlokegyenest ellenkezik egymással.

Az apát nem lepi meg fia előadása. Tudja ő is, hogy Mauritzius ártatlan. Meg is tette, ami emberileg tehető. Mauritzius szabad. Kegyelmet kapott.

— De rajta van a gyilkos bélyeg, a bűn hamis foltja — sikolt fel a fiú. Ez rosszabb mint a legkiáltóbb igazságtalanság. Meg kell szabadítani ettől a rettenetes tehetől. Mauritzius ártatlan. Nem kegyelmet kell neki adni, hanem igazságot szolgáltatni. Mert ez a kegyelem őt.

De ő az igazság is. Felforgatja a törvényes rendbe vetett hitet, ha az ekkorát tévedhet. Ha a bűnöst keresi, akik már elhelyezkedtek az életben, tragédiák egész lavináját indíthatja meg.

— Mindegy. *Fiat justitia et perat mundus.* — Sikoltja szinte az önkívület határán a fiú s a két ellentét most a maga legelkeseredettebb szilajságával robban össze. Pedig a kegyelem akkora már csakugyan elvégezte romboló munkáját. Mauritzius nem bírta elviselni a kegyelem terhét. A világ számára továbbra is gyilkos maradt s ide-oda bolyongva, kegyetlen számkivetettségében a robogó vonatról a végtelenség országútjára lépett. S mikor a fiú ideglázt kapott a megláncolt igazság vérébe fújtott mérgétől, Mauritzius már összezúzott testtel feküdt önmagával együtt lerombolt igazságával, valamelyik svájci szakadék fenekén.

Wassermann ezzel a regényével a legmonumentálisabbat alkotta meg művében, amely eddig is a legjelentősebbek közé tartozott a modern német regényirodalomban. Ha valaha, úgy bizonyára ebben a Fall Mauritziusban sikerült a német regényírásnak Dosztojevszkij közelébe jutnia. Nemcsak abban van ez a rokonság, hogy a szinte ponyvázú vázra sikerült olyan monumentális épületet emelni, amelynek gerendái a mai társadalmat tartó leg-hatalmasabb eszmék, hogy az érdekesfeszítő történet lidércfenyétől becsalogatva, a legfélelmesebb lelkiingoványok útvesztőibe bemerészkedik az olvasó, hanem abban is, hogy Wassermannnak sikerült ellesnie és mesteri tökéletes-séggel alkalmaznia Dosztojevszkij módszerét az alakok beállításában. Doszto-

jevszkij alakjai látszólag bonyolultak, titokzatosak, önmaguknak ellentmondók, pedig ez csak annak a technikának az eredménye, amellyel Dosztojevszkij őket a cselekményen végig viszi. Először rövid jellemzésüket adja. De mindjárt első aktív szereplésük ellentmond részben ennek a jellemzésnek. Erre a regényíró kísérletet tesz az ellentétek kimagyarázására. Újabb szereplések, újabb oldalait mutatják a szereplőknek. Ezek az ellentétek izgatják az olvasót. Felkeltik benne az érdeklődést és a vágyat, hogy az egymásnak ellentmondó cselekedetek útvesztőjében üldözőbe vegye az alakokat és tetten érje azokban a pillanatokban, amelyekben lényük talányosságát megfejtetheti. Ez a technika azután csodálatos élelet lehel a regény szereplőibe. S ugyanez történik Wassermannnál is, akinek alakjai visszafelé rekonstruálódnak az egysíkú jelenből az egyre félelmetesebb dimenziókkal kibontakozó multba. Folyton új meg új oldalokról látjuk őket. Wassermann még fokozza Dosztojevszkij technikáját azzal, hogy nemcsak magukból a szereplőkből indítja el egyéniségük egyre változó megvilágítását, hanem azzal is, hogy a többi szereplők ellentétes és szüntelen változó felfogásának, megítélésének, érzésének legkülönbözőbb megvilágításába helyezi őket. Ezzel a zavarossággal, a szüntelen megszakított és folyton újra kezdett szálaknak kuszálásával, a cselekmény száguldó iramának ezzel a mesterkelt lassításával éri el az atmoszférának azt a feszült ízzását, amely ezt a súlyos regénykoloszszt szinte könnyed olvasmánnyá varázsolja.

Talán nem utolsó erénye az sem, hogy költő is tud lenni. Stílusában epikusan hömpölygő erő van. Egy világ áradását érezzük. Abban a grandiozus látványosságban, amely először pörgeti le az ifjú Andergast szeme előtt az élet és a társadalmi rend visszájának borzadályreflektoros revüjét, új társadalmak, új ambíciók, új fájdalmak és örömeik hősi vajadásának harci lár-mája csattog felénk. Apokaliptikus képekké csorren a világ abban a gigászi kaleidoszkopban, amelyben a szerző az élet szintjének és visszájának diribdarabra tört szilánkjait összerázza. Talán ezzel is azt akarja még közvetlenebbül érzékelteni, hogy csakugyan a világnak kell összeomlania, hogy igazság legyen.

Ibsen és a magyarok.

1849-ban egy fiatal norvég patikussegédet annyira megkapott a magyar szabadságharc hősi küzdelme és tragikus elbukása, hogy a vitéz néphez lán-goló költeményt írt, melyben azt mondja, hogy ha majd egyszer a zsarnokok-tól elnyomott népek mind feltámadnak, a magyarok szent neve lesz írva arra a zászlóra, amely alatt a harcba indulnak. Ezzel a költeménnyel egy fényes írói pálya kezdődött, egy ragyogó név indult útnak a Parnasszus felé. Ezt a lelkes versíró patikussegédet ugyanis Ibsen Henriknek hívták.

De Ibsen nemcsak a távolból küldött üdvözlőt hozzánk, hanem — ekkor már mint messze-híres drámaíró — meg is látogatta Magyarországot. E látogatás 1891 áprilisában történt az *Élet* c. folyóirat kezdeményezésére és gróf Zichy Géza intendáns meghívására. Az északi óriás akkor Németországban lakott és éppen Bécsben volt átutazóban, így hát nem kellett nagy kitérőt tennie, hogy a magyar fővárost meglátogassa.

A magyar szellemi élet vezetői közül addig csak Pulszky Ferencet ismerte, akivel az 1873-iki bécsi kiállításán találkozott. Mikor bemutatták neki Pulszkyt és ő megtudta, hogy magyar emberrel beszél, nyomban kérdezősködött a magyarok sorsa iránt és megemlítette, hogy Magyarország állapota azért is érdekli, mert az ő hazája, Norvégia is egyik kellemetlen szomszédjával él dualisztikus viszonyban. (Norvégiát t. i. akkor még Svédországgal perszonális unió kötötte össze).

De Ibsen sem volt már ekkor ismeretlen a magyar közönség előtt. A Nemzeti Színház két darabját mutatta már be: *A társadalom támaszai* és a *Nórát*, a harmadikat, *A népgyűlölőt* akkor vették tervbe és színre is hozták még abban az évben. A kolozsvári Nemzeti Színház pedig éppen Ibsen budapesti látogatásának hetében tűzte műsorra a *Kísértetek*-et. A kolozsvári színházdirektor megbízásából járt is Ivánfi Jenő Budapesten, hogy meghívja a nagy költőt Kolozsvárra, de e látogatás nem történhetett meg, mert Ibsennek haza kellett utaznia.

Budapestre 1891 április 19-én érkezett és az Angol királynőbe szállt. Tiszteletére másnap a Nemzeti Színházban *Nórát* játszották, a címszerepben Márkus Emiliával. Helmert Gyenes, Rank orvost Ujházy, Krogstadot Szacsvay és Lindenét Szacsvayné játszotta. Ibsen gróf Zichy Géza és Paulay Ede társaságában az igazgatósági páholyból nézte végig az előadást. Felvonások után a közönség tombolva ünnepelte az ősz költőt, ki előbb a páholyból hajlongott, később azonban a lámpák előtt is meg kellett jelennie, sőt vastapsban is volt része. Mikor a színpadon Márkus Emilia megköszönte neki, hogy ilyen kitűnő szerepeket írt a színészeknek, Ibsen azt a mondását ismételte, amivel darabjait ő maga rendszeresen jellemezni szokta: Teufeleien! Teufeleien! Márkus Emilia Nórájától különben igen el volt ragadtatva.

Másnap az Operában *Lohengrint* nézte meg, harmadnap ugyancsak az Operában a Nemzeti Színház színészeitől *Elektrát* s negyedik nap a Népszínházban a *A piros bugyellárist*. Jászay Marit is, Blahánét is kitűnő színésznőknek tartotta.

De nemcsak színelőadásokon vett részt, hanem megtekintette az Epreskert-utcai művésztelepet és régi ismerőse, Pulszky Ferenc vezetése alatt a Nemzeti Múzeumot is. A régiségtárban főképen az 1848—49-iki emlékek érdekelték. Járt a képviselőházban is, ahol akkor éppen Szilágyi Dezső igazságügy-miniszter beszélt.

Egyik délután meglátogatta Jókai Mórt is. A nagy mesemondó akkor gyengélkedett s nem hagyhatta el lakását, de Ibsent olyan szeretetreméltóan fogadta, hogy távozáskor vendége csókkal búcsúzott el tőle. Az újságíróknak azt mondta, hogy Jókai a legfiatalosabb szellem, akit valaha ismert.

Megható volt az a mód is, ahogyan Petőfi tiszteletének adott kifejezést. Amikor kocsija a Petőfi-szobor közelébe ért, megállította és gyalog, levett kalappal közeledett a szoborhoz s Petőfi ércmását így köszöntötte: Te Istenhez hasonló ember!

Természetesen Ibsen az ünneplő lakomákat sem kerülte el. Április 21-én a Continentalban volt vacsora a tiszteletére. Ezen legnagyobbbrészt politikusok és publicisták vettek részt. A kormányt gróf Bethlen András földművelésügyi miniszter képviselte. Az első pohárköszöntőt gróf Apponyi Albert mondta.

Másnap este az írók és művészek hívták meg vacsorára. Katona Lajos, az *Élet* szerkesztője franciául, Baumgarten tanár norvégül, Rákosi Jenő németül, Pruzsinszky János tanár pedig latinul köszöntötte fel. Ibsen a következő szavakkal válaszolt:

«Régen volt, több mint negyven esztendeje már, mikor első költeményemet valamelyik lap közölte. Huszonegyéves voltam akkor s ez az első versem a magyar nemzetet aposztrofálta. Eljutott hozzánk egy szabadságáért küzdő nép vívódásainak híre s mi lelkesedve fogadtuk e hírt és megszerettük ezt az idegen népet. Az a mesés küzdelem valami álomfélének tűnt fel nekem. És különös, hogy most, amikor negyvenkét év múlva magyar földön vagyok, ugyancsak álmot vélek látni. Az a lelkesedés, az a barátság, melyet tapasztalok, az a megértés, melyet találok, olyanok, mint valami titokzatos, kedves, megifjító álomnak képei. Köszönetem értük és köszönet a lelkesedésért és a szíves vendéglátásért».

... Most, hogy a Nemzeti Színház a nagy drámaíró centenariuma alkalmából ciklust rendez, nem árt, ha emlékébe idézi közönségünk Ibsennek viszonyát a magyarokhoz, amely vajmi más volt, mint a másik nagy norvég írónak, Ibsen nászának, Björnsonnak gyűlölködése, igazságtalan támadása a magyar «zsarnokság» ellen, az «elnyomott» nemzetiségek érdekében. *Galamb Sándor.*

Hangjátékpremier a Stúdióban. Amikor felteszem a rádió hallgatóját a fülemre és izolálom magam a világtól, vagy tökéletes csendben, kényelmes karosszékekben a hangszóró elé ülök, hogy hallgassam a rádió stúdiójából közvetített hangjátékot, a következők jutnak az eszembe.

A hangjáték nem a mai értelemben vett színpadi munka.

A hangjáték a mai színdarab eszközeivel ellentétben teljesen idegen eszközökkel kell, hogy dolgozzék.

A hangjáték olyan irodalmi műfaj, mely a szem, a látás teljes kikapcsolásával, egyedül a fülön, a halláson ke-

resztül, párbeszédes alakban elemi, személyi és tárgyi hangok segítségével érzékelteti a hallgatóval a cselekvényt és annak színhelyét.

A mai dráma bölcsőjéhez kell visszamennünk: a görög tragédiákhoz. A klasszikus görög írók sohasé a szemnek, mindég csak a fülnek dolgoztak. A nagy görög amphiteatrumokban, ahol 30.000 ember is elfért, nem számított a szín. Ott megjelent a színész, nem is a saját alakjában, hanem magas-sarkú és magastalpú saruban, hogy nagyobb méretű legyen; merev, torz álarcokban, ami az arcát teljesen eltakarta; a szája előtt hangerősítő-

készülékkel, amely készülék nemcsak a hangjának erősségét, de a hangjának tónusát is szerepének megfelelően teljesen átalakította. Nem volt fontos a színészi munka, a színészi ábrázolás, egyedül és kizárólag a hang volt a fontos, amit mint egy zenekar kísért az aktívan szereplő karének. A görög színészeknek egyedüli és főkötelessége volt a tragédiának fenségeseen szárnyaló szövegét tisztán, érthetően és harsogó dikcióban érvényre hozni.

S amikor Shakespeare lép a világ elé drámáival, nála is a hang, a dikció a fontos. A színt, ami sohasem volt, pótolta a színes költői nyelv és ábrázoló párbeszéd.

Annak az írónak, aki hangjátékot akar írni, ezekre kell gondolnia. Annak végig kell tanulmányoznia a dráma csecsemőkorát és újra meg kell tanulnia a stílusban a fenségeseget, a magasan szárnyalót. Mert amikor egyedül a fül hallgat, az a fül szépet és fenségeseget akar hallani. Hiszen csak a szövegre van utalva.

Olyan cselekvényt kell választania, mely cselekvény nem történésekben, nem képekben, hanem a lelkekben bonyolódik le.

Tisztában kell lennie az írónak azzal is, hogy a hangjátékban a cselekvény nincs egy színhez, vagy mondjuk három felvonásban három színhez kötve. Sőt! A szín a cselekvényhez képest állandóan változhat. Egyik helyről a másikra mehet, olyan helyre, ahol a cselekvényt a legalkalmasabb lebonyolítani.

Egy másik igen fontos dolog az, amire ügyelni kell, hogy a darabban legföljebb négy főszereplő lehet. Azok is olyan szereplők, akiknek a hangtónusa feltűnően különbözik egymástól. Pl. Fiatal és öreg férfi. Fiatal és öreg nő. A fül ugyanis csak úgy tud megjegyezni hangról egy-egy szereplőt, ha annak sajátos organuma van...

Amikor tehát a hallgatót a fülemre vettem, hogy a Stúdió első hangjátékpremierjét végighallgassam, ezeket gondoltam el előzőleg magamban és így hallgattam végig Börzsönyi Béla «Hét fakereszt» című hangjátékát. És csalódtam. Menjünk csak végig a hangjáték követelményein.

A hangjátéknak csupán a párbeszédekben szabad érzékeltetnie a színt. Börzsönyi már itt téved. A felvonások előtt és után is, ha csak pár sorban is, de megszólaltatja a költőt. Erre pedig semmi szükség nincsen.

Darabszövegének stílusa már megfelelő. Szép, szárnyaló, irodalmi szöveg. Ez azonban az egyetlen értéke.

A három felvonásban csupán két színhez tapad oda szinte érthetetlenül. A temető és Anikó lakása. Holott pompás alkalmat nyújtott neki a téma a színek egész skálájához. Megfesthette volna az utat hazafelé az elrabolt Kárpátokon keresztül Budapestig. A harmadik felvonásban, amikor a hét hős nem kíván az Úr ajándékával élni, nem kíván életben maradni, hanem visszamegy a temetőbe: a hősi halálba, mért választja újra a temetői színt és mért nem viszi fel a családottan visszatérő hősöket a mennyországba az Úr színe elé — ez teljességgel érthetetlen. Mennyivel szebb és alkalmasabb szín lett volna az Úr trónusa a szárnyaló szöveghez.

A darabban így sem mozgalom, sem cselekmény nincs. Nem is háromfelvonásos hangjáték, csak egy szépen megírt kis eposz. Hogy mért nevezik hangjátéknak és mért háromfelvonásnak, azt nem tudni.

Igy ez a kü munka: tárgyban már sokszor megírt (Emőd Tamás, Bibó Lajos), lélekben már sokszor megsíratott és cselekvényben már sokszor megúnt téma.

A hangjáték alapköteteléséhez nem ilyen munkával kellett volna hozzájárulni. Aki hangjátékot akar írni, annak meg kell csinálnia a hangjáték dramaturgiáját és hosszú és komoly tanulmány után nyúlhat csak ehhez a teljesen új és töretlen műfajhoz.

Hallgatni kell Berlint, Stuttgartot, Breszlaut! Ott sokat lehet tanulni! Ott már tudnak!

Felsőbüki.

Színházi szemle.

Kétes értékű szolgálatot tesz Zilahy Lajosnak az, aki e jeles író legfrissebb munkáját, a Nemzeti Színházban bemutatott *Szibériát* a miliő hasonlósága miatt összeveti Fazekas Imre *Trojkájával*, mégha megállapítja is, hogy a *Szibéria* mennyivel kitünőbb amannál. A kettőt épen úgy nem szabad összehasonlítani, mint ahogy egy gicset sem jogosult egy művészi ábrázolással együtt említeni pusztán a tárgy rokonsága vagy azonosság miatt. Mi dicséret rejlik abban, ha egy irodalmi értékű munkáról megállapítjuk, hogy nem fércmű?

Igen, Zilahy Lajos darabja van olyan értékes alkotás, hogy kötelező vele

szemben a magasabb mérték. S ha e magas mérték talán itt-ott egyet-mást fogyatékosnak is talál e munkában, még ez is okvetlenül nagyobb elismerés, mintha egy alacsony színvonalhoz mérve halmozzuk el dicsérrel.

Zilahy darabjának láttára az első, ami megkap bennünket, a környezet-ábrázolás ereje és biztossága. A szibériai deportáltak tábora a közjük büntetesképpen helyezett magyar foglyokkal, olyan mélységesen igaz, szomorúságában annyira megrendítő, kivételében annyira művészi, hogy irodalmunkban párját ritkítja. Zilahy már *A fehér szarvas*-ban is elsőrangú milió-ábrázolónak mutatkozott, ez a műve azonban még ahhoz képest is emelkedés.

Színepi technikája is egyre izmosodóban van. Jeleneteinek fölépítését, hatásesszövegeinek ötletességét és egyúttal nemes irodalmiságát nézve, fiatalabb drámaíróink között kétségkívül ő a legkülönb.

Ami most már e milióban az írónak fő közölnivalója, az egy szerelmi történet, amely négy személy között játszódik le. E négy személy közül csak három jön a színpadra, de a negyediknek — a fogoly Sárkány főhadnagy otthon maradt feleségének — alakja és története is ott játszik, ott él a többi színepi háromnak sorsában. Erről az otthonmaradt asszonyról a fogoly férjnek az a gyanuja van, hogy egyik fogolytársával Gyéresi hadnaggal még odahaza viszonya volt. Itt a fogságban egyenesen kérdőre is vonja Gyéresit, ez azonban tagad. Mi úgy sejtjük, hogy csak lovagiasságból tagad s a gyanakvó férjnek van igaza. A két férfi itt az orosz deportáltak között ismét vetélytársa lesz egymásnak. Mindketten beleszeretnek egy kis orosz lányba, Lizavetába, de míg Sárkány egész lelkével, addig Gyéresi — mi legalább így értjük — csak futó kalandképen. Sárkány el is meghatározza, hogy a szabadításukért jött hajóra nem száll föl, hanem otthon hagyva feleségét, itt marad Lizavetával. Gyéresi azonban örömmel fogadja a szabadulás hírért, hazakészül és — mi úgy sejtjük, — hogy nőül fogja venni Sárkány feleségét. Az indulás percében azonban közéjük áll Lizavéta s kijelenti, hogy ő nem Sárkányt, hanem Gyéresit szereti. Sárkány erre lélekben összetörve hajóra száll, hogy visszatérjen feleségéhez, Gyéresi pedig — talán azért, mert most már úgysem lehet övé Sárkány felesége, vagy talán azért, mert nem akar barátjának éle-

tébe még egyszer rombolóan belenyúlni, — itt marad Szibériában, elfogadva Lizavéta szerelmét.

E sorok írója az előadás alatt és az előadás után még egy-két óráig nem kételkedett abban, hogy a darab fordulatai csakugyan azokból a motívumokból következnek, amelyeket ő indítékoknak lát, elolvassa azonban a napilapok bírálatait, meghökkenve tapasztalta, hogy egy-két kritikus a lelki események motívumait másképpen magyarázza. Az eltérések különösen két pontban mutatkoztak: 1. Sárkány felesége és Gyéresi között nem történt semmi, 2. Gyéresi is igazán szereti Lizavetát.

A *Napkelet* kritikusa e vélemények nem ingatták ugyan meg abban a hitében, hogy ő magyarázza jól a darabot, mindamellett az a tény, hogy régi színházjáró emberek között a darab motívációjának értelmezésében ilyen lényeges eltérések mutatkozhatnak, arra utal, hogy az író okvetlenül tévedett, amikor darabjának ilyen nagy fontosságú fordulatait nem plasztikus határozottsággal, nem világos magától értődéssel hozta a közönség elé.

E zavar ellenére is ki kell emelni Zilahy lélekrajzoló képességét. Ha Gyéresi alakja homályos is, de Sárkánynak önmarcangoló idegessége, féltékeny tépelődése, valamint Lizavetának bájos naivsága és tragikus magasságig emelkedő szerelme, elsőrangúan vannak ábrázolva. Sajnáljuk, hogy ezt a megkapó lélekábrázolást annyira elborította az epizódalakok és epizódjelenetek sokasága. Zilahy kitűnő környezet-ábrázoló, de azt szeretnők, ha drámaírói fejlődése a vonalvezetésnek nagyobb egyszerűsége, az eszközöknek nagyobb takarékosága és a mondani-valónak szorosabb lényegrekoncentrációja felé haladna. Amit most drámaírásában látunk, az nagy gazdagság, de túlburjánzó gazdagság.

A Nemzeti Színház előadása a legjobbak közé tartozik, amit ez a színház az idén produkált. A rendezés gondos s az író művészi szándékait maradékol nem hagyóan valósítja meg. Csak egy jelenetet emelünk ki. Mikor az orosz deportáltak közé bevonul tizenegy magyar hadifogoly, ez a bevonulás a maga fáradt szomorúságával, küzdésbe fásult csendjével döbbenetes hatású. Sárkány főhadnagyt Csörtös Gyula játszotta. Szóejtésének monoton volta néha már mintha modorra kezdene válni, játéka azonban a maga egyszerű-

ségében is mélyen igaz és művészi. Már megjelenése is felejthetetlen: megtört fényű tekintet, majd halálcsendesén fáradt, majd pedig kínos idegességgel vibráló, pápaszemes arc. Odry Árpád Gyéresi hadnagy alakját néha szinte a kegyetlenségig keménynek formálta meg. Annál meghatóbb volt fájdalmasan epedő pillantása, amikor a darab végén a távozó hajó után néz. Lizavéta szerepében Bajor Gizinek alkalmá nyílt, hogy tehetségének mindkét ellentétes pólusát bemutatassa: a bájos naivitást és a megrázó erőt. Legjobban megkapott abban a jelenetében, amikor megtudja, hogy Gyéresi itt akarja hagyni. Halálsáppadt arccal, mozdulatlanul összetörve áll, szemei — amelyek nem könnyeznek, de mégis nedveseknek látszanak — fájdalmasan merednek maga elé. Az epizód szereplők sokaságából Kürthy Györgyöt, Pataki Józsefet, Hosszú Zoltánt, Rákosi Szidit és Bartos Gyulát emeljük ki.

Galamb Sándor.

Művészeti szemle.

Tavaszi kiállítás a Műcsarnokban.

A Műcsarnok tavaszi kiállítása a szokott képet mutatja. Rengeteg műtárgyat, körülbelül hétszáz képet és szobrot halmoztak fel a termekben. A tárlaton résztvevett mindegyik jelentősebb művészegyesületünk. Külön csoportokban állítanak ki a Céhbeliek, a Cennini Társaság, a Kéve, a Képzőművészek Új Társasága, a Kupeczky Társaság, a Magyar Képzőművészek Egyesülete, a Magyar Képzőművészek Egyesülete, a Magyar Rézkarcoló Művészek Társasága, a Paál László Társaság és a Szövetség.

Sajnos, a hatalmas anyag nem nyújt valami nagy élményt. Szinte minden művésznünk azt adja csak, ami tehetségének legfeljebb közepes termése. Csak néhány kép emelkedik ki az átlagból. A nagy tömeg jó műhelymunka, de nem ragad meg bennünket az ihlet, az alkotási láz meleg érzetetésével. Persze igen nagy számmal akad olyan műtárgy is, amelynek jellemzése kimerülhet abban, hogy a zsüri «elfogadta».

A termeket végigjáró kritikus és elmélyedő néző nagyon kevés kép előtt állhat meg úgy, hogy azt érezze, hogy a kép és szobor magában hordoz valamit egy teremtő lélek tüzeiből.

Az első teremben még legtöbb ilyen alkotás akad. Juszkó Béla palettája ismét felfrissült. «Utolsó napsugár»

című képe legjobb idejére emlékeztet. Áldor János László «Vasárnap»-ja finom, kedves hangulatot áraszt, mesterségbeli tudása is imponáló. Burghardt József egy jó női arcképpel tűnt föl. Darvassy István önarcképe is komoly munka. Romek Árpád a tőle megszkott tökéletes technikával festette meg egyik csendélet témáját. Karlovsky Bertalan három magas színvonalú arcképet állított ki. Ezek közül legjobb dr. Becker porosz közoktatásügyi miniszter markáns, erőteljes portréja, de kiváló alkotás Bárczy István és Sztranyavszky Sándor arcképe is. E három kép Karlovsky mester ereje virágzásában mutatja. Nagy Zsigmond «Aratók» és «Golgota» című két képe nagyon érdekesen fogja föl a világitási hatásokat, a zöld és piros szint mesterileg variálja rajtuk. Toronyay János Bercesényi Miklóst ábrázoló nagy festménye is színvonalas, jó munka.

A Céhbeliek termében kiemelkedik Déry Béla «Téli este Amsterdamban» című, jó levegőjű, hangulatos képe. Balló Ede Petrovics Elek arcképében érezeti nagy kvalitásait. Az itt látható szobrok közül Farkas Zoltán két női feje a legfeltűnőbb. Petri Lajos finoman mintázta meg Bárczy Piroska arcát. Nyilasy Sándor régi témáit most is friss erővel fejezi ki. Jaschik Álmos egy lelkes, kedves rajza is föl-tűnik itt. Kató Kálmán és Méré István is jó művekkel szerepelnek. Gróf Bathhány Gyula két festménye komoly, érdekes, artisztikus munka.

A Képzőművészek Új Társaságának termében látható a kiállítás legmodernebb anyaga. Itt is kerül több színvonalas munka, de valami nagyobb élményt ebben a részben is hiába kerestünk. Aba Novák Vilmos «Malomkút» című festménye érdekes alkotás. Minden szélsőséges volta dacára van benne valami megkapó, magyaros vonás. A színek delibábos reszketése érzik belőle. Lahner Emil néhány munkája a maga nagy egyszerűségével válik vonzóvá. Márffy Ödön ezúttal is színdús nyelven beszél és próbál merész bravurokat. Az elhunyt nagy mester, Rippl-Rónai József Ady Endréről festett, meleg közvetlenséget érzetető arcképével szerepel. A szobrok között igen jó munkák Pátzay Pál arcmásai. Bernáth Aurél «Ősz» című pasztelje finoman hangolja össze a zürke színek skáláját.

A közös szobrászati teremben föl-tűnik Röcken Elsa Einem táborszer-

nagyról mintázott, jellegzetes arcmása. *Homokay* József Beethovenje biztató munka. *Zierlich* Rezső faszobra igen jól fejez ki egy táncmozdulatot, stílusosan bának is anyaggal. *Betten* Gyula ijjas férfi-aktja lendületes, jó felfogású szobor. *Szödy* Szilárd és *Farkas* Béla birkózókat ábrázoló művei is számottevők. *Sóváry* János diszkoszvetőjét is meg kell említeni. *Orbán* Antal «Életöröm» című gipsze a művész java munkái közül való. Az építészeti művek sorozatában több érdekes elgondolású tervezet foglalkoztathatja a tárlat látogatót.

A Kéve termében egyik legjobb mű *Goebel* Jenő egyéni felfogással festett, kifejező önarcképe. *Benkhardt* Ágost «Alvó nimfá»-ja színvonalas alkotás. A Szövetség termében finom hangulatot áraszt *Barkász* Lajos «Tél Óbudán» című, kitűnően éreztetett levegőjű városképe. *Brüll* Aladár női arcképe érdekes színeivel foglalkoztatja a nézőt.

A Csoporton kívüli Művészek termében *Konek* Ida egy jó csendélettel, *Farkas* Lőrinc hangulatos tájképével emelkedik ki. *Péczeli* Antal és *Komáromi Kac*z Endre is jó munkával szerepel itt. Poetikus elgondolású kedves kép *Sárkány* Loránt «Szeptember végén» című kis műve.

A Kupeczky Társaság termében komoly figyelmet érdemel a fiatal *Asztalos* Gyula három nagy tudással festett arcképe. *Eröss* László önarcképe is számottevő. *Basilides* Barna «Ima» című festménye bensőséges melegségével hat.

A XI. termet a Magyar Rézkarcolók Társaságának sorozatai töltik meg. Ez a tárlat egyik legnagyobb értéke. Az újonnan feltűnt magyar grafikus gárda elsőrendű dolgokkal szerepel itt. Egyaránt kiváló sorozatot nyújtanak *Símkovics* Jenő, *Varga* Nándor Lajos, *Csóka* István, *Istokovits* Kálmán, *Patkó* Károly, *Komjáti* *Wanyerka* Gyula s a többiek.

A Cennini Társaság elmélyedő, finom sorozatában szép vízfestményekkel szerepelnek *Diósy* Antal és *Halápy* Ede. *Leszkovszky* György üvegfestmény-vázlatai is értékesek.

A Paál László Társaság termében leginkább föltűnik *Jeges* Ernő «Szentendrei táj»-a, *Csizik* Gyula egy igen jó akvarellje és *Lakatos* Arthur néhány bensőséges tájképe. *Vesztróczy* Manó érett művészetét egy igen jó tájkép reprezentálja.

A Magyar Képzőművésznők Egyesü-

letének termében feltűnőbb érték *Somló* Sári jellegzetes portréja és *Pfann* Emília komoly eredményeket ígérő férfi arcképe.

A bejárattól balra eső könyvtár-terembe került *Rudnay* Gyula nagy faliszőnyege a «Pusztaszeri országgyűlés». A kiváló mester ezen a téren is elsőrendű alkotott. Melyen behatolt a gobelinművészet hatástitkaiba és artisztikusan használja ki azokat. *Rudnay* az alakokat a népmese hangulatának derűs zománcával vonja be, melyen keresztül kedves közvetlenség árad alkotásából. Bizonyos Munkácsy-hatás is érzik a kompozícióból, de mégis *Rudnay* egyéni művészte dominál benne színben és vonalban.

Kórody György gobelinjei is nagyon szépek. A székesfővárosi gobelinszővő műhely büszke lehet a kivitelezés tökéletes munkájára. *Mariay* *Ödön*.

Zenei szemle.

A zenei események előterébe egy zenepolitikai kérdés került.

Ernst *Kreneck*nek, egy alig nagykorú osztrák (neve szerint inkább: cseh) zeneszerzőnek *Húzd rá, Jonny!* című jazz-operáját mutatta be a Városi Színház. Azt az operát, mely ellen Bécsben, Mozart, Beethoven és Schubert városában izléstelensége és néger muzsikát dicsőítő célzata miatt sorozatos tüntetések voltak s amely opera e jazzörületben ténfergő világban egymásután keríti hatalmába a külföldi színpadokat. Nálunk nem sikerült. Színrehozatala botrányokba, sőt — sajnos — vérbe fúlt. E sorok írásáig lezajlott két előadás után aligha fogják kitűzni, mert a magyar gondolkodás, szellem és izlés undorodva utasította vissza a tehetségtelen, unalmas és tendenciózus fércművet.

A librettót is a zeneszerző írta. Hasonlatlan szállodai történet, mely már tárgyánál fogva is a legtávolabb áll a magyar lélektől.

A zene? — nem is zene, csak kótába szedett zenekarzörej. Még csak nem is jazz (mert az opera jazzt dicsőítő librettója és nem a partitúrája miatt kapta a jazz-opera elnevezést). A valódi jazz sokkal érdekesebb, mint ez a mahleri vagy schönbergi frazeológiaival nyögdecslő modern kótafirkálás. *Kreneck* műve olyan opera, amelyben mindegy, ha szól, ha nem szól a zene. Olyan opera, melyben az énekesnek nem énekelni, hanem visítani kell. Be-

vághat a zenekar folyamába, amikor akar és abbahagyhatja az éneklést, amikor akarja. Senki sem veszi észre, hogy az előbb harsogott-e, vagy csak a száját tátogatta. A *Húzd rá, Jonny!* olyan opera, amelyben egyetlen fontos zenei tényező: a díszlet. Tehát panoráma, melyhez a verklit a zeneszerző fagyos gúnnyal forgatja s a táncdühben szenvedő világ dobálja kinyújtott markába a pénzt.

*

Az Operaház *Hubay Jenő Karenin Anná-ját* új rendezésben és új betanulásban hozta színe. *Hubay* nyolc operájában közül (kettő eladatlan) *Karenin Anna* a legnagyobb és legértékesebb. Öt évvel ezelőtt mutatta be az Operaház, de külső körülmények folytán csakhamar lekerült a műsorról. A bemutatón a közönség elég melegen fogadta, de a kritika hűvös jóindulattal síklott át felette. Erdemetlenül. Ennek az operának több hibája lehet, de egészében olyan alkotás, mely dalműirodalmunk kicsi kertjében pompázó fa. A jóslgatás a kritikuskak nem feladata, de ez az opera *most* közönséget fog hódítani. Érdekes és látványos. És olyan partitúra emeli a cselekményt, mely drámai erővel lüktet s lírai szárnyalása hódító. Ezt a vezérkönyvet mintha nem a régi *Hubay* írta volna. Súlyos szavú és mesterkélttség nélküli. A *Karenin Anná-val* kezdődik *Hubay* az a zeneszerzői periódusa, melynek legértékesebb gyümölcse a nagy-szerű *Vita Nuova*.

*

A tizedik bérleti *filharmóniai hangverseny* műsorán magyar újdonságként *Bartók Béla* új zongoraversenye szerepelt. A zseniális mester minden művét évek óta figyeli a zenevilág, érthető tehát, ha mi is nagy várakozással tekintünk a hangjegypiacon már megjelent legújabb *Bartók*-kompozíció bemutatására elé. Érdeklődésünk csalódásba fült. Nem zeneköltészet, nem muzsika, hanem zongorazőrej zenekarral. A zsákutcába került *Bartók* vergődése.

Tudjuk, hogy a legmodernebb zene a régi zenei stílusokra való beállítottság alapján érthetetlen, tehát élvezhetetlen, az új stílusnak megfelelő lelki beérzést kell megtalálnunk, ha közel akarunk férközni az ultramodern zene termékeihez. Tudjuk, hogy a zene-művészet még csak gyermekkorát éli,

tudjuk, hogy a meglévő és a konstruálható hangszereken szinte korlátlan lehetőségek nyugsznak; tudjuk, hogy a művészeti fejlődés épen olyan törvény, mint az emberi haladás; tudjuk, hogy a tonalitás előregedett, tehát használhatatlan esztétikai szabály; tudjuk, hogy ami forradalmian új és meglepő, az eleinte kellemetlen; szóval mindent számbaveszünk, amikor *Bartók* legújabb művészete ellen merünk fordulni, de magyarázó és enyhítő körülményt sehol sem találunk. Ez a zongoraverseny művészietlen és érdektelen. Akusztikai mutatvány a zeneművészet köréből. Fizikaóra egy hangkémiai intézetben.

A három tételes mű minden üteme színhangzás. Semmi más. Téma, frázis, sőt frázistörödék sincs benne. Gondolat, logika, hangulat, érzés sehol. Háromnyolcad, kétnegyed, vagy más tempóban, adagióban vagy prestóban lejátszandó színhangzsláncolat, vagyis a fülünk és idegrendszerünk rovására bemutatott kísérletsorozat arról, hogy a zongora bármelyik három billentyűje, vagy egész billentyűzete ilyen vagy olyan dinamikában hogy hangzik az oboa, angolkürt, fuvola, vagyis kisdob, hegedű, gordon vagy gordonka, cintányér, klarinét, fagot, vadászkürt, xilophon, esetleg mozsár, szemétlapát, mozdonyfűtő, lódobogás vagy kavicskaparás társaságában.

Mi ennyit értettünk meg az új zongoraversenyből. Lehet, hogy vannak olyanok, akik még ezt a zörejenet is melódikusnak és hangulatosnak tartják. Lehet, hiszen a tulzók sehonnán sem hiányoznak. Aki szereti, hallgassa *Bartók* zenéjét, mi, konzervatívek (a nagy többség) megmaradunk *Schubert*, *Dohnányi* vagy *Kodály* mellett s legfeljebb elcsodálkozunk néha *Stravinszki* zseniális szertelenségein.

Bartók Béla zongoraversenyét a frankfurti zeneünnepségen tavaly nyáron mutatták be. A mult hónapban Amerikában is játszotta a szerző. A filharmónikusok nagyszerű zenekara, élén kiváló vezérével, *Dohnányi* Ernővel, minden elismerésünkre és sajnálkozásunkra rászolgált az emberfeletten nehéz mű előadásáért. *Papp Viktor*.

Külföldi folyóiratszemele.

Az angol közvélemény hónapok óta feszült figyelemmel kíséri a *Prayer-Book* revíziójának sorsát. A számtalan cikkből, hozzászólásból láthatjuk, hogy

a természettudományos világnézet uralma édeskeveset értott a vallásos érdeklődésnek. Népszerű angol bölcselek, akik meggyőződéssel hirdették, hogy felvilágosodott korunkban értelmetlenül váltak a dogmatikus kérdések, kissé meghökkenve állhatnak szemben a szenvedélyes hangú új hitvívőkkel. Makacs küzdelem szavak, kifejezések módosításaiért, árnyalati, de alapvetőknek érzett különbségek körül és mindez minden belemagyarázható anyagias érdekek nélkül — kísérteties jelenség lehet számukra. Viszont akik nem annyira tudományosok, hogy borzonganiok kellene a rég halottnak hirdetett szellem feltámadásán, nagyon érdekesnek találhatják ezt a hitelvi harcot.

A legfőbb érdekesség, hogy a változtatást egyháziak akarják, élükön Canterbury érsekével, a meglevőt pedig laikusok védelmezik mereven elzárkózva a revíziós gondolat elől. A módosított imakönyvet, miután hűsz éven a legfőbb tekintélyek és szakértők gondosan kidolgozták, miután a Lordok háza és a Church Assembly a püspökök nagy többségével jóváhagyta, az alsóház elfogadhatatlannak találta. Az angol polgári osztály megérezte, hogy puritán világnézetét, amelyet utóbbi időkben történeti kritika és fölényes gúnyolódás egyaránt kikezdet, újabb, még nagyobb veszedelem fenyegeti. Új szellem követeli jogait, de a puritanizmus nem tehet engedményeket.

A *Revue de Genève* márciusi számában Thomas Greenwood az imakönyv revízióját az anglo-katolikusok egyre növekvő befolyásából magyarázza. A múlt század közepén indult meg az anglo-katolikus mozgalom, amely elveti ugyan a pápai csalhatatlanságot és megőrizni kívánja az anglikán egyház szervezeti és hierarchikus rendjét, de úgy dogmák, mint szertartások kérdésében erősen közeledik a katolicizmushoz. Különösen a transsubstantiatio és a purgatórium elfogadásában térnek el követőik az anglikánoktól. Az imakönyv új formájának pedig épen ezekre a hittételekre vonatkozó célzásai váltották ki a legnagyobb ellenkezést; bár, mint Greenwood megjegyzi, a szövegezés rendkívül óvatoss. Az elővigyázatosság annyira ment, hogy az ajánlott módosítások mellett rendszeren az eredeti szöveget is meghagyták a revizorok, az egyes lelkészekre bízva a választást. Ez azonban

csak megnehezíti és kényessé teszi a helyzetet. A szentek sora bővült, új imák kerültek be (köztük egy a Népszövetségért), a házassági, kereszteleési, konfirmálási formulák megváltoztak. A férjhezmenő nő eddig szolgálni, szeretni és becsülni fogadta az urát, ezentúl szeretetet, becsülést és vigasztalást esküszik. Az egyenjogúság nem ismer szolgálatot.

Az alsóházi kudarc után tovább folynak a tárgyalások, kísérletezések a megoldásért. Greenwood szerint az anglikán egyház súlyos dilemma előtt áll. Vagy kivonja magát a parlament fennhatósága alól és megvalósítja az anglo-katolikusok kívánását az egyház és állam szétválasztásával, vagy engedelmeskedik a parlamentnek, amely felbuzdulásában erélyes intézkedéseket sürget a disszidensek ellen, ez azonban az anglo-katolikusok teljes kiválására vezethet. Százhatvan szekta toboroz ma híveket magának Angliában, köztük az anglikánizmus csak hivatalos jellegénél fogva uralkodó. Nagyobb veszteség végzetesen elgyöngíthetné. Viszont az egyház és állam szétválasztása megszüntetné az angol reformáció nemzeti jellegét, aminek súlyos következményei lehetnek Anglia és a birodalom életében.

*

Az anglikán egyház mellett egy másik nemzeti intézményüket is féltik az angolok: a parlamentarizmust. Külföldi diktatórikus példák idegesítik a politikai gondolkodókat, francia, német parlamentarizmuskritikák hatnak rájuk, de az angol belső állapotok megfigyelése, a kipróbált és nagy tiszteletben tartott tárgyi tapasztalat is szomorú következtetésekhez vezet ők. Már Lord Bryce megállapította az alsóház tekintélyének és szellemi színvonalának súlyedését, vitái érdektelenségét. Újabban Dean Inge egyenesen kimondja, hogy a parlament napjai megvannak számolva, demokratizálódása végzetes volt. Ezekből a kijelentésekből indul ki H. A. L. Fisher képviselő tanulmánya (a *Contemporary Review* februári és márciusi számában), hogy azután részletes érveléssel védelmére keljen az angol parlamentnek. A «right honorable gentleman» úgy látja, hogy jobb intézményt nem lehet a helyére állítani és arra az eredményre jut, hogy ha sehosem, de Angliában feltétlenül megmarad a parlamentarizmus. Mindenesetre itt vannak legerősebb tradíciói.

h. g.

Modern isokephalia. Isokephalia! Tudod-e, mit jelent ez a görög szó, nyájas olvasó? A fejek egyenlő magasságát. Ha kissé járatos vagy a művészettörténelemben, talán emlékszel az athéni Parthenon frízére, melyen lovascsapat vonul s az sem kerülte el figyelmedet, hogy a menetben egyes gyalogosok feje egyforma magasságban van a lovasokéval. De ugyebár, nem gondoltad, hogy a görög mesterek rossz szemmértékűek lettek volna? Hiszen csak az üres tért akarták kitölteni a képszalagon s ezt olyan realizmussal cselekedték, hogy a szemlélő első pillanatra észre sem veszi a kegyes csalást, a másodikban pedig már megértően élvez. De hát, Gott über die Welt! — mondják némely modern szerkesztőink — ugyan mért ne valósíthatná meg a huszadik század is a maga irodalmi isokephaliáját? Teszik is, nagy igyekezettel és izléssel, ilyenformán:

Szenzáció! Világsiker!

A regény mesterei mai számunk mellékletében!

Négy klasszikus kisregény egy számban!

A legsúlyosabb nevek!

Stendhal! Lakatos László! Balzac!
Fodor László!

Klasszikus és modern remekművek!

Ah, isokephalismus modernicus! Nemsokára még a nevek sorrendjében is szétűt a nagy, modern poetica licentia. Látjuk a közel jövőt, midőn illetékenként sorakoznak majd a mult, a jelen s még csak eljövendő korok halhatatlanjai leghíresebb magyar újságjaink művészeti rovatában:

Az elbeszélés örökbecsű termései!

A legnagyobb nevek!

Négy kisregény a legnagyobb regényírók tollából!

Erdős Renée és Dickens! Búsfeketelászló és Tolsztoj!

Gyöngébbek kedvéért mindenesetre lenne még pár szerény szavunk. Mivel ugyanis az isokephalia a modernmagyar újságírás egyik-másik képszalagján mégis csak bizonyos *testhossz-humbug*, viszont beltartalom dolgában a páros és páratlan fejek csupán a deákferenci körül-igen-belül-nem kaba-

lisztikus adoma logikája szerint nivelálnak: talán így is magyarázhatnók a fentemlíttett neoarchaizmust:

Egy-teli! Egy-üres! Egy-teli! Egy-üres!

Vagy:

Egy-cigány! Egy-király! Egy-cigány! Egy-király!

Már t. i. az olvasás héber módján: hátulról visszafelé... *Búsmagyar.*

Táblás ház és táblás ház. Kaptuk a következő levelet egyik előfizetőnk-től: Bár nem vagyok munkatársa a *Napkelet*-nek, csak lelkes olvasója, mégis helyet kérek egy kérdésem számára az *Apró cikkek* rovatában. A mult napok egyikén meg akartam nézni a sajtó részéről olyan nagy zajjal beharangozott *Olympiát*. A Magyar Színházhoz érve — este 7 óra volt — kiakasztva látom a büszke *Minden jegy elkelt*-táblát. Gondoltam: jó, ha ma nem nézhetem meg, váltok holnapra jegyet. De milyen nagy volt csodálkozásom, amikor a pénztárnál felvilágosítanak, hogy a tábla ellenére is van még ma estére is el nem adott jegy! Megváltottam persze, s megnéztem a darabot s még nagyobb csodálkozásomra a nézőközönség soraiban elég sok üres foltot vettem észre. Most már méltóztassanak engem arról felvilágosítani, hogy mire való a tábla, ha nincs telt ház. Eddig úgy tudtam ugyanis, hogy a táblás ház valóban táblás házat jelent.

Kiváló tisztelettel

N. N.

táblabíró.

Szívesen adunk helyet a táblabíró úr e pár sorának és többi olvasónk érdekében is válaszolunk felvilágosítást kérő levelére.

A mi tapasztalatunk szerint kétféle táblás ház van. Az egyik esetben azért akasztják ki a táblát, mert minden jegy *elkelt*, a másik esetben pedig pusztán reklámért, vagyis azért, hogy minden jegy *elkeljen*. Az első esetben a tábla *okozat*, a másik esetben pedig *ok* — szeretne lenni. A Magyar Színház *Olympia* előadásainak estéin kiakasztott tábla tehát a táblák második csoportjába tartozik. A darabnak amerikai hírű szer-

zöje ugyanis súlyos feltételű szerződést kötött az utóbbi hónapokban erősen megszorult Magyar Színházzal. Kötelezte az igazgatóságot, hogy darabját legalább ötvenszer kell eljátszatnia. A színház tehát kénytelen a többi rek-

lámesszközön kívül a táblához is folyamodni, mely ez esetben a közönség már-már hamvadó érdeklődésének tüze akarna olaj lenni, vagyis — bocsánat a szójátékért! — *táblaolaj*. *Tubus*.

Beküldött könyvek. NYUGAT: (márc. 1.) — *Travnik Jenő*: A társtalan költő. Vajda János emlékezete. (Győri Hirlap.) — *Hajnóczy Károly*: Lesz még Magyarország! Irredenta versek. (Rózsa Jenő, Kertész u. 24.) — *Futó Jenő*: Herczeg Ferenc. (Egyetemi nyomda.) — *Széchy János*: Asztagok. (Karcag.) — *Hajduné Ladányi Margit*: Válogatott versek. (Budapest, Uránia nyomda.) — *Szazonov*: Végzetes évek. (Genius kiadás.) — *Gálffy Ignác*: Csak magunkban bizhatunk. Krónikás korrajz. (Magyar jövő. Miskolc.) — *Eckhardt Sándor*: Sicambria. Egy középkori monda életrajza. (Minerva-könyvtár IX.) — *Bendek Béla*: A megyeri sivatagig. A borsodnádasi cserkészcsapat 1919—1926 évi története. — *Friedrich Stieve*: Deutschland und Európa. 1890—1914. (Verl. für Kulturpolitik Berlin.) — Természettudományi Közlöny 4. szám. — *Dr. Hegyaljai Kis Géza*: Magyar szívvél német földön. — *Széphalom*. Szerk.: Zolnai Béla. II. évf. 1—4. sz. — *Zolnai Béla*: Modern irodalmunk és az irodalomtudomány. — *Marót Károly*: Lényeg és gondolat. — *Zolnai Béla*: A janzenista Rákóczi. — *Bárány Gerő*: Filozófiai mozaik. — *Kolosváry Bálint*: Az arckép és a jog. — *Pukánszky Béla*: A százéves magyar irodalomtudomány. Széphalom könyvtár. — *Magyar Külpolitika*. 6. sz. — *A Hírnök*. 6. sz. — *Endrődi Sándor*: A magyar költészet kincsesháza. Új ifjúsági kiadás. (Athenaeum.) — *Pintér Jenő*: Irodalomtörténet. 1—2. sz. — *Revue de Hongrie* (1928. márc.). — *Magyar Szemle* 8. sz. — *Márius André*: Kolumbusz Kristóf igaz kalandja. (Genius kiadás.) — *Karácsonyi Benő*: Pjotruszka. Regény. (Erdélyi Szépművészeti-céh, Kolozsvár.) — *André Marurois*: Disraéli élete. (Genius.) — *Molnár Ferenc*: Olympia. (Franklin Társ.) — *Móricz Zsigmond*: Uri muri. (Athenaeum.) — *Luciën Muref hercegnő*. Nagy Katalin cárnő szerelmi élete. (Genius.) — *György Dezső*: Új arcú magyarok. Versek. (Voggenreiter.) — *Maurice Paléologue*: II. Sándor cár tragikus regénye. (Genius.) — *Dózsa Endre*: Régi jó és régi zord időkben. (Minerva-, Studium-könyvesbolt.) — *Szemán István dr.*: Vergődő lelkek. (Magyar Jövő, Miskolc.) — *Szabó Lajos*: Légy hív mindhalálig. (Kókai Lajos kiadás.) — *Gálffy Ignác*: Csak magunkban bizhatunk. (Magyar Jövő, Miskolc.) — *Sipos Domokos*: Vágtat a halál. Versek. (Erdélyi Szépművészeti-céh, Kolozsvár.) — *Pásztor Árpád*: Únt élet rabszolgáinak. (Athenaeum.) — *Déry Tibor*: Énekelnek és meghalnak. (Genius.) — *Bangha Béla*: A jezsuitarend ellenségei. (Magyar Kultúra.) — *Molnár Ferenc*: Toll. (Franklin Társ.) — *Zsitvay József*: Jégvirágok. (Laiszky János könyvnyomda, Esztergom.)

A NAPKELET minden közleményéért írója felel. A folyóirat szerkesztője: TORMAY CECILE; főmunkatársa: HARTMANN JÁNOS. A kiadásért felelős: HEGEDŰS ISTVÁN.

Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC.